

4) Paris. n. 6190 (C2). Glabri Rodulphi codici quatuor folia sæc. XI-XII assuta sunt, quæ varia ex Ademaro excerpta continent, postea ex eodem fonte aucta. Quæ, nullo ordine scripta, modo ipsius verba retinent, modo mutato stylo valde diversam narrandi rationem ostendunt, et, quamvis ex codice non interpolato descripta, in quibusdam tamen cum 2 conveniunt (63), ita ut fortasse inter ipsius sint referenda fontes.

Ademari liber integer nunquam prodiit. Secundum librum Pithœus SS. XII *coetanei* ed. Par. 2, p. 6, Francf. p. 230) primus ex cod. 4 edidit, Ademari nomine suppresso; indeque transit in Duchesnii SS. (II, p. 68) et SS. Kulpisianos (3, p. 45). Item Pithœus Ademari excerpta s. l. « Aquitanicæ historiæ fragmentum » ex codice 4 publici juris fecit (SS. XII *coet.* ed. Par. 2, p. 416, ed. Francf. p. 517, et SS. XII *coetanei* p. 79), quæ Duchesnii, ex ipsius Ademari ut videtur codice aucta, repetitive-runt (SS. II, p. 652; IV, p. 80). Breve Ademari fragmentum A. Duchesnii etiam Hist. Norm. SS. collectioni (p. 19) inseruit. Majores locos eosque ex optimo codice, fortasse eodem quem 1. nominavi, descriptos (64), Beslius in probationibus historiæ comitum Pictavensium (65) exhibuit. Historiam ex Ademaro aliisque compilatam Petrus a S. Romualdo luci dedit (66). Labbeus paulo post editionem absolutam aggressus est, tribus codicibus supra indicatis (1, 1^a, 2.) usus; sed singulari errore librum interpolatum secutus, integram Ademari Historiam ne-

glexit, singulis quibusdam locis tantum collicis Thuanei verba referens. Ex primo libro nonnisi excerpta quædam dedit, secundum tanquam jam antea editam præternisit, tertii quoque initio plurima ex Ann. Laurissensibus hausta suppressit. Ex Labbei et Duchesnii editionibus major Ademari Historiæ pars in Bouqueti collectionem recepta est (II, p. 514; V, p. 184; VI, p. 223; VII, p. 225; VIII, p. 252; X, p. 144-164) notisque illustrata.

Etiam in hac quam institui nova editione non integrum opus luci dandum erat, sed hæc tantum exhibui quæ Ademarum fontibus illis majoribus adjecit aut proprio Marte conscripsit. In quem finem codicem 1 perlegi omniaque memoria digna ex primis libris exscripsi. In sequentibus eumdem codicem accurate exprimendum curavi, et quæ cor-rexi in notis semper retuli (67). In codice sæpius a pro e scribitur, quod ex verborum pronuntiatione in Aquitanicæ regionibus usitata ortum esse videtur: e. gr., *Nannetansium, Rotomansis, biannium, eman-datio, commandatum, opulantissimam, amplectaba-tur, assumans, revertans, decoram, Engolismen-sam* (68). Hæc an Ademaro tribuerem hæsitavi, reci-pere tamen nolui. Quæ in 2 adduntur, aut mutata leguntur, infra addidi, neque tamen omnes easque sæpe falsissimas lectiones enotavi. In margine cer-tum ordinem chronologicum stabilire, in notis er-rores corrigere et res Aquitanicæ aliasque memoria dignas quam brevissime explicare conatus sum.

G. WAITZ.

NOTÆ.

(62) Codex olim E. Vineti postea Thuani fuisse videtur; cf. Besly Hist. comitum Pictav., p. 199.

(63) III, 28, 34.

(64) v. p. 199.

(65) *Histoire des comtes de Poictou et des ducs de Guyenne par I. Besly*. Paris, 1647, fol., pas-sim.

(66) *Historiæ Francorum seu Chronici Ademari Engolismensis epitome — cum notis nonnullisque interpolatis quibusdam etiam additis a domno Petro a*

S. Romualdo Fulien. Parisiis apud L. Chamhoudry 1652, 12. Simile opus exstat in cod. Par. n. 6182, chart., s. XVII: *De origine Francorum ex chronico Ademari Engolismensis monachi sancti Martialis.*

(67) Hoc uno excepto, quod in genitivo semper æ scribendum esse duxi, cum codex sibi ipsi non constans modo æ modo e (potissimum in urbium nomi-nibus *Engolisme, Lemovice*, etc.) exhibeat.

(68) Hæc interdum jam in codice correctæ sunt: *classa* corr. *classe*, *Salasensam* corr. *Salasensem*.

LIBER PRIMUS.

1. Principium regni Francorum, etc., ut *Gesta C*
Francorum.

11. (*Gest. Francorum c. 12*) hæc adduntur: Eo tempore sanctus Eparchius natus est patre comite Petrogoricæ nomine Felice, qui postea plenus sanctitate patronus Egolismæ civitatis factus est.

16¹. (*An. 508. Gest. c. 17*) add.: In ipsa civitate (1) consecrare fecit in episcopatu venerabilem virum Aptonium capellanum suum, expulso primo episcopo Arriano Gothorum de eadem civitate.

24. (*An. 581. G. c. 25*) add.: Per idem tempus sanctus Eparchius præsul² Sanctionis et pater Ego-lismensis migravit ad Christum die primo Julii.

29. (*G. c. 30*) add.: Eo tempore sanctus Grego-rius archiepiscopus Turonensis magnis virtutibus fulgebat. Per idem tempus sanctus Germanus Parisiorum episcopus, missus a rege Chariberto Ego-lismam civitatem, consecravit basilicam sancti Eparchii, ubi ipse nuper sepultus fuerat; adfuit cum eo venerabilis Gregorius episcopus Turonensis, et in-

VARIE LECTIONES.

1. c. 16. *Gestorum c. 15* verba ita leguntur: Deinceps omnes ecclesie Dei cum auctoritate apostolice (sic)

ipsa basilica multa pignora reliquiarum beati Martini episcopi collocantes, dedicaverunt^a eam in ejusdem sancti Martini honore. Denique in altare ipsius ab eodem sancto Germano atque sancto Gregorio consecrato sanctæ crucis actenus apparent impressa signacula. Item in honore sancti Petri consecraverunt æclesiam sedis episcopalis^b, quam Clodoveus rex supradictus a novo incoari jusserat, destructa priori sede, quam Gothi Arriana maculatione scædaverant, in honore sancti Saturnini. Ordinaveruntque in ipsa civitate episcopum nomine Mererium (2), qui in Francia capellanus regis fuerat. Aptonius enim nuperrime obierat in Christo.

31. (An. 575. Gest. c. 32) hæc leguntur: Qui comorientes exercitum, adversus eum pergunt contra Egolismam, ubi residebat propter fortitudinem murorum. Ille quoque derelictus a suis cum paucis remansit, sed tamen ad bellum ire non dubitat. Venientesque ad pugnam octo milibus ab Egolisma juxta fluvium Carantam secus silvam Buxam, Theodebertus devictus prosternitur, mortuusque est ibi. Ab Aunulfo quoque duce collectus, Egolisinam civitatem portatus, ibidem sepultus est apud Sanctum Eparchium. Sigebertus vero et Chilpericus pugnabant inter se in Francia. Tunc Chilpericus...

33. (Gest. c. 34 initio) add.: Erat enim illa (3) ancilla nequissima, sed propter pulchritudinem vultus eam rex nimis amabat, et mala consilia semper audiebat ab illa, et eam credebatur super omnes consiliarios Francorum.

41. (G. c. 42) add.: Tunc Eraclius imperator crucem Domini de fano Cosdroe, quod erat in Perside, victor detulit in Hierusalem, et exaltatio sanctæ crucis in suam^a civitatem tunc facta est. Eo tempore piissimus imperator Eraclius Dagoberto munera misit, et rogavit ut baptizare compelleret omnes Judeos qui erant in omni regno ejus; quod et factum est.

49. (An. 714. G. c. 51) hæc leguntur: Eo tempore Ripinus Brevis supradictus, pater Drogonis et Grimaldi et Caroli Martelli^a, correptus febre valida, mortuus est.... discreto. Et postquam mortuus est supradictus Pipinus Vetulus vel Brevis, qui fuit proavus domni Karoli imperatoris magni, Franci in Francos invicem irruunt in Cosia silva... Tunc Plectrudis, uxor Pipini Vetuli, cœpit per ingenium Karolum Martellum, filium Pipini supradicti de alia uxore Calpiade, qui, dum sub custodia teneretur, auxiliante Deo, vix evasit.

51. (G. c. 33) ita Gestorum narrationem cum continuatore Fredegarii conjunxit: Eudo Chilpericum ei reddidit cum multis muneribus; et Karolus Mar-

tellus, Chilperico recepto, regem eum constituit, oblitus cunctorum quæ in eo fecerat malorum, sed cum Raenfredo amicitias^a facere noluit. Rex Chilpericus, urbe Noviomio^a veniens, morbo obiit, et regnavit annis sex. Franci vero Theodericum, filium Dagoberti junioris, in monasterio Cala enutritum, super se regem statuunt, consensu Karoli Martelli. Karolus vero princeps Raenfredum insecutus, Andegavis civitatem obsedit, et vastata regione eadem, cum plurimis spoliis reversus est, et major domus effectus est ipse Karolus Martellus in regno Francorum. Sequenti anno Andegavis civitatem fortissime debellans cœpit, et, Raenfredo interfecto, reversus est.

52. (An. 732. Fredegar. c. 108) post: victor Franciam rediit add.: et extunc omnes cœperunt eum cognominare Martellum, quia sicut martellus cunctum ferrum subigit, sic ipse Deo adjuvante cuncta prælia frangebatur.

54. (An. 736. Fred. c. 109) add.: Tunc mortuus est Theodericus rex, filius Dagoberti minoris, et Karolus Martellus in ipsa infirmitate sui jussit elevare in regem Hildericum fratrem Theoderici. Qui vecors erat, sicut et frater ejus fuerat; sed meliorem illo non poterant Franci inveire de prole regali.....

(An. 741. Fred. c. 110)... eo pacto, ut Romanos defenderet de Langobardis, qui multa mala in terra^a sancti Petri faciebant. Ipse.....

..... ordo sacratissimus paschalis turbatus est per multas regiones per errorem et ignorantiam calculatorum, qui bene nesciebant¹⁰ terminum paschalem reperire, et per multas civitates celebratum est pascha vel in Marcio vel in Aprili vel in Maio.... Carolus... obiit in pace anno¹¹ septingentesimo quadragesimo primo ab incarnatione Domini. Et retro in alio anno dum turbatio fuit de pascha, debuit esse Dominicus dies resurrectionis Christi octavo Kalendas Maii, quod fuit in ultimo anno cicli decemnovenalis, fuitque terminus paschæ dominica¹² Osanna 15 Kal. Maii. Regnavit autem¹³ Karolus¹⁴ annis 25, sed non est vocatus rex, quia ipse non permittebat se regem vocari, nisi duces Francorum, quia pueris regibus deferebat honorem nominis regalis, Theoderico videlicet et Childerico. quamvis ineptis, prudentia et sensu carentibus¹⁵. Obiit 11 Kal. Novemb., cunctis in gyro regnis acquisitis, sepultusque est in basilica sancti Dionisii martiris: Pipinus autem Vetulus¹⁶ pater ejus regnavit 17 annis in puerorum regum fidelitate.

56. (Ann. Laur. a. 749.) . . Tunc dolentes Franci, quia non habebant prudentem regem, sed jam per-

multos annos sustinuerant de regali prole insipientes viros, voluerunt elevare in regem Pipinum Pium. Qui noluit adquiescere, sed, adunatis cunctis primoribus Francorum, ex parte eorum misit Romæ....

57. (*Ann. Laur. 753.*) . . Carlomannus . . Franciam venit, ut reportaret in Cassinum corpus sancti Benedicti .....

58. (*Ann. Laur. a. 765.*) . . et revertendo per Lemovicam contulit sancto Marciali ¹⁷ bannum aureum quod cœperat in prælio Waiferii, simulque donavit villam de sancto Valerico canonicis sancti Marcialis. Et canonicis sancti Stephani dedit villam que dicitur Solanniensis, et remeavit in Franciam.

59. . . planxeruntque eum (4) Franci planctu magno, et regnavit Carolus Magnus filius ejus pro eo.

LIBER SECUNDUS

1. A primo rege Francorum dicemus prosapiam domni precelsi regis Magni Karoli, quem Deus amavit et exaltavit et magnum principem et amabilem a cuncto populo Christiano per universon mundum fecit. Igitur (5) in tempore Valentiniani ¹⁸ imperatoris, qui septimus Augustus fuit a Constantino Magno divo Augusto, quem sanctus papa Silvester baptizavit, sub quo tempore sanctus Hieronimus claruit, Franci adhuc pagani primum reges habere cœperunt de semet ipsis. Primus itaque rex Francorum fuit nomine Faramundus, filius Marcomiris ejusdem gentis illustris viri. Post Faramundum regnavit Clodio filius ejus. Post Clodium regnavit Meroeus filius ejus. Post Meroeum regnavit Childericus filius ejus. Quo tempore exortus est beatus Eparchius ex civitate Petrugorica, patre Felice Aureolo, comite ejusdem civitatis. Post Childericum regnavit Clodoveus filius ejus, qui primus de regibus Francorum creditur in Christum, et baptizatus est a sancto Remigio episcopo cum omni exercitu suo et universo populo Francorum. Post Clodoveum regnavit Childebertus filius ejus cum tribus fratribus suis, Theoderico, Clodomire et Clotario. Quo tempore sanctus Eparchius in Ecolisma virtutibus claruit, et, ipso Childeberto regnante, post septuagesimum annum ætatis suæ in pace ad Dominum migravit. Quo tempore Anastasius imperator Augustus imperii in-

fulas tenebat. Quo tempore regnabat eum Childeberto Theodebertus nepos ejus, filius Theoderici. Quo tempore claruerunt sanctus Gregorius papa primus, et Gregorius episcopus Turonensis, et sanctus Arcadius abbas, et Nicecius episcopus Lugdunensis. Post Childebertum regnavit Clotarius frater ejus, qui sanctam Radegundem in matrimonio habuit. Post Clotarium regnavit Chilpericus filius ejus cum tribus fratribus suis, Cariberto, Guntramno et Sigeberto, qui habuit Brunichildem in matrimonio. Post Chilpericum regnavit Clotarius filius ejus. Clotharius iste genuit Dagobertum et filiam unam nomine Blitildem (6); de qua Blitilde fuit generatio domni Karoli. Nam ista Blitildis, soror Dagoberti regis, habuit virum in conjugio nobilem inter Francos nomine Ansbertum, de quo genuit filium nomine Arnaldum. Arnaldus genuit Arnulfum, qui postea, derelicto seculo, factus est episcopus Metis civitatis. Arnulfus, antequam esset clericus, habuit uxorem nomine Begam, filiam Pipini majoris domus, et genuit ex ea Ansegisilum. Ansegisilus ¹⁹ genuit Pipinum Vetulum Brevem, qui fuit abavus domni Karoli regis. Pipinus Vetulus dux Francorum genuit Karolum Martellum. Karolus Martellus genuit Pipinum Pium, qui de illa linea generationis elevatus est primus a Francis in regem, evacuata omnino linea de genere Faramundi. Pipinus Pius genuit

In cod. 2 a. 755 hæc adduntur : Anno vero septingentesimo 55, sepe nominatus papa Stephanus eum pio rege Pipino, post dedicationem Parisius in ecclesia beati Dionisii factam, iter in Aquitaniam faciens, usque ad locum qui Fiacus (7) nominatur ²⁰ devenerunt. Ibi enim piissimus rex Pipinus, divino monitus nuncio, monasterium in honore mundi Salvatoris construxerat, ad ejus consecrationem ipsum papam secum adduxerat; sed divino preventus est miraculo. Nam, nocte consecrationis diem precedente, a nonnullis voces psallentium in ecclesia eadem audite sunt, et, die illucescente, subito nubes densissima, suavissimo fragante ²¹ odore, totam ipsius templi superficiem ita cohoperuit, ut omnino ingredi volentibus aditum denegaret. Circa vero illius terciam diem horam nube discedente, domnus papa Stephanus cum cœpiscopis ac clericis et rex serenissimus Pipinus æcclesiam ingredienti, parietes et altaria sacra unctione divinitus consecrata conspexerunt. Unde nimium admirati maximoque gaudio repleti, supradictus pontifex et rex clementissimus Pipinus innumeras Deo gratias reddentes ²², eidem ecclesie diversos honores, villas, possessiones, castella ac plurima loca contulerunt (8), videlicet monasterium de Junante (9), olim a potentissimo Francorum rege Clodoveo constructum, ac post multorum curricula annorum nimis pluviarum ac fluviorum inundationibus funditus eversum, et monasterium sancti Quintini de Galliaco (10) et heremitarum Conchense cenobium (11) aliasque quamplures ecclesias, ac maximam partem circumadjacentium regionum esse sub jure ipsius æcclesiæ constituerunt, ac ab omni humano servitio liberam fieri nisi sola Romani pontificis tuitione propriis privilegiis saucerunt. His itaque solemniter peractis, Stephanus papa cum rege in Franciam reversi sunt.

VARIE LECTIONES.

¹⁷ martiali 2. ubi bannum — waiferii desunt. ¹⁸ valentiniani 1. ¹⁹ ansegilus 1. ²⁰ nomiatur c. ²¹ frangente c. ²² redentes c.

domnum regem Augustum imperatorem Karolum. Domnus Karolus genuit domnum Ludoicum imperatorem. Ludoicus genuit Carolum Calvum ex Judit regina. Sed revertar ad ordinem regum. Post Clotarium regnavit Dagobertus filius ejus, quo tempore sanctus Elegius episcopus claruit. Cui Dagoberto fuit Pipinus major domus vir egregius, cujus Pipini filiam nomine [Begam ²¹] accepit in uxorem Arnulfus vir nobilissimus, pater Ansegisili ²². Post Dagobertum regnavit Clodoveus filius ejus, qui habuit sanctam Balthildem in matrimonio. Quo tempore sancti Benedicti corpus translatum est de Benevento in Franciam, in villa Floriaco. Post Clodoveum regnavit Clotarius filius ejus. Post Clotarium regnavit Theodericus frater ejus, cui Ebroinus fuit major domus; et Leodegarius sanctus episcopus claruit, quem interemit ipse Ebroinus. Quo tempore Pipinus Vetus fuit major domus in Austrasiis cum regibus Childerico et Childeberto juniore. Qui Pipinus consensit nobilibus Francis interficere Ebroinum. Et ipse Pipinus Brevis, propter Childericum regem Austrasiorum a Francis occisus, praelium fecit cum Theoderico rege Francorum, et devicit eum, et cum eo postea concordans, major domus extitit in Francia, et bella multa contra Suevos et alias gentes fortiter fecit. Et ipse Pipinus Brevis de uxore sua Calpiade genuit Carolum Martellum. Post Theodericum vero regem regnavit Clodoveus, filius ejus. Post Clodoveum regnavit Childebertus junior, frater ejus. Post Childebertum juniorem regnavit Dagobertus junior, filius ejus. Post Dagobertum defecit genus regale a prudentia, et regnavit post ipsum Dagobertum Danihel clericus insensatus frater ejus, quem Franci mutato nomine vocaverunt Chilpericum. Chilpericus iste ineptus movit exercitum contra Carolum Martellum, qui tunc juvenis erat in Austrasios major domus et dux cum Clotario rege; et victus est in bello Chilpericus, et victor extitit Carolus Martellus. Tunc Eudo dux Aquitaniorum in auxilium Chilperici insensati movit exercitum contra Carolum Martellum, et victus est ab eo in praelio, coepitque Carolus Martellus inimicum suum Chilpericum regem insensatum; sed inmemor maliciae suae reddidit ei regnum suum. Post Chilpericum regem insensatum regnavit solo nomine Theodericus insensatus consanguineus ejus. Post Theodericum regnavit solo nomine Childericus insensatus frater ejus, et defecit totum genus regale. Childerico insensato deposito de solio et facto clerico in monasterio, Franci cum consilio domni patris Zachariae et cum consilio nobilium Romanorum, Deo volente, uno consensu et una voluntate elevarunt sibi in regem Pipinum Pium, filium Caroli Martelli. Hic Pipinus Pius fuit domni Caroli impera-

A Romani elegerunt sibi advocatum sancti Petri contra reges Langobardorum. Deinde ipsum domnum Carolum elegerunt sibi in patricium Romanorum. Deinde elevaverunt in imperatorem et Augustum. Tenuitque domnus Carolus, Deo largiente, in potestate sua omnem terram de monte Gargano usque in Cordubam civitatem Hispaniae. Pipinus vero Pius, pater domni Caroli, postquam elevatus est in regem, regnavit septem annos, et obiit septingentesimo sexagesimo octavo anno ab incarnatione Domini. Et ipso anno omnes Franci magno gaudio exultantes elevaverunt sibi in regem domnum Carolum Magnum anno ab incarnatione Domini 768. Sic enim computantur anni ab origine mundi usque ad incarnationem Domini secundum septuaginta Interpretes. Ab Adam usque ad diluvium sunt anni duo milia ducenti 42. A diluvio usque ad Abraham anni nongenti 42. De Abraham usque ad Moysen anni quingenti quinque. A Moyse usque ad Salomonem anni quadraginti ²⁶ 89. A Salomone usque ad restaurationem templi sub Dario rege Persarum anni quingenti 42. A restauratione ²⁷ templi usque ad adventum Domini secundum Septuaginta ²⁸ anni quingenti 48. Et ab initio mundi usque ad incarnationem Domini secundum septuaginta Interpretes sunt anni quinque milia 200. Secundum veritatem Hebraicam ita computantur: Ab Adam usque ad Noe fuit prima aetas, et habuit annos mille et sexcentos et 56. Secunda aetas a ²⁹ Noe usque ad Abraham habuit annos ducentos 92. Tercia aetas de Abraham usque ad David habuit annos 942. Et simul juncti anni trium aetatum sunt duo milia ceteringenti undecim. Quarta aetas a ³⁰ David usque ad captivitatem in Babilone habuit annos quadringentos 63. Quinta aetas a ³⁰ reconstructione templi usque ad adventum Domini habuit annos quingentos 80. Et sunt simul ab Adam usque ad Christum dominum anni tria milia nongenti 52. A nativitate Domini usque ad transitum sancti Martini sunt anni quadringenti 45. A transitu sancti Martini usque ad transitum Clodovei regis Francorum, qui primus fuit Christianus de regibus Francorum, sunt anni 112. A transitu sancti Martini usque ad transitum sancti Eparchii Egolesimensis patroni sunt anni centum viginti. Natus est enim sanctus Eparchius tempore Merovei Francorum regis pagani, qui fuit avus Clodovei regis Francorum primi Christiani, et in tempore Theodosii junioris divi Augusti imperatoris. Vixit per tempora Theodosii, Marciani, Leonis, Zenonis, Anastasii, et Justiniani imperatorum, et per tempora regum Francorum, Merovehi et Childerici et Clodovei, et tempore Childeberti regis Francorum. Obiit tempore Justiniani imperatoris et Childeberti regis Francorum, octogesimo anno aetatis suae. A nativi-

2. Anno igitur ab Incarnatione Domini 768, ipso anno quo rex Pipinus Pius obiit, duo filii eius dominus Carolus et Carlomannus elevati sunt in regnum uno die simul, id est 7 Idus Octobris. etc., ut *Ann. Lauriss. a. 768 sqq.*

(*Ann. Laur. a. 769.*) . . Et inde (12) sumpsit... simulque Launum episcopum ejusdem civitatis, qui fuerat capellanus domni Pipini regis patris sui, quem ipse rex Pipinus episcopum fecerat de ipsa civitate...

. . . rediit ad Egolisman, ubi postulante Launo episcopo fecit in monasterio sancti Eparchii auctoritatem præcepti de terris quæ ibi sine contentione erant, id est super fluvium Tolveram Magnacum, Vivenacum, Vasnacum, Monterionem, Visacum, Roliacum, super fluvium Notram Baudidanem vil- lam, Camilon, Cavannacum, Ulciacum, Roliacum minorem, Torciacum, Sertis, Tomolatum, super fluvium Dornoniam Montemvillam, Baciacum, Triacum, Marlevam ²¹. Quod præceptum Bartolomeus cancellarius ejus scripsit, et ipse dominus rex *manu sua firmavit et de annulo suo sigillavit.* Erat eo tempore in ipso monasterio sancti Eparchii canonicalis habitus. Inde gloriosus rex Carolus reversus est in Franciam.....

8. (*Ann. Laur. a. 787*) . . . Et reversus est piissimus rex Karolus et celebravit Romæ pascha cum domno apostolico. Ecce orta est contentio per dies festos paschæ inter cantores Romanorum et Gallorum (13). Dicebant se Galli melius cantare et puterius quam Romani. Dicebant se Romani doctissime cantilenas æcclesiasticas proferre, sicut docti fuerat a sancto Gregorio papa (14); Gallos corrupte cantare, et cantilenam destruendo dilacerare. Quæ contentio ante dominum regem Karolum pervenit. Galli vero propter securitatem domni regis Karoli valde exprobrabant cantoribus Romanis. Romani vero propter auctoritatem magnæ doctrinæ eos stultos et rusticos et indoctos velud bruta animalia adfirmabant, et doctrinam sancti Gregorii præferabant rusticitate eorum. Et cum altercatio de utraque ²² parte finiret, ait dominus piissimus rex Karolus ad suos cantores: *Dicite palam, quis purior est et quis melior, aut fons vivus aut rivuli ejus longe decurrentes?* Responderunt omnes una voce fontem

velud capud et originem puriorem esse, rivulos autem ejus, quanto longius a fonte recesserint, tanto turbulentos et sordibus ac immundiciis corruptos. Et ait dominus rex Karolus: *Revertimini vos ad fontem sancti Gregorii, quia manifeste corruptistis cantilenam æcclesiasticam.* Mox petiit dominus rex Karolus ab Adriano papa cantores, qui Franciam corripuerent de cantu. At ille dedit ei Theodorum et Benedictum Romæ æcclesiæ doctissimos cantores, qui a sancto Gregorio eruditi fuerant, tribuitque antiphonarios sancti Gregorii, quos ipse notaverat nota Romana. Dominus vero rex Karolus, revertens in Franciam, misit unum cantorem in Metis civitate, alterum in Suessionis civitate; præcipiens, de omnibus civitatibus Franciæ magistros scolæ antiphonarios eis ad corrigendum tradere, et ab eis discere cantare. Correcti sunt ergo antiphonarii Francorum, quos unusquisque pro arbitrio suo viciaverat vel addens vel minnens; et omnes Franciæ cantores didicerunt notam Romanam, quam nunc vocant notam Franciscam, excepto quod tremulas vel vinulas (15) sive collisibiles vel secabiles voces in cantu non poterant perfecte exprimere Franci, naturali voce barbarica frangentes in gutture voces potius quam exprimentes. Majus autem magisterium cantandi in Metis civitate remansit; quantumque magisterium Romanum superat Metense in arte cantilenæ, tanto superat Metensis cantilena ceteras scolas Gallorum. Similiter erudierunt Romani cantores supradicti cantores Francorum in arte organandi. Et dominus rex Karolus iterum a Roma artis grammaticæ et computatoriæ magistros ²³ secum adduxit in Franciam, et ubique studium litterarum expandere jussit. Ante ipsum enim dominum regem Karolum, in Gallia nullum studium fuit liberalium artium. Per ipsos dies paschæ venerunt Romam ad dominum piissimum regem Karolum missi Tassilonis ducis..... Franciam cum gloria reversus est, adducens secum cantores Romanorum et grammaticos peritissimos et calculatores...

9. (*Ann. Laur. a. 788.*) . . . Similiter filius ejus (16) Theudo judicatus est, et monachi ambofacti sunt in Olto (17) monasterio, ubi sanctus Bonifacius requisivit.....

VARIÆ LECTIONES.

²¹ ita 2. et Pith.; in 1 aliis erasis recentiori manu scriptum est: M. et Baciaco cum suis attinentiis, quod Duchesnius recepit. ²² sic pro neutra 1. ²³ maistros 1.

NOTÆ.

(12) Egolisma.

(13) Cf. Monachum Sangallensem I, 40, Mon. SS.

ceptæ modulationis dulcedinem proprie non resultant, quia bibuli gutturis barbara feritas, dum in-

.. (Ann. Laur. a. 808) . . . rex Nordanimbro- A
num, id est de Irlandia insula (18)...

. (Ann. Laur. a. 809.) . . . Aureolus comes de gene-
re Felicia Aureoli Petragoricensis comitis exortus....

.. (Ann. Laur. a. 814.) . . . Karolus... sepultus
Aquis in basilica Dei genitricis, quam ipse con-
struxerat. Corpus ejus aromatizatum, et in seile auro
sedens positus ²⁵ est in curvatura sepulchri,
ense aureo accinctus, evangelium aureum tenens in
manibus et genibus, reclinatis humeris in cathedra,
et capite honeste erecto, ligato aurea cathena ad
diadema. Et in diademate lignum crucis positum est.
Et repleverunt sepulchrum ejus aromatibus, pigmen-

tis, balsamo et musco ²⁶ et thesauris ¹. Vestitum
est corpus ejus indumentis imperialibus, et sudario
sub diademate facies ejus operata est ². Sceptrum
aureum et ³ scutum aureum, quod Leo papa con-
secraverat, ante eum posita ⁴, et ⁵ sigillatum est
sepulchrum ejus ²⁶. Nemo referre potest quantus
pro eo luctus fuerit per universam terram; nam et
a paganis plangebatur quasi pater orbis ⁶. Obiit
vero in pace, unctus oleo sancto et viatico munitus,
anno octingentesimo quarto decimo anno incarna-
tionis Domini, et regnavit gloriosissimus Ludovicus
filius ejus pro eo, regnante domino nostro Jesu
Christo, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

LIBER TERTIUS ⁷.

1. Igitur postquam Christianissimus gloriosus im- B
perator Carolus mortuus est, nunciatum est Ludovi-
co filio ejus in Aquitania, etc., ut Ann. Laur.

2. (Ann. Laur. a. 816.) . . . Ubi habito concilio,
id est indictione decima, anno imperii sui tertio, ab
incarnatione Domini 816, jussit fieri regulam cano-
nicis excerptam de diversis Patrum scripturis, de-
crevitque eam observandam a canonicis, ut, sicut
monachi respiciunt ad librum regulæ sancti Benedi-
dicti, sic perlegant canonici inter se librum vitæ
clericorum. Quem librum Amalerius diaconus ab
imperatore jussus collegit ex diversis doctorum sen-
tentiis. Dedit ei imperator copiam librorum de pala-
tuo suo, ut ex ipsis ea quæ viderentur congrua ex-
cerperet, et ita cum decretis episcoporum qui ibi
fuerunt vita clericorum roborata est. Scripsit eidem
imperator supradictus Amalerius librum de officiis
divinis et de varietatibus eorum et de ordine psal-
morum juxta clericorum usum antiquum . . . .

3. (A. L. a. 817.) . . . sinodum Aquis more so-
lito habuit. Ubi (19) abbates regni sui convocavit,
et ut regulam Benedicti observarent ammonuit et
abbatias omnes in sua manu revocavit, ut nemo co-
mitum vel episcoporum eas inquietare potuisset, et
abbates, inter se quædam capitula decernentes, de-
scripta recitaverunt coram imperatore, quæ ipse
manu propria roboravit cum episcopis qui ad-
erant . . . .

⁴ th, multis in auro ². ² Cilicium ad carnem ejus positum est, quod secreto semper induebatur, et super vestimentis imperialibus pera peregrinalis aurea positum est, quam Romam portare solitus erat
add. ². ³ et s. a. desunt ². ⁴ p. sunt deponentia ². ⁵ at clausum et s. ². ⁶ Maximus vero plau-
ctus inter Christianos fuit, et præcipue per universum regnum ejus. Oleo sancto autem inunctus ab epi-
scopis, et viatico sumpto, et omnibus suis dispositis, commendans Deo spiritum suum, obiit in pace
anno 814; ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi, qui vivit et regnat solus Deus in secula seculorum
amen. ². ⁷ Normanni anno sequenti, cum timerent Saxoniam intrare, reflexis navibus ad mare
Aquitanicum app. et Herio ². ..

4 (A. L. a. 818.) . . . Paucis diebus post pascha
judicati sunt conjuratores ²⁸ cum rege Bernardo ca-
pitalem sententiam subire. Rex Bernardus cum im-
peteretur, ut oculis privaretur, ense strieto se de-
fendens, quinque Francorum fortissimos occidit et
ipse vulneribus confossus mortuus est. Alii autem
exorbati fuerunt . . . .

5. (A. L. a. 819.) . . . Imperatori ipsi porrexit
librum valde mirabilem de theologia sanctæ crucis
Rabanus Magnentius, monachus doctissimus, magi-
ster Alcuini. Beda enim docuit Simplicium, et Sim-
plicius Rabanum, qui a transmarinis oris a domo
imperatore Karolo susceptus est, et pontifex in
Francia factus, Alcuinum docuit, et Alcuinus Smar-
agdum imbuit, Smaragdus autem docuit Theodul-
fum Aurelianensem, Theodulfus vero Heliam Scoti-
genam Engolismensem ²⁹ episcopum, Helias autem
Heiricum, Heiricus Remigium et Ucbaldum Calvum
monachos heredes philosophiæ reliquit.

6 — 10.

11. (A. L. a. 826.) . . . Erolodus . . . baptiza-
tus est, fuitque filiolus imperatoris de fontibus . . .
dedit ei imperator in filiolaru unum comitatum . . .

12 — 15.

16. ³⁰ Anno (20) sequenti (830) Normanni ⁷ Herio
insulam incendunt mense Junio, et destituta est a
generali monachorum habitatione; ibi fecerat do-
minus imperator Karolus monasterium sancti Fili-

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ positum corr. positus ¹? ²⁶ musgo ¹. ²⁷ eis ¹. ²⁸ deest ruora ¹. Libri initium omisit ². Distinctio-
nem recepi ex ³. ²⁹ conjurato ¹. ³⁰ engolismensam ¹. ⁴⁰ Capitulum divisionem institui partim ^{5b}. ^{3c}
seculus.

NOTÆ.

(18) Ita etiam a 809 scribit: Missi vero, papa et et Amalarii libri omnibus nota sunt.

berti 1'. Tunc Odo (21) Aurelianorum comes 2' cum A nicalem habitum in monasterium in monasterium sancti Eparchii Engolismæ, quibus monasteriis præfecit abbatem Martinum. Tunc 5' eclipsis (27) solis fuit, et domnus Ludovicus imperator obiit 12 Kal. Jul., anno ab incarnatione Domini 840; sepultus Metis apud sanctum Arnulfum. Remanserunt tres filii ejus, Lotharius imperator 6', Ludovicus rex Germaniæ, Carolus Calvus rex Franciæ et Burgundiæ. Qui, pro regno Aquitaniæ 7' inter se discordantes, bellum committunt in Fontaneto 8', quod est in Burgundia. Lotharius ex una parte cum exercitu Italiæ, Karolus et Ludovicus ex altera cum 9' Francibus et Aquitanis 10'. Et primum Lotharius victor fuit,

1' Tunc Ludovicus conventum generale tenuit in palatio Jogentiaco (22) in Lemovicino, et cum gloria magnam dedicare jussit basilicam Salvatoris regalem mense Octobris, et levatum corpus sancti Marcialis, anno incarnationis Domini 850, eodem mense positum est post altare Salvatoris ad criptam ⁴¹ majoris vitree, præsentate ipso imperatore. Tunc hiemps asperrima fuit, et reversus imperator Franciam, post modicum tempus captus est in traditione a tribus regibus, filiis suis, Lothario, Ludovico et Pipino, et a Lothario missus est in carcerem ⁴² apud sanctum Medardum, deinde apud Sanctum Dionisium, et expoliatus est ab imperialibus indumentis, et nigra veste indutus. Et dum parvo post tempore Lotharius Viennam diu demoraretur, adgregati Franci Ludovicum a custodia carceris juxta aulam sancti Dionisii ejecerunt, et invitum in regem iterum elevarunt. Et ab eo die quo sancti Marcialis corpus positum est uli supra in basilica Salvatoris, usque ad eum diem quo imperator restitutus est in regnum media quadragesima, post asperissimam hiemem incessanter diluvia aquarum et pluvie nimie increverunt. Ab ipso die serenitas in ⁴³ Francia reddita est (25); sed in Aquitaniæ pluvie non defecerunt, quousque corpus sancti Marcialis sepulcro pristino iterum reconditum est. *add. 2.* 2' qui favebat partibus Ludovici et frater ejus Willelmus *add. 2.* 3' qui Lothario favebat *add. 2.* 4' Occisi sunt cum multis principibus Neustrie. Et Lotharius a Vienna reversus, voluit apud castrum Blesense cum patre suo confingere; sed impar viribus, supplex venit ad eum, et indulgentiam meruit, et restitutus est honori pristino. Similiter Ludovicus et Pipinus indulgentiam a patre acceperunt, et restituti sunt dignitati ⁴⁴ solite. 5' Tunc luctuosa mors Ludovici figurata est in aere. Nam sicut ⁴⁵ astra in initio regni ejus leticiam, ita inuamente ⁴⁶ morte ejus triste portentum nuntiant. Dum enim in Aquitania primo inciperet regnare, vivente ⁴⁷ adhuc Carolo patre ejus, apparuit in luna plena signum crucis, in circuitu resplendens, feria quinta, prima aurora incipiente, pridie Nonas Jun. Eodem anno apparuit corona mirabilis in circuitu solis Dominica die, hora quarta, 5. Septembris. Hoc significabatur, propagandam Christianam religionem, et adornandum Christi cultum per ipsum imperatorem. Anno (28) vero ultimo imperii sui eclipsis solis insolitum fuit vigilia Ascensionis Domini (29), et stelle visæ sunt sicut per noctem diu. Quod significavit ⁴⁸ maximam lucernam Christianitatis, id est ipsum imperium, extinguere, et morte ejus sibi traditum tenebris tribulationum involvi. Idem imperator, audita morte Pipini filii sui, decrevit filium ejus Pipinum parvum educari penes se in Francia (30). Emeno vero comes Pictavius, contra voluntatem imperatoris, voluit elevare in regem Aquitanie filium Pipini. Hac de causa imperator motus ira Pictavis venit, et inde Emenonem expulit et fratrem ejus Bernardum. Et Ramnulfum, filium Girardi comitis Arvernensis, nepotem Willelmi fratris Girardi, comitem Pictavis præfecit; Turpionem vero comitem constituit Egolisme, et Raterium comitem præposuit Lemovicæ. Emeno quoque ad Turpionem fratrem suum sese contulit; Bernardus vero ad Rainaldum comitem Arbatilicensem. Imperator quoque filium suum Carolum Calvum in Aquitania regnare ⁴⁹ fecit, et Pipinum parvulum secum adduxit Franciam ad nutriendum. Idem imperator ⁵⁰ Medani Egolismensem et Santonicensis suo nomine sculperæ jussit (31). Burgundiam quoque comitem Sigunum, et Sanctonico Landricum præfecit. Eodemque anno quo eclipsis contigit supradictum solis, imperator apud Mogontiam civitatem egrotans obiit 12. Kal. Julii, et Lotario coronam imperiali in et ense aureum dimisit (32); sepultusque est Metis apud sanctum Arnulfum, anno ab incarnatione Domini 840. 2. 6' Italiæ *add. 2.* 7' et Franciæ *add. 2.* 8' in Fontanetico campo 2. 9' Germanis et *add. 2.* 10' Actum et hoc prælium anno secundo post mortem patris eorum, id est 841 anno ab incarn. Domini. Et, innumera strage peracta, victor extitit Lotharius Sed 2.

VARIÆ LECTIONES.

scriptam c. 1' carcerem c. ⁴³ Icē c. cē post detests. ⁴⁴ dignati c. ⁴⁵ siō c. ⁴⁶ e corr. c. ⁴⁷ viventes corr. vivente c. ⁴⁸ signavit c. ⁴⁹ ignare c.

NOTÆ

(21) Odo — sanctam Radegundem ex Ann. Aquit. lib. I.

(22) d'Herbauge.

(23) Saint-Jean d'Angely.

(24) Brantôme.

(29) Cf. Vit. Lud., c. 62.

(30) Id est die 5 Maii, quo sol eclipsim passus est. In Vita Ludovici I. I. dicitur tertia die Letaniæ majoris, unde apparet Vitæ scriptorem non diem S. Marci (25 Apr.) sed Rogationum dies, id est ferias

sed subito Warinus dux, cum Tolosanis et Provincianis superveniens 1°, bellum restauravit, et fugatus est Lotharius (33) [an. 811].

47. Anno secundo post mortem domni Ludovici et Carolus et Ludovicus regnum partiti sunt sibi. Et post duos annos (an. 843) venit imperatrix⁵⁰ (33), mater Caroli Calvi, Turonis, obiit, sepulta apud Sanctum Martinum. Ipso anno Rainoldus Arbatilicensis comes, cum Lanberto Nannetis comite congressus, occisus est 2°. Et Nannetis eo anno a Welfaldingis capta est, et Carolus Calvus primo Britanniam ferro et igni vastavit. Sequenti anno (an. 844) Bernardus 3° comes Pictavinus et Arvens 4° filius Rainoldi, congressi cum Lanberto 4° comite, occisi sunt. Alio anno (an. 845) Siguinus comes Burdegalensis et Sanctonicensis a Normannis captus et occisus est, et Sanctonas a Normannis concremata est, thesauris ejus obtinis exportatis. Carolus iterum Britanniam pergens, cum Nomentio⁵² duce dimicat, et victor fuit, Nomentio fugato 5°. His temporibus Normanni diffusi sunt per Aquitaniam, quia duces ejus inter se bellis deciderant, nec erat qui eis resisteret; et concremata 6° sunt ab eis Herio insula et monasterium Deas, Burdejala, Sanctonas, Engolisma, Lemovicæ, Parisius, Turonis, Belvacus, Noviomagum, Aurelianus, Pictavis, et innumera monasteria et castella destructa.

48. Post mortem Ludovici imperatoris anno octavo (an. 848) 7° Carolus Calvus Lemovicæ conventum generalem⁵³ habuit tempore quadragesimæ; ante cujus præsentiam Ainardus præfectus monasterii sancti Marcialis, deposito canonicali ha-

bitu, monachus efficitur; similiter et omnes canonici sancti Marcialis in monasticum habitum sponte sese transferunt, et deinceps idem locus a monachis ordinatur. Josfredus vero thesaurarius nolens relinquere seculum, tutus 8° a Stodilo episcopo, monasterium sancti Juniani (35) et ecclesiam Cairoensem⁵⁴ (36) deprædatione 9° a jure sancti Marcialis subripuit, et hac occasione desciscere fecit. Tunc sancti Martini monachi Turonenses, nemine cogente, ante corpus ejusdem abjecto monachi scemate, scena induunt canonicales 10°; sed mox in eis pestis⁵⁵ irruit, ut una nocte omnes morerentur, et de relicto a canonicis ipse habitatur locus. Carolus (37) autem tercia vice Britanniam igni et ferro vastavit (an. 850). Et dum in Aquitaniam regressus B esset, Nomenois dux Redonas civitatem et Nannetis capiens, destruxit eas 11°, et Britanniam repedit. Anno sequenti (an. 851), jubente Deo, ab angelo percussus interiit. Et Carolus Calvus quarto Britanniam ingressus, cum Erispoio filio Nomenoi dimicavit 12°, et victor extitit, sed magnam partem exercitus sui cum Viviano duce amisit 13°. Et sequenti anno (an. 852) Lambertus comes Nanzetensium⁵⁶ a Gauzberto Cenomannensium comite in bello 14° occiditur. Et Carolus quinta vice Britanniam devastavit, et Pipinum nepotem suum 15° adquirens, Britanniam sibi subjugavit, occiso Erispoio (38). Rannulfus quoque comes Pictavensis et Raino comes Arbatilicensis, consanguineus ejus, cum Normannis in Briliaco villa dimicantes fugati sunt, et Gauzbertus comes Cenomannensis insidiis Nannetensium⁵⁷ circumventus occisus est.

1° super Lotharium irruit, et ingravatum est prælium, fugatusque est et victus Lotharius. Carolus et Ludovicus regnum æquo libramine partiti sunt sibi. Et in supradicto prælio occisis Raterio et Girardo, qui uterque erat genere Arvernus, extitit Willelmus comes, Lemovicæ vero Raimundus 2. 2° Britannia enim a filiis Ludovici se substraxerat; ideo Franci et Aquitani cum Britonibus confligere cœperunt *add.* 2. 3° B. frater Emenonis et 2. 4° Namnetensi *add.* 2. 5° Anno (39) subsequenti Nortmanni Herio insulam mense Jun. concremant *add.* 2. 6° concrematus (40) est ab eis mense Maio Lucionnus et mense Junio sancti Florentii monasterium, deinde concremate sunt ab eis Namnetis civitas, monasterium Deas 2. 7° et ab incarnatione anno 848. Ainardus princeps de basilica sancti Marcialis cum aliis omnibus canonicis, Deo inspirante, projiciunt arma secularia, et de canonicali habitu in monachorum habitum se ipsos mutant in eodem monasterio. Carolus enim Calvus conventum suum generalem habuit tunc Lemovicæ tempore quadragesimæ cum episcopis Aquitanie et primoribus ejus. Et residente Carolo Calvo in throno regali, Ainardus et omnes canonici sancti Marcialis prosperaverunt se subito ad pedes ejus, postulantes dare sibi licentiam se fieri monachos in eodem loco. Rex vero, Deo gratias agens, cum magno gaudio petitionem eorum adimplevit, et omnes episcopos et primores eorum voluntati inclinavit. Sed Stodilus episcopus Lemovicensis cum hoc graviter ferret⁵⁸, et inflexibilis solus maneret, tandem, rege cogente, consensit, victus muneribus. Et canonici ex se ipsis abbatem noluerunt⁵⁹ ad præsens habere, sed præposuerunt sibi Odonem sancti Savini abbatem⁶⁰. Josfredus vero 2. 8° conductus 2. 9° et malo ingenio a jure et dominio 2. 10° sacramentis hoc firmato super corpus beati Martini. Et carnibus relecti, mox peste corrupti, mane facto in lectis mortui sunt reperti omnes a majore ad minorem, et de 2. 11° muros et portas eorum 2. 12° XI. Kal. Septembr. *add.* 2. 13° Postquam vero reversus est 2. 14° Kal. Mai *add.* 2. *qui pergit*: Eodem anno mense Septembri Carolus 2. 15° quem insidiis Britanni cœperant *add.* 2.

VARIE LECTIONES.

⁵⁰ j. e. imperatrix. ¹ arucus 1. *cod. Christ.* 692. ⁵² ita c. ⁵³ generale 1. ⁵⁴ cairoensam *corr.* cairoen. sein 1. ⁵⁵ pes 1. ⁵⁶ nannetansium 1. ⁵⁷ nannetansium 1. ⁵⁸ ferre c. ⁵⁹ voluerunt c. ⁶⁰ abbas c.

19. Carolus vero anno 13 post prælium Fontaneticum 1° in regem Lemovicæ unctus est (41) in basilica Salvatoris, et inde ingressus est Franciam (an. 855). Post 2° paucos dies (42) Lotharius imperator 3° monachus factus est, quia patrem in carcerem coniecerat. Quo mortuo, de anima ejus altercatio visa est 4° inter angelos nequam et sanctos; demones autem frustrati sunt. Parvo post tempore Ludovicus rex frater ejus obiit, et Carolus Calvus in imperatorem elevatus est (an. 876). Quo tempore gravissime Normanni Aquitaniam affligebant¹, et Helias Scotigena Engolismensis episcopus defunctus est (43), monasterium quoque beati Eparchii ab infestantibus paganis 5° desolatum est, ita ut ibi nullus monachorum habitaret, et hac de re canonicalis habitus ibi reverteretur, qui nuper exierat. Turpio vero cum rege Carolo abiens Franciam, et inde regressus, non post multos dies cum (44) Normannis congressus, occidens eorum regem nomine Maurum, ab eo ipse occiditur; et Emeno frater ejus 6° Engolismæ comes extitit, et ipse post biennium² cum Landrico Sanctonicensi comite confidens, interempto Landrico, in castro Runconia (45) reducitur, sautius, et octava die moritur; sepultus juxta basilicam beati Eparchii; et reliquid filium parvulum Ademaram nomine. Et Carolus hoc audito, Vulgrinum³ propinquum suum, fratrem Aldoini abbatis, ex monasterio sancti Dionisii direxit 7°, et præfecit eum Engolismæ et Petragoricæ, et Olibam statuit in episcopatu⁴ Engolismensi 8°. His temporibus Fredebertus epi-

A scopus Frantiæ (46) veniens ad Sanctum Eparchium, construxit ibi ecclesiam in honore Salvatoris; sed corpus beati viri levare non potuit, quod volebat transferre in eadem ecclesia. Ipoque consecrationis die post peractum sacrificium placida morte ante altare Salvatoris obdormivit in Domino, et ibidem ante altare humatus est ab episcopo Oliba.

20. Interea Carolo Calvo de seculo migrante (an. 877), regnavit pro eo in Francia filius ejus Ludovicus Balbus; nec ultra imperium accepit aliquis de regibus Frantiæ. Tunc Bajoarii et Alamanni ex gente eorum creaverunt sibi regem Hotonem, Longobardi similiter ex gente sua regem Adalbertum, deinde Harduinum; et Romani de senatoribus suis elevarunt in regno Albericum, cujus frater Octavianus papa ordinatus est. Defuncto rege Ludovico, regnavit pro eo filius ejus Carolus cognomento Insuperius vel Minor (47). Quo tempore defuncto Vulgrimno 5 Non. Mai. (885 vel 886), et sepulto juxta basilicam sancti Eparchii (48), quinto anno post eum Oliba episcopus diem clausit, et Anatolus in loco ejus pontifex ordinatus, tercio anno vitam finivit (49) (an. 892). Vulgrimnus autem multis præliis laboraverat frequenter cum Normannis, et hac de causa ædificaverat castrum Martiliacum (50), et Mastacium, ut esset munimen contra paganos. Miseratque in Martiliaco Rotbertum legis doctum, et cum eo Rannulfum 9°, quem fecit vicecomitem. Qui Rannulfus habuit tres filios, Lambertum et Arnaldum atque Oloricum. Idem vero Vulgrimnus filiis suis reliquid, Alduino

1° vivente Lothario imperatore fratre suo, L. u. est in regem super Franciam et Aquitaniam et Burgundiam in b. S., quæ regalis appellatur juxta basilicam sancti Petri, ubi corpus sancti Marcialis tumulatum⁵ est, et inde 2. 2° Post quatuor deinde annos 2. 3° i. egrotans factus est monachus in Promia monasterio, pro eo quod patrem de imperio eiecerat et carceratum tenuerat 2. 4° a fratribus inter angelos malignos et benignos. Sancti angeli dixerunt: *Nos non misit Deus ad imperatorem sed ad monachum; vos accipite imperatorem, nos nobiscum ducemus monachum.* Angeli⁶ sancti secum duxerunt animam, demones acceperunt corpus, et violenter a domo extrahere cunctis videntibus ceperunt, sed orationibus fratrum fugati evanuerunt. 2. 5° a Nortmannis 2. 6° e. dudum comes Pictavinus, tunc Egolisme 2. 7° d. in Aquitaniam 2. 8° Hic Vulgrimnus saepe a Carlomanno, et deinam a Carolo Magno imperatore fratre ejus missus fuit in Aquitaniam urbes una cum rainburgis propter justicias faciendas. Eratque jam senex quando cum Carolo Calvo fecit comitem supradictarum urbium. Venerunt cum eo a Francia duo filii, Alduinus⁷ et Willelmus. Aginum quoque urbem habebat, quam assumens vindicavit propter sororem Willelmi Tolosani, quam in matrimonium acceperat. Tenuit principatum in his tribus civitatibus per 17 annos. Hic multis præliis — atque Odolricum. Quo tempore defuncto eodem Vulgrimno — vitam finivit. Reliquid vero Vulgrimnus filiis suis — et Aginum. Interea Carolo Calvo — vel Minor. Tunc Franci conjurantes 2. 9° qui cum eo venerat add. 2.

VARIÆ LECTIONES.

¹ affligebant 1. ² biennium 1. ³ vulgrinum 1. ⁴ episcopatum 1. ⁵ tumulatum c. ⁶ Angelis c. ⁷ alduinum c.

NOTÆ.

(41) Cf. Ann. Lem. Mon. SS. II, p. 251. Non Carolus Calvus, sed filius ejus erat; unde quæ alter cod. addit, falsa esse apparet. cf. Ann. Prudentii a. 855.

(42) Ipso anno neque post quatuor annos, ut 2 tradit, hoc factum esse omnibus constat.

(43) Cf. Ann. Engol. Labb. I, p. 324.

(44) cum Normannis — occiditur et ipse — moritur Ann. Aquit. a. 863 866

(45) Runconia in cod. Christ. 692 — Runconne

(47) Karolus Simplex. Hæc omnia vero valde esse turbata neminem fugiet.

(48) Ann. Lemovic. codicis regii Par. n. 3784, qui Chronico Aquitanico notitias ex Ann. Lemovic. et S. Columbæ petitas cum paucissimis aliis nullius momenti subjungit, a 885 obitu Vulgrimni comitis Petragorici et Engolismensis indicato, hæc addunt: *Obiit II (III?) Non. Mai.; sepultus apud Sanctum Eparchium extra civitatem.*

(49) Cf. Ann. Engolism. a. 892 895

quidem Engolismam, Willelmo vero Petrogoricam et Aginnum, quam assumens ⁶⁶ vindicaverat propter sororem Willelmi Tolosani, quam in matrimonium acceperat. Tunc Franci conjurantes contra Carolum Minorem 1*, eiciunt eum de regno, et Odonem ducem Aquitanie (51) in regno elevaverunt 2*. Quo tempore (888) Rodulfus rex Burgundie cum hoste fortissimo Lemovicinum appulit 3*, et congregati sunt contra eum innumerabiles hostes Norinannorum, et commisso praelio in loco qui dicitur Ad-Destricios, usque ad internitionem devastati sunt pagani, et exinde 4* fugientes, non ultra fiduciam presumpserunt veniendi in Aquitaniam. Rodulfus autem gratias Deo, pro cujus amore animam suam posuerat, referens, cum magno triumpho regressus est 5*. Et Normanni regressi, terram vacuum repperientes, sedem sibi in Rotomago constituunt cum principe suo Roso (52). Qui factus Christianus, captivos plures ante se decollare fecit in honore quos coluerat deorum. Et item infinitum pondus auri per ecclesias distribuit Christianorum in honore veri Dei, in cujus nomine baptismum susceperat.

21. Rannulfus quoque comes Pictavensis (53) habuit filium Eblum nomine. Qui Rannulfus consanguineus erat Willelmi nobilissimi comitis Arvernensis. Summamque amicitiam cum eo et cum Roso prin-

cipe Normannorum habuit. Et quia pugnator fortissimus erat, a rege Odone valde honorabatur (an. 892). Et dum regalem aulam assiduaretur, veneno necatus ⁶⁸, in extremis sancto Geraldo (54) ibi tunc presenti parvulum filium suum Eblum commisit tutandum 6*. Ademarum autem, filium Emenonis, Santia 7* in conjugio copulata, Alduino ⁷⁰ et Willelmo familiarissimus existens, honore eorum acsi frater potiri videbatur. Qui a rege Odone vocatus ad palatium 8*, proventus est Pictavis comes. Regressusque a palatio sanctus Geraldus, clam subductura filium Rannulfi a Pictavis Willelmo, duci Aquitanie comiti Arvernensis, credidit nutriendum, cui propinquus erat. Eo tempore ipse Willelmus, cum non haberet prolem, Cluniacum monasterium in fundo proprio, quod est in Burgundia, noviter fecit (an. 910). Qui cum sororem suam in matrimonio desideraret conjugero sancto Geraldo, nullatenus quivit. Qui celicem vitam semper ducens, cum sepe ad copulam suaderetur amore filiorum, respondebat sanctus Geraldus : *Utile est, inquit, mori sine filiis, quam relinquere malos heredes*. Erat etiam Ademarum comes Pictavinus amator Ecclesie. Cumque prolem nec ipse haberet, una cum ⁷¹ uxore sua Santia de futuro seculo prospiciens sibi, concessit quaedam ex jure proprio ecclesiis Christi predia, sancto Carrofo (55) quidem

1* insipientem 2. 2* Hic Odo fuit filius Raimundi comitis Lemovicensis, et primo in Aquitania rex ordinatus est apud Lemovica, cujus civitatis monetam nomine suo sculpere jussit, quam antea nomine Caroli scribebatur. Constituit in ea urbe vice Fulcherium, industrium fabrum in lignis, et Lemovicinum per vicecomites ordinavit. Similiter et Bituricum, et secundo anno in Francia rex elevatus est. *add. 2.* 3* rogatu ⁷² Odonis regis; nam ipse Franciam tutabat 2. 4* qui exinde potuerunt evadere s. 2. 5* 2. *pergit*: Et Nortmannorum alie cohortes Franciam superiorem devastantes, primum cum duce Bareto, deinde cum rege Astenco (56) oras maritimas desertantes, postquam desolaverunt terram vicinam Francie, prostrati sunt a vicinis ducibus Francie. Deinde cum alia multitudine Nortmannorum Rodonum urbs, et vicine sibi civitates invente vacue, vindicate sunt ad habitandum a ducibus eorum, qui elevaverunt super se ex eorum gente regem nomine Rosum, qui sedem sibi in Rodomo constituit. Et factus Christianus a sacerdotibus Francorum, imminente obitu in mentiam versus, Christianos captivos centum ante se decollari ⁷³ fecit in honore que coluerat idolorum, et demum centum auri libras per ecclesias distribuit Christianorum in honore veri Dei, in cujus nomine baptismum susceperat. Rannulfus quoque Pictavensis et Ademarum filius Emenonis inimici erant pro urbe Pictavis; quam Ademarum nitentur sibi vindicare pro patre suo Emenone. Hic vero Rannulfus, ex conjugate legitima cum non haberet prolem, suscepit ex concubina filium Eblum nomine. Summamque habuit amicitiam cum propinquo suo Willelmo comite Arvernensis, et cum Roso principe Rodomi pactum firmavit propter metum Ademari. Hac de causa a rege Odone potius timore quam amore honorabatur. Dumque regalem aulam assiduaretur. . . . 6* *add. que partim supra leguntur*: Vulgrinus autem Aginnum vindicans propter sororem Willelmi Tolosani, ex qua supradictos duos susceperat filios, Egolismam et Petrogoricam rexit perstrenue, Aginnum per 26 annos, Egolismam et Petrogoricam per 15 annos, et 16 anno post mortem Lotharii defunctus est (57). 7* filiam Willelmi, filii Vulgrimni, Santiam in c. copulavit ⁷⁴ sibi 2. 8* Odone magno honore in palatium habitus, post mortem Rannulfi 2.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ assumans 1. ⁶⁸ necatus 1. 2. ⁷⁰ A. comiti Engolismensi et Guillelmo Petrogoricensi *cod. Christ. 692 et Chron. S. Maxenti.* ⁷¹ bis duabus lineis scriptum 1. ⁷² rogati c. ⁷³ decollocari c. ⁷⁴ sopulavit c.

NOTÆ.

(51) Odonem nunquam Aquitaniam tenuisse constat; magis etiam a vero abhorrent que addit 2, n. 3*.

fundavit a. 894, obiit a. 909.

(55) Charoux in dioc. Pictav

(56) Hastings.

Voertam sancto Marciali Moltonum, sancto Johanni (58) Neiriacum, sancto Hilario (59) Corcolum, sancto Eparchio Godorviltam. Eo tempore Ebo Bituricus cepit ædificare cenobium Dolense (60) in honore Dei matris (an. 917), quod postea ite gravit Rodulfus filius ejus, ubi magnam cohortem monachorum congregavit regulariter degentem.

22. His diebus Hoto, rex Bajoariorum, Longobardorum regnum sibi subegit 1*. Similiter, defuncto Alberico 2*, consensu Octaviani papæ 3* Romanorum imperator promotus est (an. 962). Quo defuncto (an. 973), imperavit filius ejus item Hoto. Francorum vero rege Odone obeunte, regnavit pro eo filius ejus Arnulfus pauco tempore, et mortuus est. Iterum Carolus Minor regnum suscepit (an. 898), unxitque eum Arbertus episcopus (61). Contra quem iterato Francorum proceres conspirati, eum regno pellentes, Rothbertum ducem pro eo 4* constituunt regem 5* (an. 922). Tunc inter se divisi sunt Franci, sed major pars Rotberto favebat. Carolus denique

A accito ab Hotone imperatore auxilio (62), cum multo exercitu partim de 6* Bajoaria partim de Frantia, regressus Frantiam, conserto prælio Rothbertum interfecit (63), regnumque recuperans (an. 923), Hugoni filio Rotherti ducatum permisit regendum. Carolo migrante, Ludovicus pro eo regnavit. Quo tempore (an. 929) Niceforus imperator Basilium et Constantinum parvulos educans Constantinopoli, Saracenorum regnum invasit, et Antiochiam aliasque fortissimas civitates 7* expugnans, christianis Grecis restituit. Quem imperatrix 7a, mater Basilii, metuens, ne super filios suos tyrannidem ageret, dolo evocatum dum Tripolim obsideret 8*, dum in basilica palatii Constantinopolis genibus curvatus sabbato sancto Pasche (64) preces Deo funderet, gladio eum necare 9* jussit. Quod factum diu latuit, donec suspecti satrapæ Grecorum monumentum ejus egerentes 7a, confossum 10* gladiis corpus reppererunt (an. 969).

23. Tunc Ademarus (65) comes Pictavensis de-

1* defunctis regibus Adalberto et Arlino (66) add. 2. 2* rege Romanorum (66) add. 2. 3* Bomain adgressus est, et clausa 7a est ei civitas, præliumque ingens extitit inter Bajoarios et Romanos. Et Oto victor ingressus urbem, coronatus est ab Octaviano papa et add. 2. 4* invitum add. 2. 5* Nam (67) congregati in campo more solito ad tractandum de publica regni utilitate, unanimi consilio, pro eo quod ignave mentis erat idem rex, festucas manibus projicientes, rejecerunt eum, ne esset eis ultra senior, et solum eum in medio campo reliquerunt, separati ab eo. Cumque simul inter se coissent, supervenit comes Ugo, amicus regis, ignorans causam. Qua comperta, dixit Francis: *O fortissimi Franci, non bonum consilium egistis, quia seniores vestrum inhoneste dereliquistis; cum eo pars magna Frantia, et necesse est, si ita eum dimitimus, venire malum super nos. Sed adgrediar ego eum, et confodiam ferro. Melius enim est ut occidatur, quam missus puniat nos.* Et citato equo, quasi occideret eum, mox ut ad eum pervenit, tale consilium delit ei, dicens: *Ero nuntius tuus ad hos Francos ex parte tua, ut usque ad unum annum tantum sint 7a adhuc sub tua ditone, et si in hoc spatio non te viderint meliorari, discedant a te vituperatione tui.* Quod regressus confirmavit cum Francis, et iterum redierunt ad regem, et per illum annum amicos sibi rex associavit, cum quibus post annum fiducialius se agere potuit, permanentibus prioribus in sua sententia. Elevato enim Rotberto in rege, Carolus cum valida amicorum manu Lemovicam pervenit, et pervigil nocte prope fenestram sancti Marcialis perstitit in orationibus, quotquot potuit de Aquitania secum fortissimorum bellatorum adduxit, et per Burgundiam ad Ottonem imperatorem abiit, propter auxilium add. 2. 6* de Teodisca gente partim de Aquitania et Francia 7a, regressus est Frantiam, et commisit cum eo Rothbertum bellum. Caroli erat signifer Fulbertus comes; Rothbertus autem ipse vexillum sibi ferebat, dejecta barba canitie plena extra lorica, ut cognosceretur. Carolus rex Fulberto interminando ait: *Cave, o Fulberte.* Et inde 8a proverbium exit: *Cave, Fulberte.* Fulbertus Rothbertum regem per medium cerebri dividendo confodit, et exercitus Rotherti victus est. Et finito bello, pervenit Ugo, filius Rotherti, cognomine Capetius, et cum mille equitibus, et Carolum cum exercitu lasso fugavit, et postmodum suppliciter ad eum veniens, voluntati regis 8a assensit (68). Nam Carolus regnum recuperavit, et ipsi Ugoni Capetio ducatum permisit, sicut solitus erat regere pater ejus Rothbertus. Et de spoliis, quæ ceperat Carolus, sancto Marciali, sicut voverat, direxit quedam, id est de capella Roberti regis evangelium ex auro et argento, dalmaticam preciosam ex veste crisea, faldastium argentatum, vestimentum integrum sacerdotale preciosum, duos libros divine historiarum, librum preciosum de computo 8a, vexillum ex veste auro texta unum. Ipso vero Carolo rege migrante, Ludovicus filius ejus pro eo strenue regnavit 2. 7* c. usque Tripolim expugnans vi cepit et Christianis 2. 8* mandaverat enim ei per epistolam, barbaros Constantinopolim obsedis, quod falsum penitus erat add. 2. 9* eum quatuor servis suis transverberare jussit. Et omnibus proceribus Grecorum simulavit cum subito morbo extinctum 2. 10* diverberatum cadaver francis reperiunt 2.

ARLE LECTIONES.

7a imperatrix corr. imperatrix 1. 7a gerentes 1. 7a causa c. 7a sic c. 7a in francia c. 8a idem. c. 8a regi. c. 8a computo c.

NOTE

(58) Angeriensis; v. supra n. 25.

(59) Pictaviensis.

(60) Deols s. Bourglieu in dioc. Bituricensi, dipl.

(65) Die ascensionis Domini apud urbem Suessio nis in quodam prato eidem urbi contiguo add. col. Christ. 692; quod falsum est.

functus est (an. 950), et Pictavis juxta basilicam A sancti Hilarii 4. Non. Aprilis sepultus. Willelmus quoque dux Arvernus mortuus est (69), (an 949), et filius Rannulfi Eblus 1' Arvernus et Pictavis simul comes promotus est 2'. Acceptamque in conjugium Adelam (70), filiam Rosi Rotomagensis, genuit ex ea Willelmum Caput-stupæ. Post mortem siquidem Vulgrinni filius ejus Alduinus 50 annos vixit. Hic muros civitatis Engolismæ restaurare cepit. Quo tempore (an. 916) Gunbaldo 3' pontificatum agente, repetentes Normanni crebras irruptiones ⁸³ per Pictavorum terminos 4' exercebant. Unde factum est, ut monachi sancti Carrofi 5' pretiosum lignum crucis ad custodiendum Engolismæ deferrent cum diversis ornamentis ecclesiæ. Et cessante infestatione Normannica, Alduinus in civitate sua B retinere temptavit omnibus diebus supradictum sanctum lignum, nolens reddere commendatum. Hac de causa 6' jussit adornare ecclesiam Salvatoris foris muros in capite basilicæ sancti Eparchii, ubi sanctum lignum deputaret 7'. Per annos vero septem langore corporis multatus est ipse, et in populo ejus ita fames vehementissima grassata est, ut, quod actenus incompertum fuit, de vulgo unus alterum ad devorandum exquireret, et multi alios ferro perimentes, carnibus more luporum humanis vescerentur. Quibus actus Alduinus necessitatibus, uno ante mortem suam anno remisit Carrofo pretiosum lignum per manus filii sui Willelmi cognomento Sectoris-ferri, cum capsâ aurea, quam ipse cum gemmis construi imperaverat, ubi contulit Lubeliaco C villam; et mox cessavit plaga; et ipse post annum defunctus 6⁸⁴ Kal. April. juxta patrem tumulatus est. Post cujus mortem secundo anno (918) occisi sunt a Bernardo in ultionem Santix sororis suæ, quam occidere conati sunt, Lambertus (71) vicecomes Martiliacensis et Arnaldus frater ejus. Willelmus autem Sector-ferri honorem eorum restituit Odolrico fratri eorum, qui minor natu erat, fuitque

sibi vicecomes, sicut Ramnulfus fuerat Vulgrinno. Hic denique Bernardus, mortuo patre suo Willelmo, qui fuit frater Alduini ex Vulgrinno, comes Petragoricensis effectus est. Willelmus vero Sector-ferri Engolismæ principatum obtinuit, et communem habuerunt totum honorem eorum ipse et Bernardus consanguineus ejus. Adhemarus tamen supradictus, qui sororem Bernardi Santiam uxorem habuit, decem (72) annos supervixit Alduino. Santia vero vitam terminans 2. Non. April, humata est juxta basilicam beati Eparchii.

24. Eo tempore (an. 940) Gunbaldus episcopus decedens, successorem habuit Fulcaldum. Tunc Willelmus Sector-Ferri et consanguineus ejus Bernardus, adgregato ⁸⁵ conventu nobilium, iterum restituerunt monasticum habitum in basilica beati Eparchii, præficientes eidem monasterio Mainardum abbatem. Qui in fronte basilicæ beati Eparchii construxit elegans oratorium in nomine sanctæ Resurrectionis 8'. Tunc dominus Willelmus 9' per testamentum concessit ad eundem locum beati Eparchii donum, ecclesiam sancti Hilarii in Petragorico sitam in vicaria Piliacense ⁸⁶, ecclesiam sanctæ Eugeniæ sitam in Santonico in vicaria Pedriacense, curtem Fradorevillam et villam Dairaco, villam Alviniaeo, villam Romanorevilla cum ipsa ecclesia, mansum unum in Godorvilla. Quod testamentum confirmare jussit, et firmaverunt manibus propriis quorum nomina hæc sunt: Bernardus comes, Arnaldus filius Bernardi, Odolricus vicecomes, Adhemarus vicecomes, Arnaldus filius Willelmi, Adhemarus filius Willelmi 10'. Sancto Marciali dedit nichilominus Cantreciacensem ecclesiam in Engolismensi, pariterque Manauco ecclesiam in Lemovicino cum omnibus adjacentiis et massis 11'. Iterio fideli suo 12' de villa Boensi dedit cellam ⁸⁷ Fruinensem 13'.

25. Interea defuncto Eblo duce 14' (an. 935), filiorum ejus alter comes, alter episcopus factus est. Eblus enim, annuente Ludovico rege, pontifex Le-

1' Eblus Manzer (75) 2. 2' a Carolo rege supradicto *add.* 2 3' Oliba pontificatum adhuc a. 2. 4' per Aquitaniam 2. 5' adhuc vivente Vulgrino comite *add.* 2 6' c. adhibitis a Francia architectis ⁸⁸jussit edificare ecclesiam in honore Salvatoris 2. 7' 2. *add. quæ jam supra c. 19. edita sunt*: simul et corpus sancti Eparchii ibidem transferret; et vocato a Francia Fredeberto episcopo consanguineo suo, fecit ipsam ecclesiam dedicare in honore Salvatoris. Corpus vero beati viri levare non valuit, quod volebat transferre in eadem ecclesia. Ipsaque consecrationis die post peractum sacrificium sollempne, missaque finita, placida morte ante altare Salvatoris obdormivit in Domino, et ibidem ante altare humatus est episcopus Fredebertus ab episcopo Oliba, qui et ipse post modicum obiit, ut jam dictum est. Alduinus vero comes per annos multos langore corporis multatus est. 8' et multa reliquiarum pignora, quæ ab ⁸⁹Jherosolimis asportaverat, ibi recondidit *add.* 2. *cf. Gesta epp. Engol. c. 19.* 9' Sector-ferri *add.* 2. 10' ejusdem W. 2. 11' non enim habuit prolem ex legitima conjugæ. Nam supradicti Arnaldus et Ademar ⁹⁰ ex concubinis ei nati sunt *add.* 2. 12' principi *add.* 2. 13' in Engolismensi cespite *add.* 2. 14' comite Pictavino 2.

movicæ factus est. Willelmus vero cognomento A omnilus, pauperes pauperem Christum secuti sunt, Caput-stupre 4° Arvernensis, Vallatis (74), Lemovicæ et Pictavis comes proventus, dux Aquitanicæ extitit. Hic germano suo 21° abbatiam sancti Hilarii ac sancti Maxencii cum nonnullis alii possessionibus in Pictavensi solo præbuit. Fuit idem Eblus bonus pastor ecclesiæ 2°, ædificavitque castellum Lemovicæ sedis, castellum sancti Hilarii, et canonicos ibi disposuit, quia infestatione Normannorum idem locus a monachorum prisca habitatione desciverat. Restauravit monasterium sancti Maxentii, et castellum in circuitu perfecit. Restauravit et monasterium sancti Michaelis ad Eremum (75) et multa alia laudabilia in opere Dei egit. Qui defunctus (76) sepultus est in basilica supradicti monasterii sancti Angeli. Fuerat 5° autem successor Turpionis episcopi, avunculi B Rotberti 22° vicecomitis Albucensis. Fuitque idem Eblus a sancto Marciali tricesimus nonus episcopus, qui ad honorem suum sufferendum ordinaverat sub se corepiscopum Benedictum. Qui postea captus a Helia Petragoricensi comite, oculis privatus est, et propterea Eblus nimio et intolerabili semper dolore alliciebatur 23° usque ad diem mortis suæ; ipsum enim post se voluerat relinquere successorem. Idem Helias 4°, cum Geraldo vicecomite 5° et filio ejus Widone commisso prælio, victor extitit, et postea cum fratre suo Aldeberto in deceptionem captus est a Widone, et in castro Montiniaco in custodia coniectus. Sed cum suasu Willelmi ducis oculis privandus esset propter supradictum corepiscopum, Deo propitio, de custodia evasit, et non multo post C in via Romæ peregrinus in Dei opere obiit. Aldebertus vero frater ejus plurimo tempore in turre 24° civitatis Lemovicæ custoditus, tandem solutus est, accepta in conjugio sorore Widonis vicecomitis, ex qua filium genuit Bernardum.

26. Eo tempore, adhuc vivente Turpione episcopo, Olo et Teotolo 6°, canonici sancti Martini illustrissimi, adimplentes evangelicum præceptum, derelictis

et Cluniaco sancto habitu ac vita induti sunt. Unde postea Dei nutu Olo abbas præfuit sanctissimus 7°, et post eum sanctus Majolus Teotolo, jubente abbate suo, archiepiscopus invitus consecratus est Turonis. Hic sanctissimus Odo et litteris adprime liberalibus eruditus et Dei amore flagrantissimus, exemplo et doctrina apostolicæ regulæ, quæ est monachorum, extitit restitutor strenuus.

27. Tunc Roso defuncto 8° (an. 931), filius ejus Willelmus loco ejus præfuit, a puericia baptizatus, omnisque eorum Normannorum, qui juxta Franciam inhabitaverant 25°, multitudo fidem Christi suscepit, et gentilem linguam obmittens, Latino sermone assuefacta est. Willelmo ab Arnulfo Flandelensi comite dolo interempto (an. 943), filius ejus Richardus succedens, christianissimus factus, ædificavit in ea Normannia, quæ antea vocabatur marcha Franciæ et Britannicæ, monasterium sancti Michaelis de Monte, ubi monachos ordinavit. Item monasterium Fiscannum (77) in honore summæ Trinitatis, ubi sepultus est ipse, ubi et monachos posuit. Francorum interea rege Ludovico vita exente (an. 954), regnavit pro eo Lotharius, filius ejus ex Girberga regina progenitus.

28. Quo tempore (an. 951) Fulcaldus episcopus Engolismensis, postquam præfuit 12 annis, defunctus est 9°, et successit in episcopatu Ebulus, qui et ipse 12 annis præfuit 10°. Willelmus denique Sectorferri, qui hoc cognomen indeptus est, quia commisso prælio cum Normannis, et neutro cedenti, postera die pacti causa cum rege eorum Sturin solito (78) conflictu deluctans, ense corto 11° durissimo per media pectoris secuit simul cum torace una; modo percussione claudens diem, sepultus est juxta basilicam sancti Eparchii. Et per 30 annos pro eo principati sunt Bernardus comes 12°, deinde filius ejus Arnaldus 13°, deinde Willelmus Talerandus 26°, deinde Rannulfus Bomparius, tum Richardus Insiptiens.

4° a rege supradicto add. 2. 2° et castellum sancti Stephani Lemovicæ sedis, quod Turpio episcopus antecessor ejus inagna ex parte a solo construxerat, hic ad perfectum integravit. Construxit a novo castellum Hilarii 2. 3° Antecessor vero ejus Turpio, genere clarissimo, avunculus Rotberti vicecomitis Albucensis, in rebus Dei magnificus fuit, et Odonem abbatem Cluniacensis cœnobii summo excoluit. Qui Odo reverentissimus, Turpione rogitante, vitam sancti Geraldi edidit, et librum De contemptu mundi perutilem composuit. Idem episcopus in Vita sua multis claruit miraculis; et defunctus 27°, Albutione (79) sepultus est in basilica sancti Valerici. Eblus autem 39 a beato Marciali episcopus fuit, et ad onus episcopale sufferendum ordinavit sub se corepiscopum Benedictum, quem ipse a puero nutrierat. Qui captus 2. 4° filius Bosonis Vetuli de Marca add. 2. 5° Lemovicensi add. 2. 6° Teotolo et Odo supradictus dum essent c. 2. 7° secundus a primo abbate ejusdem. Fuit enim primus Berno et secundus Oddo. Teotolo 2. 8° comite Rodomense add. 2. 9° et sepultus juxta basilicam sancti Eparchii add. 2. 10° et tumultatus secus sancti 28° Eparchii basilicam add. 2. 11° e. nomine d. quem Walander faber cuserat add. 2. cf. Gesta epp. Engol. c. 19. 12° Petragoricensis 29° add. 2. cf. Gesta epp. Engol. l. 1. 13° cognomento Borraccio add. 4. cognomento Boirratio, pro eo quia cum ipsa veste lupum diabolicum homines devorantem appetit in campo loricatus et galeatus, et manibus gestans 100, militibus occidendum præbuit add. 2. cf. Gesta epp. Engol.

Arnaldus quidem subtrahens sancto Eparchio villam Salasensem ¹⁰¹, et conferens Helice duci villa Boensi, ab angelo percussus interiit, et hac de re in fine mortis sancto Eparchio villam Ajarniacensem contulit pro emendatione ¹⁰², et sepultus est juxta basilicam sancti Eparchii. Mortuo fratre ejus Willelmo (*an.* 962), Rannulfus bello extinctus est ab Arnaldo 1° filio Willelmi Sectoris-ferri, qui pro patre suo in principatum Engolismæ successit et Richardum Insipientem expulit (*an.* 973). Captoque 2° in conflictu Gauzberto, fratre Eliæ comitis, suusus est a Willelmo duce, quo præberet inimicum sibi. Et Pictavis trusus Gauzbertus, in ultionem Benedicti corepiscopi oculis dampnatus est.

29. His temporibus (*circa an.* 973) Aymericus non monachus abbas sancti Marcialis, successor Gonsindi, moritur, et in fine monachus extitit, quia rex Ludovicus timens ejus tyrannidem, honorem sancti Martialis ei commiserat, sacramento tamen jurare fecit, ut monachus esset futurus. Hic Geraldum vicecomitem in manibus suis habuit commendatum ¹⁰³, et Bosonem Vetulum de Marca 3°. Hic juxta Cambonense (80) monasterium destruxit castellum vi expugnatum Cauboncasem, eo quod molestum erat hominibus monachorum.

30. Interea defuncto Willelmo Capite-stuppæ (*an.* 963) et sepulto apud ecclesiam sancti Cipriani, ducem pro eo filium ejus Willelmum habuit Aquitania. Qui filiam Teibaldi Campanensis vocabulo Emmam uxorem accepit, genuitque ex ea filium Willelmum. Rex autem Lotharius Lemovicam alit, et tempus aliquantum in Aquitania exegit. Unde revertens ¹⁰⁴, veneno a regina sua adultera extinctus est (*an.* 935). Filiumque reliquit Ludovicum, qui uno tantum anno supervivens, et ipse potu maleficii 4° necatus est (*an.* 987). Regnum pro eo accipere voluit patruus

A ejus Carolus, sed non potuit, quia Deus judicio suo meliorem elegit. Nam 5° Franci inito consilio eum abjiciunt, et Hugonem ducem, filium Hugonis, regem eligunt. Hac de causa episcopus montis Leudenensis Ascelinus (81) ebdomada majori ante pascha (*an.* 991), in qua est cena Domini, velud Judas Christum et ipse tradidit Carolum. Qui Aurelianus in carcere trusus ad usque mortem, ibi genuit filios ¹⁰⁵ Karolum et Ludovicum, et mortuus est; et expulsi sunt filii ejus a Francis (82), profectique sunt ad imperatorem Romanorum et habitaverunt cum eo (83). Sane dux Aquitanorum Willelmus reprobandus nequiciam Francorum, Hugoni subditus esse noluit. Unde factum est, ut Hugo, exercitu Francorum adnoto, urbem Pictavis obsidione fatigaret. Dumque frustratus recessisset, cum Aquitanorum manu Willelmum insectus est eum usque Ligerim. Ubi in gravi prælio (84) decertantes Francorum et Aquitanorum animositates, multo sanguine alterna cede fuso, superiores Franci extiterunt, et sic reversi sunt. Pacem postea Willelmus cum Hugone et filio ejus Rotherto fecit. Et rex Hugo cogitans erga se Dei gratiam, quasi vicem rependens, defensor elementissimus ecclesiæ Dei extitit. Nam ob hanc causam creditur progenies Caroli reprobanda, quia jam diu negligens Dei gratiam, ecclesiarum potius neglectrix quam erectrix videbatur. Beati ergo Dionisii cœnobium, quod jam pristinam monasticam correperat normam, rex Hugo regulari honestate, sicut in Dei oculis rectum erat, honestius restauravit per manus venerabilis C Odilonis abbatis, et alia sanctorum nonnulla monasteria in decorem ¹⁰⁶ pristinæ disciplinæ revocavit 6°. Eodem tempore gravissimum bellum inter Willelmum ducem et Gosfridum Andegavensem comitem peractum est. Sed Gosfridus necessitatibus actus, Willelmo duci se subdidit, seque ei in mani-

1° Manzere *add.* 2.; *cf. Gesta epp. Engol. quæ add.*: eid est adulterino filio. 2° Hic cœpit in conflictu Gauzbertum clericum, fratrem Eliæ comitis ¹⁰⁷, quem reddidit Willelmo, filio Willelmi Capitis-stuppæ, seniori suo, et pro ultione Benedicti corepiscopi oculis privandum consensit. Defuncto enim Willelmo Capite-stuppe, et — filium Willelmum ut *infra, ubi hæc desunt*. His temporibus 2. 3° Hic construxit castrum Roncomum (83) *add.* 2. 4° a sua conjuge Blanca nomine *add.* 2. 5° Nam episcopus Ascelinus montis Leudenensis urbis ebdomada ante pascha post convivium in lecto quiescentem eum dolo cœpit, et consensu plurimorum Ugo dux, filius Ugonis Capetii (86), in regem elevatus est. At vero Carolus in carcere usque ad mortem retentus est Aurelianus, ubi genuit 2. 6° Per illos enim dies sanctus Maiolus Cluniacensis abbas, successor sancti Odonis, migravit ad Dominum in monasterio Salvimicensi (87), quod est in Arvernens territorio, et ibidem sepultus, miraculis fulsit, et successit invitus pro eo, electus tam ab ipso Odone quam a cuncta congregatione, Odilo supradictus *add.* 2.

VARIE LECTIONES.

¹⁰¹ salasensam *corr.* salasensem 1. ¹⁰² emanatione 1. ¹⁰³ commandatum 1. ¹⁰⁴ revertans 1. ¹⁰⁵ filius *corr.* ut videtur filios 1. ¹⁰⁶ decoram 1. ¹⁰⁷ comitiu c.

NOTÆ.

bus præbuit, et ab eo castrum Losdunum (88) cum nonnullis aliis in pago Pictavorum pro beneficio accepit.

31. Ea tempestate Hotone secundo mortuo, Hoto filius ejus, tercius actu et nomine, imperio potius

est. Qui philosophiæ intentus, et lucra Christi cogitans, ut ante tribunal Judicis duplicatum redderet talentum, Dei voluntate populos 1° Hungriæ, una cum rege eorum ad fidem Christi convertere meruit.

1° populos in circuitum yodolis deditos ad Dei cultum convertere studuit. Etenim erant ei duo episcopi reverentissimi, sanctus videlicet Adalbertus archiepiscopus de civitate Prægra, quæ est in provincia Bevelhem, sanctus etiam Brunus episcopus de civitate Osburg, quæ est in provincia Bajoarie, consanguineus ejusdem imperatoris (89). Nam sanctus Adalbertus parvus statura, sanctus Brunus procerus corpore erant. Et quancumque sanctus Adalbertus in aula imperatoris interesset, nocte in tempesta solus ad silvam abiens, ligna propriis humeris pedibus nudis deferbat, nemine sciente, ad hospitium suum. Que ligna vendens, victum preparabat sibi. Quod cum post multos imperator comperiens dies, eum ¹⁰⁰ pro sancto duceret, die quadam solito locutus cum eo, dixit jocando: *Talis episcopus, sicut vos estis, debuisset pergere ad prædicandum Sclavorum gentes.* Mox episcopus pedes imperatoris deosculans, ait, se hoc incipere; nec postea imperator eum avertere potuit ab hac intentione; et rogante ipso episcopo, ordinatus est pro eo in urbe Prægrin archiepiscopus, quem elegerat ipse, et libenter imperator assensit. Et preparatis omnibus necessariis, pedibus nudis abiit in Pollianam provinciam, ubi nemo Christi nomen audierat, et prædicare cepit evangelium. Quod exemplum ejus secutus Brunus episcopus, petiit imperatorem, ut pro eo juberet consecrare in sede sua episcopum, quem elegerat, nomine Odoltricum (90). Quo facto, et ipse humiliter abiit in provinciam Ungriam, quæ dicitur Alba Ungria ad differentiam ¹⁰⁹ alteri Ungrie Nigre, pro eo quod populus est colore fusco velut Ethiopes. Sanctus denique Adalbertus convertit ad fidem Christi quattuor istas provincias, quæ antiquo paganorum errore detinebantur, scilicet Pollianam, Sclavianam, Waredoniam (91), Cracoviam. Quas postquam fundavit in fide, abiit in provinciam Pincenatorum ut eis prædicaret Dominum. Illa gens nimium idolis essera, post octo dies ad eos venerat et Christum eis annunciare cœperat, non die reperientes eum orationi incumbere, missilibus quam ferreis confodientes, Christi martirem fecerunt. Deinde secto capite, corpus ejus in lacum magnum demerserunt; capud autem bestiis in campum projecerunt. Angelus autem Domini accipiens capud, posuit juxta cadaver in ulteriorem ripam; ibi immobile et intactum ¹¹⁰ et incorruptum permansit, quousque negotiatores navigio per illum locum præterirent. Qui auferentes sanctum thesaurum, patefeceruntque Sclavianam. Quo comperto rex Sclavanie nomine Botesclavus, quem ipse sanctus Adalbertus baptizaverat, datis magnis muneribus, capud et cadaver excepit cum honore, et monasterium in ejus nomine maximum construxit, et multa miracula fieri cœperunt per eundem Christi martirem. Passus est autem sanctus Adalbertus 24 die mensis Aprilis, id est nono Kalendas Mæi. Sanctus autem Brunus convertit ad fidem Ungriam provinciam, aliam, que vocatur Russia. Regem Ungrie baptizavit, qui ¹¹¹ vocabatur Gouz, et mutato nomine in baptismo Stephanum vocavit (92), quem Oto imperator in natali protomartiris Stephani a baptismo ¹¹² excepit, et regnum ei liberrime habere permisit, dans ei licentiam ferre lanceam sacram ubique, sicut ipsi imperatori mos est, et reliquias ex clavibus Domini et lanceæ sancti Mauricii (93) ei concessit in propria lancea. Rex quoque supradictus filium suum baptizare jussit sancto Bruno, imponens ei nomen sicut sibi Stephanum. Et ipsi filio ejus Stephano Oto imperator sororem Eenrici, postea imperatoris, in conjugio dedit. At vero sanctus Brunus cum ad Pincenates properavisset, et Christum prædicare cepisset illis, passus est ab eis, sicut passus fuerat sanctus Adalbertus. Nam Pincenati diabolico furore sevientes, viscera omnia ventris per exiguum foramen lateris ei extraxerunt, et fortissimum Dei ¹¹³ martirem perfecerunt (94). Corpus ejus Russorum gens magno precio redemit, et in Russia monasterium ejus nomini construxerunt, magnisque miraculis coruscare cepit. Post paucos dies quidam Grecus episcopus in Russiam venit, et medietatem ipsius provincie, quæ adhuc idolis dedita erat, convertit, et morem Grecum in barba crescenda et ceteris exemplis eos suscipere fecit. Odoltricus autem, qui sancto Bruno successerat, ad Dominum migrans, magnis virtutibus clarere meruit. Ideoque monasterium foris civitatem Osburg ejus nomini construxit episcopus item Brunus, successor ejus, frater Eenrici imperatoris. Eadem vero urbs apud Romanos vocabatur Valentia ab imperatoris nomine, qui eam condidit primus. Quibus diebus Oto imperator per eorum monitus est, ut levaret corpus Caroli Magni imperatoris, quod Aquis humatus erat (95), sed vetustate oblitterante, ignorabatur locus certus, ubi quiescebat. Et peracto triduo jejunio, inventus est eo loco, quem per visum cognoverat imperator, sedens in aurea cathedra, intra arcuatam speluncam infra Basilicam Mariæ, coronatus ¹¹⁴ corona ex auro et gemmis, tenens sceptrum et ense ex auro purissimo, et ipsum corpus incorruptum inventum est. Quod levatum populis demonstratum est. Quidam vero canonicorum ejusdem loci Adalbertus, cum enormi et procero corpore esset, coronam Caroli quasi pro mensura capiti suo circumponens, inventus est strictiori vertice, coronam amplitudine sua vince-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ cum c. ¹⁰⁹ differendam c. ¹¹⁰ intactu c. ¹¹¹ quæ c. ¹¹² baptismo c. ¹¹³ deo c. ¹¹⁴ coronatum c.

NOTE.

(88) London.

(89) Brunonem, fratrem Heinrich II, an. 1097 ordinatum et de Ungarorum conversione bene me-

(92) Hæc quoque valde sunt conturbata. Geisa, rex Ungarorum, filium habuit Stephanum, a sancto Adalberto baptizatum; ipsum eodem nomine ap-

Girbertus (96) vero natione Aquitanus 1°, monachus A
2° Aureliacensis sancti Gerardi ecclesiæ (97), causa
sophiæ primo Franciam, deinde Cordobam (98) lus-
trans, cognitus 3° ab imperatore, archiepiscopatū
Ravennæ donatus est. Procedenti tempore cum Gre-
gorius papa, frater imperatoris (99), decessisset (an.
999), idem Girbertus ab imperatore papa Romano-
rum sublimatus est propter philosophiæ gratiam,
mutatumque est nomen ejus pristinum, et vocatus
est Silvester. Et præfectus Romæ Crescentius cum
contra Hotonem imperium Romanum vellet arripere,
tandem coactus in turre, quæ vocatur Inter-celis
(100), diu evasit, sed expugnata ipsa turre, captus
est insidiis suæ conjugis, et patibulo suspensus est
4°, et pro eo planetus magnus 5° factus est (an. 998).
His 6° diebus (an. 994) sanctus abba Maiolus Clu-
niacensis migravit ad Dominum, fuitque ei succes-
sor supradictus Odilo, non dispar virtutibus. Et Hu-
go rex Francorum, amator sanctæ ecclesiæ et ser-
vantissimus æqui, mortuus est (an. 996), et regnavit
pro eo Robertus filius ejus, vir claræ honestatis
et magnæ pietatis, ornamentum clericorum,
nutritor monachorum, pater pauperum, assiduus
vere Dei cultor 7°, rex non tantum populorum, sed
etiam morum suorum.

52. Hisdem temporibus (circa an. 1000) rebellan-
tes¹¹³ Bulgari Gretiam valde exasperaverunt, et
Basilius imperator super eos nimis irritatus, voto
se obligavit Deo, monachum fieri, si Grecis eos sub-
deret. Et per annos 15 cum hoste super eos laborans, C

duobus magnis præliis victus est. Ad ultimum (an.
1014) regibus Bulgarorum Samuele et Aaron (101)
non publico prælio, sed astucia Greca interfectis,
omnem terram eorum obtinuit, et fortissimas civi-
tates et castella confregit, Grecorumque præsidia
contra eas ubique ordinavit, populumque Bulgaro-
rum maxima ex parte captivavit. Et sicut voto pro-
miserat, habitum monasticum Greca figura subter-
indutus in reliquum est omni vitæ suæ tempore, a
voluptate et carnibus abstinens, et imperiali scema-
te extrinsecus circumdabatur. Deinde Iberiam
repugnantem per annos septem ita edomuit, ut omnia
ad nutum ejus fierent (an. 1022).

33. Obiit quoque Richardus Rotomagensis (an.
996 ? 1002 ?), sepulturæ traditus apud Fescannum,
B et pro eo successit Richardus filius ejus. Ille pruden-
tissimus et gloriosus in omnibus et dilector eccle-
siarum extitit. Hotho vero imperator hausu veneni
8° periit sine filii (an. 1002), et pro eo consangui-
neus ejus Henricus imperium suscepit 9°. Siquidem
Arbertus (102) Colonix archiepiscopus 10°, expirante
Hitone in partes Capuæ, sceptrum et coronam cum
lancea sacra secum afferens, ab Hainrico insidiis
circumventus captus est, et imperatoris privatus or-
namentis (103).

34. Quibus temporibus Aldebertus comes supra-
dictus (104) Petragoricensis, filius Bosonis Vetuli ex
sorore Bernardi supradicti nomine Emma, ad urbem
Pictavis bellum intulit, et victor extitit 11°, pro eo
maxime quia inconsulto antequam deberent cives ei

tem circulum capitis. Crus proprium etiam ad cruris mensuram regis dimetiens, inventus est brevior,
et ipsum ejus crus protinus divina virtute contractum est. Qui supervivens annis 40, semper debilis
permanens. Corpus vero Caroli conditum¹¹⁶ in dextro membro basilicæ ipsius retro altare sancti Iohannis
baptistæ, et cripta aurea super illud mirifica est fabricata, multisque signis et miraculis clarescere¹¹⁷
cœpit. Non tamen sollempnitas de ipso agitur, nisi communi more anniversarium defunctorum. Solium
ejus aureum imperator Oto direxit regi Botislavo pro reliquiis¹¹⁸ sancti Adalberti martiris. Rex autem
Botislavus, accepto dono, misit imperatori brachium de corpore ejusdem sancti, et imperator gaudens
illud excepit, et in honore sancti Adalberti martiris basilicam Aquisgranum construxit mirificam, et an-
cillarum Dei congregationem ibi disposuit. Aliud quoque monasterium Romæ construxit in honore
ipsius martiris add. 2. 1° ex infimo genere procreatus add. 2. 2° a puericia add. 2. 3° cognitus a rege
Ugone, Remis archiepiscopatū donatus est. Et iterum cognitus ab imperatore Otone archiepiscopus Ra-
venne¹¹⁹ factus est, derelicto Remorum archiepiscopatū. 2. 4° iubente imperatore add. 2. 5° Rome
add. 2. 6° His — virtutibus desunt hoc loco 2; cf. c. 30. n. 1°. 7° in humilitate similis David regi add. 2.
8° in partes Beneventi add. 2. 9° Otonis¹²⁰ autem corpus delatum est Romam¹²¹, et ibidem sepultus
add. 2. 10° a. C. sceptrum et coronam cum lancea sancti Mauricii¹²² secum ab imperatore defuncto
in Bajoariam detulit et consensu omnium episcoporum Emerico tradidit. Stephanus etiam rex Ungrie
bello appetens Ungriam Nigram, tam vi quam timore et amore ad fidem¹²³ veritatis totam illam ter-
ram convertere meruit. Quibus temporibus 2. 11° multa strage peracta add. 2.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹³ rebellantur corr. rebellantes l. ¹¹⁶ conductum c. ¹¹⁷ claresceret c. ¹¹⁸ reliquis c. ¹¹⁹ favenne c.
¹²⁰ Otonis c. ¹²¹ romæ c. ¹²² mauri c. ¹²³ fide c.

NOTÆ.

(96) cf. Richer III, 45.

(97) Hæc de ipso in Chron. Aureliacensi (Mab.

D multa bona contulit cœnobio et misit munera R^egⁱ
mundo sodali, videlicet libros grammaticorum
in Hieronymum et Ambrosium.

bellum intuerunt. Urbem quoque Turonis obsidione affectam in deditionem accepit, et Fulchoni comiti Andegavensi donavit; sed ille ingenio doloso 1° civium amisit post paululum, et iterum Odo Campanensis eam recuperavit 2°. Dux vero Willelmus in monastico habitu seculum derelinquens, humatus est apud monasterium sancti Maxentii (*an.* 993), et principatum post eum strenuissime administravit Willelmus filius ejus. Et Aldebertus, Gentiaco capto castro et destructo, itemque a Willelmo 3° reedificatum dum id ipsum obsedisset, et secundo destrueretur, et securus 4° circumequitaret ut jam victor, ietu sagittæ mortuus et Sancto Carrofo conditus est; et surrexit pro eo Boso frater ejus. [Tunc Willelmus, accepta in matrimonio Adalmodi conjuge superscripti Aldeberti ¹²¹] Rothbertum regem accersivit ad capiendum castrum Bellacum, quod tenebat Boso 5°. Omnis Frantia bellatrix eo confligit 6°, sed frustrata post multos dies cum suo rege recessit. Ipso tempore dum obsessum esset Widonis vicecomitis Procia (105) castrum a duce supradicto 7° cum valida manu, Wido 8° obsessores bello appetit, et de eis magnam ¹²² stragem dedit victor (*circa an.* 1000), obsidionemque dirumpit ¹²³.

35. Arnaldus autem comes Engolismensis, pro Dei timore facto habitaculo monachorum in ecclesia Buxensi sancti Amancii (106), et ibi misso reverendo abbate nomine Francone, in aula sancti Eparchii factus monachus, sepultus est 4 Non. Mar. juxta patrem 9° suum. Et episcopus Aldegerius Lemovicæ 10° cum pretiosioribus indumentis sacerdotalibus ex aula sancti Marcialis abiit Franciam, et ibi vita privatus (*circa an.* 990), sepultus est apud Sanctum Dionisium, et pro sepultura sua contulit pretiosa quæ asportaverat a Sancto Marziale ornamenta.

1° vicecomitis et *add.* 2. 2° Qui cum eam obsideret, nequaquam rex Francorum ausus est eum provocare ad certamen, sed hoc ei mandavit: *Quis te comitem destituit?* Et Aldebertus remandavit ei: *Quis te regem constituit?* *add.* 2. et *Pith.* p. 82 *ex* 4. 3° Pictavino *add.* 2. 4° Jam victor nudus armis circumequitaret 2. 5° Construxerat ipsum castrum Boso Velulus in marca Lemovicina *add.* 2. 6° et Aquitania *add.* 2. 7° et aliis 4 comitibus *add.* 2. Procia in pago Byturicæ a quinque comitibus cum innumerabili exercitu, bello eos appetit, et victor existens obsidionem dirupit. Comites fuerunt Willelmus dux, Arnaldus, Elias, Adelbertus, Boso *Pith.* p. 82 *ex* 4. 8° Cum Lemovicinis *add.* 2. 9° matrem suam 2. 10° successor Eblii *add.* 2. 11° ab archiepiscopo Burdegalensi Gumbaldo, et a Fronterio Petrugoricensi, et Abone Sanctonicensi, et Ugone Egolismensi, qui eum Lemovicæ intronizavit, primo in cathedra vectatoria apud ecclesiam sancti Gerardi, deinde in sede sancti Marcialis. At vero Arnaldus 2. 12° accepto juxta basilicam sancti Eparchii quemadmodum ¹²² Fulcaldo [sepulchro] *add.* 2. 13° ipso sepulto apud Sanctum Eparchium in monastico habitu *add.* 2. 14° Deinde Roo (*corr.* Roho) episcopus 2. 15° suadente diabolo *add.* 2. 16° pro rapina militum et devastatione pauperum 2.

VARIE LECTIONES.

¹²¹ *Hæc ex 2 suppleta; quædam enim in 1 desse apparet, quamvis hæc, quæ minus recte dicta esse Benedictini annotarunt, Ademaro obtrudere nolim; accepta — Aldeberti desunt, etiam 4.* ¹²² magnum 1. ¹²³ dirumpit duabus lineis 1. ¹²⁴ patronis 1. ¹²⁵ vicinis 1. vicinis simphoderata 2. ¹²⁶ quem adu c.

NOTÆ.

(105) Brosse in pago Bituricensi; cf. Aimoini Mir.

A Successit pontifex Alduinus, frater ejus, per manum Willelmi ducis, consecratusque est Engolismæ ab 11° episcopo Hugone. Arnaldus supradictus successorem sibi comitem reliquit Engolismæ Willelmum filium suum. Preterea Fulcaldus (107) episcopus per 12 annos vixens, Rannulfum successorem accepit (*an.* 964). Quo episcopo existente per novem annos et mortuo 12° (*an.* 975), supradictus Hugo episcopatum per 20 annos optinuit (*an.* 993), et 13° post eum Grimoardus, deinde 14° dominus Roho antistes gloriosus Engolismæ refulsit (108) (*an.* 993-1017). His diebus pestilentia ignis super Lemovicinos exarsit. Corpora enim virorum et mulierum supra numerum invisibili igne depascebantur, et ubique planetus terram replebat (*an.* 994). Gosfridus ergo abbas sancti Marcialis, qui successerat Wigoni, et Alduinus episcopus, habito consilio cum duce Willelmo, triduanum jejunium Lemovicino indicunt. Tunc omnes Aquitanicæ episcopi in unum Lemovicæ congregati sunt, corpora quoque et reliquiæ sanctorum undecumque sollempniter advectæ sunt ibi, et corpus sancti Marcialis patroni ¹²⁷ Gallicæ de sepulchro levatum est, unde leticia immensa omnes repleti sunt, et omnis infirmitas ubique cessavit, pactumque pacis et justiciæ a duce et principibus vicissim ¹²⁸ fœderata est. Alduinus autem episcopus monasterium sancti Stephani Agentense (109), quod Hildegarius ornate disposuerat in magna caterva monachorum, per triennium antequam moreretur 15° destruxit, et canonicos ibi restituit. Hac de noxa Lemovicam C intra urbem monachos in ecclesia sancti Martini regulæ subditos adgregare curavit. Sepo idem Alduinus pro nequicia populi 16° novam observantiam constituit, scilicet ecclesias et monasteria cessare a divino cultu et sancto sacrificio, et populum quasi

Labb. IX, p. 879): Nam et episcopus noster Engolismensis Hugo — qui ante hos 40 annos migravit,

paganam a divinis laudibus cessare, et hanc obser-
vantiam excommunicationem censebat. Idem antistes,
dum populus in quadragesima Evauno sua diocesi
fame periclitaretur, ne mortem pro fame incurreret,
indixit esum carniū, et ab omnibus illius oppidi
esca sumptæ sunt carnes; quibus penitentiam anti-
stes ipse postmodum suavit. Frater vero ejus Wido
vicecomes Lemovicensis, dum comes Boso Romam
abiret, nata occasione castrum extruxit a novo contra
Brantomsense monasterium. Nec mora, reverso
Bosone commissoque prælio 1°, Boso victor castrum
destruxit, multusque sanguis in eo bello effusus est,
et Wido vulneratus fuga lapsus est.

36. His temporibus episcopus Grimoardus, datis
muneribus, a Willelmo comite sancti Eparchii mo-
nasterium expecit et sibi vindicavit, et per multos B
annos sine abbate manere fecit 2°. Omnes enim
comites Engolismæ a temporibus Childeberti regis
Francorum, quo ipse locus fundatus est, advocati
ejus et defensores extitisse noscuntur et provisores,
habentes pro officio defensoris in beneficio villam
Ranconiam. Tunc memoratus episcopus Aimerico
germano suo Juci Moxedanensi donavit in posses-
sionem monasterium Tomolatense, quod actenus
semper fuerat in dominio cœnobia Engolismensis.
Sicutumque est in territorio Petragoricensi, habens
ecclesiam in honore genitricis Dei, ubi velut in
proprio jure paterno sepulti sunt Felix Aureolus Pe-
tragoricensis comes, pater sancti Eparchii, et 3°
Principia mater ejusdem confessoris. Post non mul-
tos annos supradictus Aymericus ipsum locum de-
dit in beneficio ducibus suis, qui vocantur Inferma-
les, et ita penitus ipsa possessio alienata est a jure
antiquo sancti Eparchii. Processu temporis Wido
vicecomes, capto Grimoardo episcopo, pro monaste-
rio Brantomsense, quod ab eo in munere exposce-
bat, tenuit eum in carcere in turre Lemovicæ. Et
dimissus juxta conditionem Widonis, Romam adiit,
Girbertum papam interpellavit. Ibi Wido evocatus
est ad iudicium coram papa (circa an. 1003). Et cum
ipso sacratissimo die Paschæ causa ventilata esset,
et a senatu prolata sententia judicatum esset, ut
omnis qui episcopum capit ad colla indomitorem
equorum ligatus 130 pedibus dirumpatur et demum
a feris dilaceretur, traditus mox est episcopo Gri-
D

moardo ad custodiendum, post diem tertium tra-
dendus ad penam. Sed hi duo inter se concordantes,
amici facti sunt, et ante diem conductum clam Roma
egressi, reversi sunt ad propria.

37. Hainricus vero imperator cum Langobardos
sibi repperiret contrarios, misso (110) Rodulfo rege
Burgundiæ 4°, Papiam obsedit et incendio tradidit,
et palatium in ea sibi ædificavit, et rebellantes sibi
servire coegit (an. 1004). Duces quoque Grecorum
cum partes ejus invaderent, ordinata expeditione
oras Appuliæ penetrans, tot dies expugnando civi-
tates eorum ibi exegit, usquequo pestilentia exerci-
tus ejus laboraret (111) sicque reverteretur (an.
1022). Illic in terra Teodisca a novo civitatem ædifi-
cavit vocabulo Baenburg, quam Benedictus papa in
honore Dei genitricis consecravit, et parrocchias in
circuitu ex paganorum vicis et oppidis, dum con-
verterentur, attulavit ad illam. Illic Cluniacensi
cœnobia contulit dona, sceptrum aureum, speram
auream, vestimentum imperiale aureum, coronam
auream, crucifixum aureum, pensantia 131 simul
libras 100, et alia multa; et cum Odilone abbate
ejusdem loci crebrius colloquium familiare exercebat,
et in aula palatii sui eum præ omnibus ducebat (112).

38. Per hæc tempora Ermengaudus comes Irgel-
densis (113) post copiosos triumphos de Mauris et
Sarracenis prælio inito ultimo, innumerabilem stragem
Sarracenorum persiciens, dum victor regreditur 132,
alium exercitum Maurorum offendit venientem.
Quem cum paucis suorum lassissimis persequens,
multos eorum occidit, et ipse cecidit (an. 1008?).
Caput ejus Sarraceni pro magno thesauro secum
asportaverunt. Quod aromatizatum rex eorum auro
cooperuit et secum in præliis semper ferebat causa
victoriæ 133.

39. Interea summæ philosophiæ abbas sancti
Benedicti Floriacensis super Ligerin loci, nomine
Abbo, Wasconiam iter faciens, per Engolismam
transiens, mense Novembri in monasterio beati
Eparchii hospitatus est. Veniensque ad Sanctum
Petrum Regulatensis (114) ecclesiæ, quæ est posses-
sio sancti Benedicti Francorum cœnobia, ibi
tumultu Wasconum occisus est; ibi sepultus, mira-
culis clarescere cœpit (an. 1004). Virga ejus pasto-

1° in campo Carracio *add.* 2. 2° et plures 134 possessiones ejusdem monasterii parentibus suis et aliis
secularibus donavit et a loco alienavit *add.* 2. 3° et sancti Eparchii *des.* 2. 4° nepote suo *add.* 2

VARIE LECTIONES.

130 legatus *corr.* ligatus 1. 131 pensantia 1. 132 egreditur 1. 133 v. Interea defuncta con-
juge Guillelmi ducis, ex qua suscepit filium Guillelmum, idem dux sororem Sancti ducis Wasconum Bric-
sam nomine in uxorem sibi copulavit, que ei Odonem genuit filium (c. 39 *fin.*) *explicit hist. Francorum in*
cod. Christ. 692. 134 pluram c.

ralis renissa est Frantiam. Bernardus Wasconia dux necem tanti viri de interfectores ejus punivit, alios suspendio, alios flammis tradens, et omnem illam possessionem Regulatensem 1°, quæ ante iu lite invadentium erat, sine lite dehinc monachis Francis sancti Benedicti paravit vindicandam. Rex autem Rotbertus pro defuncto ordinavit abbatem Gauzlenum, licet repugnarent monachi, nolentes sibi præesse filium scorti. Erat enim ipse nobilissimi Francorum principis (115) filius manzer, a puero in monasterio sancti Benedicti nutritus. Quem etiam rex supra scriptus archiepiscopum Bituricensibus fecit postea post mortem Dacberti archiepiscopi. Sed et ipsi quinquennio sedicionem agentes, noluerunt eum in civitatem recipere, dicentes una voce : *Non decet dominari Ecclesie filium scorti.* Postmodum tamen 2° regis voluntas prævaluit, et Dei nutu in sede susceptus est (an. 1009). At Bernardo insidiis muliebribus 1as, maleficis artibus corpore fatescente, vitæ privato, Santius, frater ejus, dux Wasconum extitit. Ex defuncta conjugè Willelmi ducis 3°, ex qua susceperat filium Willelmum, idem dux sororem Santii Briscam in uxorem copulavit sibi, quæ ei Odonem genuit filium.

40. Per idem tempus mortuo Gosfrido abbate sancti Marcialis (an. 998), et succedente pro eo Adalbaldo regularis meriti, et Widone et Alduino episcopo fratre ejus revertentibus prope ab Hierosolymis, sepulchrum sancti Eparchii clarere innumeris cœpit miraculis plus solito. Et visio manifesta patefacta est Fulcherio abbati sancti Carrofi et monachis, ut sanctum lignum crucis ad tumulum deferrent beati Eparchii. Quod conventu solempni peractum est, et abbate Raginoldo Engolismensi procurante, exceptum est sanctum lignum in basilica beati Eparchii in die ejus festivitatis, die primo mensis Julii; et adimpletis, quæ divina ordinaverat piæ, monachi sancti Carrofi valedicentes fratribus Engolismensibus, cum sancto ligno gloriose remeant 4°.

41. Comes denique Engolismæ Willelmus, copulata sibi in conjugio Girberga, sorore comitis 5° Fulconis, filios ex ea suscepit Hilduinum et Gosfri-

dum. Dux vero Aquitanorum, comes Pictavinus, jam dictus Willelmus gloriosissimus et potentissimus, extitit cunctis amabilis, consilio magnus, prudentia conspicuus, in dando liberalissimus, defensor pauperum, pater monachorum, ædificator et amator ecclesiarum, et præcipue amator sanctæ Ecclesiæ Romanæ. Cui a juventute consuetudo fuit, ut semper omni anno ad limina apostolorum Romam properaret, et eo quo Romam non properabat anno, ad Sanctum Jacobum Gallicie reconpensaret iter devotum. Et quocumque iter ageret, vel conventum publicum exercebat, potius rex quam esse dux putabatur, honestate et claritudine qua affluebat honoris. Non solum vero omnem Aquitaniam suo subiecit imperio, ut nemo contra eum levare manum auderet, verum etiam regem 6° Francorum sibi habuit complacitum. Immo Hispanie regem Adelfonsum, regemque Navarre Santium, nec non et regem Danamarchorum et Anglorum nomine Canotum, ita sibi summo favore devinxerat, ut singulis annis legationes eorum exciperet pretiosis cum muneribus (116), ipseque pretiosiora eis remitteret munerera. Cum imperatore Hainrico ita amicitias copulatus est, ut muneribus alterutrum se honorarent. Inter multiplicia denique munera dux Willelmus ingentem ex auro purissimo ensem direxit ei, in quo ense litteræ signabantur legentes : *Hainricus imperator cesar augustus.* Romani pontifices eum venientem Romam sic reverenter excipiebant, acsi esset eorum augustus, omnisque Romanus senatus patrem eum sibi adclamabat. Cumque comitem Andegavensem Fulchonem in manibus suis commendatum haberet, concesserat ei pro beneficio Losdunum (117) cum aliis nonnullis castris in Pictavorum solo, Santonas quoque cum quibusdam castellis. Item dux si clericum sapientia ornatum videret, summo eum excolebat. Unde Rainaldum, cognomento Platoneum, monachum pro sapientia ornatu præfecit abbatem ex cœnobio sancti Maxentii. Episcopum quoque Carnotis Fulbertum, sapientia cunctum, a Frantia evocatum donavit thesauraria sancti Hylarii (118), et penes se reverendum exhibuit. Aliquando esse vix inveniebatur sine aliquo episcoporum. Monaste-

1° cum ecclesia sancti Petri *add.* 2. 2° sequestro Odilone abbate 2. 3° Pictavensis *add.* 2. 4° Denique hoc crucis lignum de cruce dominica extat, quod Hierosolymorum patriarcha regi Magno Carolo direxerat, et idem imperator in eadem basilica, quam condidit Rotgerius comes Lemovicensis in honore Salvatoris (119), reposuit. Locus autem antiquo sermone Gallorum Carrofos vocitabatur propter carrorum confinia, id est veiculorum publicorum, et deinceps pro reverentia crucis Sanctum Carrofum appellari placuit. *add.* 2. 5° Andegavensis *add.* 2. 6° F. r. amicissimum habens, præ cæteris ducibus in ejus palatio honorabatur 2.

VARIE LECTIONES.

1as mulieribus 1.

NOTÆ.

(115) Hugonis Capeti.
(116) Cf. Hist. concil. Lemov. a 1071 Labb.
Conc. IX. n. 882: *Ante hos septem annos rex Au-*

tur, etc.

(117) Cf. Fulb. epist. 128, etc.

(118) Cf. Fulb. epist. 128, etc.

rio Lemovicensi beati Marcialis dedit ecclesiam in Alniensi (120), quam et pater ejus eadem monasterio ante dederat, scilicet Anesio, quæ est in honore sancti Petri. Cœnobio Cluniacensi, et cenobio sancti Michaelis ¹²⁶ ad ¹²⁷ Clusam (121) in Italia, et multis aliis per Burgundiam et Aquitaniam monasteriis Dei, juxta oram maritimam plura in rebus dona terrarum ad copiam supplementi servorum Christi delegavit. Amplectebatur ¹²⁸ maximo affectu honoris ¹²⁹ regulares monachos et abbates, et eorum consiliis nitetur in administratione regni. Unde et domnum Odilonem, Cluniaci abbatem, copiosis muneribus sibi attraxit, contemplatus in eo templum Spiritus sancti 1°, cœnothiaque sue ditionis nonnulla ejusdem magisterio tradidit. Fecit idem dux a novo cœnobium nobile Malliacense (122) territorio Piclavensi (*an.* 1005). Itemque ingens cœnobium Burguliense (123) in cespite Andegavensi, in fundo proprio, una cum matre sua Emma ¹³⁰, sorore Odonis Campanensis. In quibus cœnobiis regulares monachos aggregavit plures, qui die noctuque Deo laudes persolverent, eisque ordinavit ferventissimum in sancto proposito et disciplinæ celestis fortissimam columpnam abbatem Theodelinum 2°. Sane multos, qui ei rebellare conati sunt Aquitanici primores, omnes vel edomiti vel prostrati sunt. Unde cum obsideret Rocamellum (124) comes Boso vicinum Sancto Carrofo, cum multitudine fortium contra eum aciem struxit, et, commisso bello, dux 3° victor extitit; ei, repetita obsidione 4°, vi castrum cepit. Habebat secum magni consilii virum, comitem Engolismæ Willelmum, cujus maxime consilio pendebat. Qui ita se invicem dilexerunt semper, ut esset eis 5° anima una. Blaviam (125) denique castrum cum expugnaret comes Engolismensis, ducem ipsum secum habuit, et magna fortitudine ipsum castrum accepit, et a duce ipso accepit in beneficio hæc 6°: vicecomitatum Mellensem et Oenacensem et Rocacardensem honoremque (126) Cabannensem et Confolentis, Rofiacum quoque, et multa alia 7°.

42. His temporibus Alduinus episcopus, adducto secum duce Willelmo, extruxit castrum Bellojocum secus monasterium sancti Juniani contra Jordanum

A principem Cabannensem. Reversoque duce, Jordanus preparatur cum electis vel ad castrum expugnandum, vel episcopum debellandum. Episcopus, adregata armatorum immanitate, habito in auxilio fratre Widone, occurrit ei, et grave ortum est prælium tempore durioris hiemis. Plurimus sanguis effusus 8°; victor Jordanus cum pluribus principibus captis revertitur. Jamque securus, casu ab ignoto milite 9° impetitus a tergo, percussus interit; et qui a suis capti tenebantur, mox pro eo confossi telis, animas emiserunt. Pro quibus gravior luctus extitit, quam antea pro in bello prostratis fuerat. Jordanus quoque, manzer frater defuncti, post modicum captum fratrem episcopi Aymiricum tandiu vincula non tenuit, quousque castellum destrueretur supra memoratum.

43. Per hos dies Gosfridus, abbas sancti Marcialis, successor Adalbaldi, accito Bosone comite, cum militari magna manu 10° corpus sancti Walericii ab ecclesia, quæ injuste sancto Marciali abstollebatur a quibusdam principibus 11°, secum detulit Lemovicam. Ubi tandiu reliquias ejusdem confessoris 12° tenuit, quoad cognoscerent et exhiberent principes malefactores rectitudinem sancti Marcialis. Sicque possessione 13° recuperata, restitutum est sanctum corpus supradicto loco, et in præsentia Willelmi ducis 14° monastica ibi est ordinata disciplina.

44. His diebus vicecomitissa Lemovicæ Emma circa festivitatem apostolorum et sancti Marcialis oratum abiit ad Sanctum Michaelem Heremum, et noctu ibi a Normannis captivata, per tres annos exul trans mare est retenta. Ex thesauro sancti Marcialis infinita auri et argenti pondera pro redemptione ejus data sunt, simulque imago aurea sancti archangeli, et alia copiosa ornamenta, quæ omnia Normanni auferentes, mentita fide mulierem non reddiderunt, donec post multos dies Richardus comes Rotomagensis eam ingeniose per legatos ultramarinos adquireret et viro suo Widoni liberam redderet.

45. Bosone interea comite beneficiis uxoris sue necato, et Petragoricæ sepulto, et urbe ipsa a Willelmo duce capta, tutor filiorum ejus et nepotis fuit

1° seque ei in manibus commendatum tradidit *add.* 2. 2° Teelinum, qui ex Judæis conversus fuerat 2. 3° primum Boso, deinde Willelmus vicit, et *add.* 2. 4° ac Bosone fugato *add.* 2. 5° in duobus corporibus *add.* 2. 6° accepit illud in beneficium cum his rebus. Scilicet v. 2. 7° simulque in Alniensi plura *add.* 2. 8° fugati Lemovicini cum episcopo et vicecomitibus suis *add.* 2. 9° a milite, quem ipse prostraverat a tergo in cervice percussus 2. 10° noctu Montanam abiens *add.* 2. 11° quam incolæ principes sancto Marciali abstollebant 2. 12° in monte Gaudii *add.* 2. 13° non sine magna redemptione *add.* 2. 14° et Girardi episcopi Lemovicensis *add.* 2.

VARIE LECTIONES.

¹²⁶ Martialis *Besly* p. 566. ¹²⁷ *deest* 1. 2. ¹²⁸ amplectebatur 1. ¹²⁹ honori 1. ¹³⁰ Adala Christianissima quæ extitit soror Richardi comitis Rotomagensis *Pith.* p. 80. (*ex cod.* 4.)

idem dux. Et filio Bosonis Heliae concessa urbe Pe-
 tragorica, Bernardo filio Hildeberti (127) reddidit
 marcham. Et donec viriles annos attingeret ætas
 Bernardi, injunxit eam regendam fortissimis princi-
 pibus, duobus germanis, Petro abbati Scotoriensium
 canonicorum (128), et Umberto Druto. Quorum pater
 Abbo Drutus castrum Bellacum (129) contra regem
 Rotbertum fortissime defendit 1°. A quibus duobus
 fortissime marcha defensa est, quousque Umberto
 obiret. Petrus abbas singularem principatum opti-
 nens, habebat sibi fidelissimum profundissimi consi-
 lio Ainardum præpositum 2°, habentem duos fra-
 tros Abbonem et Raimundum, strenuissimos duces,
 corpore robustos, animo bellicosos, quorum sororem
 Aldeardem accepit in matrimonium Raimundus Ca-
 bannensis, abnepos (150) Turpionis episcopi, frater
 Adalberti decani incliti et prepositi ex monasterio
 sancti Marcialis; genuitque ex ea filium Ademarus
 Engolismensem ¹⁴¹ monachum, qui hæc scripsit.
 Vivente enim supradicto Ainardo, abbas ¹⁴² Petrus
 rem publicam optime administravit, et invidios suæ
 gloriæ compressit. Nam eo Romæ mortuo, et Rai-
 mundo fratre ejus Hierosolimæ defuncto, et Abbone
 infirmitate gravato, inclitus Petrus, neminem fide-
 lem consiliarium habens, dum ad suum temere facit
 arbitrium omnia, et inter suos terribilis ut leo vide-
 tur, castrum proprium Mortemarense concremat,
 contradicente consilio suorum, et lujus rei occasione
 propinquis ejus et principibus marchionibus cum
 Bernardo comite et Wilhelmo duce, quasi tiranni-
 dem præsumeret, in eum insurgentibus, paulatim ex
 potestate marchionum ejectus est. Qui a Hieroso-
 lima reversus, in basilica sancti Stephani Lemovicæ
 sedis pristinum honorem continens, et ecclesiarum
 et villarum multa possessione ex paterna fruens he-
 reditate, et magnæ catervæ militum, qui ejus bene-
 ficia habent, imperans, a curis secularibus magna
 ex parte creptus, et liberius Deo vacat, et majori
 quam ante securitate et gloria pollet (151).

45. His temporibus (an. 1010) signa in astris, sic-
 citates noxiæ, nimix pluvix, nimix pestes, et gra-
 vissimæ famies, defectiones multæ solis et lunæ
 apparuerunt, et Vinzena fluvius (152) per tres
 noctes aruit Lemovicæ per duo milia. Et supradictus

1° Ille Abbo consensu Aldeberti comitis castrum Mortemarense (156) construxit in fundo proprio. *add.* 2
 2° p. ex monasterio sancti Petri Scotoriensi. Qui Ainardus habuit duos 2. 3° quasi confixum in celi 2.
 4° plorantem. Qui autem hæc. 2. 5° eos ex suis libris revincerent. 6° Quidam etiam se ipsos ferro
 jugulaverunt, nolentes baptismum suscipere. *add.* 2. 7° Judeis et Sarracenis ¹⁴³ 2. 8° et Sarraceni Hi-
 spanie *add.* 2. 9° Francorum 2. 10° paganorum 2. 11° c. converterentur ad legem Sarracenam, et
 nemo p. C. m. d. fuit 2, 12° Nam ecclesia ¹⁴⁴ sancti Georgii, que ætenua a nullo Sarracenorum potuit
 violari, tunc destructa est cum aliis multis ecclesiis sanctorum 2.

VARIE LECTIONES.

¹⁴¹ engolismense 1. egolismense 2. ¹⁴² ainardo abbatis. petrus 1. ¹⁴³ devitate 1. ¹⁴⁴ sarcenis c. ¹⁴⁵ ec-
 clesie c.

NOTÆ.

(127) Idem qui supra c. 54 Aldebertus; ita etiam

(152) La Vienne.

A monachus Ademarus, qui tunc cum avunculo suo
 inclito Rotgerio Lemovicæ degebat in monasterio
 sancti Marcialis, experrectus in tempesta noctis,
 dum foris astra suspiceret, vidit in austrum in alti-
 tudine celi magnum crucifixum in ipso celo 3° et
 Domini pendentem figuram in cruce, multo flumine
 lacrimarum inlacrimantem 4°. Ipse autem qui hæc
 vidit attonitus nichil aliud potuit agere quam lacri-
 mas ab oculis profunderet. Vidit vero tam ipsam cru-
 cem quam figuram crucifixi colore igneo et nimis
 sanguineo totam per dimidiam noctis horam,
 quousque celo sese clauderet. Et quod vidit semper
 in corde celavit, quousque hic scripsit testisque est
 Dominus, quod hæc vidit.

47. Eo anno Hilduinus (153) episcopus Judeos
 B Lemovicæ ad baptismum compulit, lege prolata, ut
 aut christiani essent, aut de ¹⁴⁵ civitate recederent,
 et per unum mensem doctores divinos jussit disputare
 cum Judæis, ut eos ad fidem cogerent 5°; et tres vel
 quatuor Judei Christiani facti sunt. Cetera autem
 multitudo per alias civitates diffugere cum uxori-
 bus, liberis, festinavit 6°. Ipso anno sepulchrum Do-
 mini Hierosolimis confractum est a paganis 7°
 3 Kalendas Octobris 1010, anno ab incarnatione
 ejus. Nam Judei occidentales 8° epistolas miserunt
 in Orientem (154), accusantes christianos, man-
 dantes exercitus Occidentalium 9° super Sarracenos
 orientales commotos esse. Tunc Nabuchodonosor
 Babiloniæ (155), quem vocant Admiratum, concita-
 tus suasu Sarracenorum 10° in iram, magnam
 C afflictionem super christianos exercuit, data lege, ut
 quicumque christiani de sua potestate nolent fieri
 Sarraceni, aut confiscarentur aut interficerentur.
 Unde factum est, ut innumerabiles christianorum 11°
 facultates suas pro nichilo ducerent; sed morte
 nemo dignus pro Christo fuit nisi patriarcha Hiero-
 solimorum, qui variis suppliciis occisus est, et duo
 adolescentes germani in Egypto, qui decollati sunt,
 et multis clarescunt miraculis. Nam ecclesiæ sanc-
 torum subversa sunt 12°, et peccatis nostris prone-
 rentibus, basilica sepulchri Domini usque ad solum
 diruta. Lapidem monumenti cum nullatenus posseat
 comminuere, ignem copiosum superadjiciunt, sed
 D quasi adamans immobilis mansit et solidus. Bethlee-

miticam ecclesiam, ubi Christus natus est, cum A niterentur destruere, apparuit eis lux fulgurans subito, et omnis eorum multitudo corruens expiravit, et ecclesia 1^a intacta remansit. Ad monasterium quoque montis Sinai 2^a decem milia Sarracenorum armatorum venientes destruendum, longe quatuor milibus conspiciunt totum montem ardere et flammam usque in celum ferri, et cuncta ibi posita cum hominibus manere illesa. Quod cum renunciasset regi Babilonio, penitencia ductus tam ipse quam populus Sarracenus, valde doluerunt de his quæ contra christianos egissent, et data præceptione, jussit reædificari basilicam sepulchri gloriosi. Tamen redincepta basilica, non fuit amplius similis priori nec pulchritudine nec magnitudine, quam Helena mater Constantini regali sumptu perfecerat. Mox e vestigio super omnem terram Sarracenorum fames incanduit per tres annos, et innumerabilis eorum multitudo fame mortua est, ita ut plateæ et deserta cadaveribus¹⁵⁶ replerentur, et fierent homines cibum et sepultura feris et avibus. Secuta est eos gladii vastitas. Nam gentes Arabiæ super terram eorum diffusæ sunt, et qui remanserant fame, gladiis interierunt. Captus est ab eis rex Babilonius, qui se contra Deum erexerat in superbiam, et vivus, ventre secto, visceribus extractis 3^a, mortuus est. Venter ejus lapidibus opplatus, consultus est, et cadaver, ligato plumbo ad collum, in mare demersum est.

48. Eo anno Rodulfus Petragoricensis episcopus ab Hierosolimis rediens 4^a, obiit Petragoricæ, et successit pro eo Arnaldus. Qui apud Sanctum Benedictum Nantolio (137) consecratus est 5^a a Siguino Burdegala¹ archiepiscopo 6^a. Tunc Gauzbertus, princeps castri Malamortensis, captus ab Eblo vicecomite Combornis, retrusus in castro fortissimo Melurensi, Deo volente a suis rusticis 7^a, castro expugnato et mox capto, ereptus est, et castrum destructum 8^a est. Et Hierosolimam pergens defunctus est 9^a, et miraculis post mortem clarescere cepit. Erat enim valde ecclesiasticus, et honeste se agebat.

49. Circa hoc tempus Alduinus episcopus, acceptis pretiosioribus sancti Marcialis ornamentis et vesti-

mentis, et multa affluentia argenti, quia in manu sua abbatiam habebat emptam a Widone, prope-
ravit ante quadragesimam cum Willelmo duce Romanam, et in tristicia monachos sancti Marcialis reliquit. Mox eo recedente, ad sepulchrum beati Marcialis plurima ceperunt choruscare miracula, quæ leticiam monachis et cunctæ Aquitanicæ plenam ingesserunt. Nam nobilissimi Aquitanorum et Francorum principum atque Italarum eo anno Lemovicæ pascha cum frequentia sancti Marcialis gloriose celebraverunt. Reversus episcopus basilicam sedis sancti Stephani, quam sanctus Marcialis dedicaverat, destruendam et amplificandam disposuit, et lineas ad fundamenta¹⁵⁷ jecit, ut post dies 15 insisteret operi. Abiensque inde ad ecclesiam Agento (138) B supradictam 10^a, ibi spiritum exalavit (an. 1012 vel 1013.) Delatum est corpus ejus Lemovicam, apud sedem vigiliis observatum, apud Sanctum Martinum sepultum. Successit pro eo reverentissimus Geraldus, nepos ejus. Consecratus et Pictavis apud Sanctum Hyllarium 11^a a Siguino archiepiscopo. Non enim potuit esse Gauzlenus Bituricensis archiepiscopus, quia nec lum receptus erat in sede Biturica. Habuit tamen ibi missos suos ex sancti Benedicti monachis. Simul interfuerunt episcopi Gislebertus Pictavensis, Arnaldus Petragoricensis, Islo Santonicensis, Grimoardus Engolismensis. Post benedictionem 12^a comitati sunt eum usque Lemovicam Arnaldus et Grimoardus episcopi. Primum ad Sanctum Marcialem venerunt simul 13^a, et recepti sunt a monachis. Inde monachi eos duxerunt cum antiphonis usque ad ecclesiam Cairoensem (139). Ibi in cathedra sedit, et humeris populi vectus, canonicis antiphonas concinentibus, textum Evangelii a Grimoardo episcopo legendum sumpsit, et ita benedicens dextera assidue, ad hostium basilicæ sancti Stephani cum gloria deductus est. Grimoardus tradidit ei portas ecclesiæ, Arnaldus cordas signorum, et ambo in sede sancti Marcialis intronizaverunt eum, et clara voce, Te Deum laudamus, Arnaldus episcopus intonuit. Episcopum sedentem osculati sunt omnes; deinde missam celebraverunt de martirio sancti D Theodori, cujus festivitas ipso die (140) agebatur.

1^a et sic ecclesia Dei genitricis 2. 2^a Sinai, ubi quingenti et eo amplius monachi sub imperio abbatis manebant, habentes ibidem proprium episcopum, venerunt Sarracenorum decem milia armatorum, ut monachos percipientes, habitacula eorum cum ecclesiis diruerent. Propinquantes autem, a quatuor fere milibus conspiciunt totum montem ardentem et fumantem, flammamque in celum ferri 2. 3^a e. impiam animam ab aratro project 2. 4^a retulit quæ viderat ibi infanda, et add. 2. 5^a diebus quadragesime add. 2. 6^a a Grimoardo et Islo episcopis (141) add. 2. 7^a r. in frunalibus quodam mane subito expugnato et mox capto castro 2. 8^a flammis datum 2. 9^a in revertendo add. 2. 10^a unde monachos extruserat add. 2. 11^a Yllarium mense Novembri pro¹⁵⁸ omnibus gradibus ecclesiasticis a Gisleberto episcopo, et in gradu pontificali a Siguino monacho, archiepiscopo Burdegalensi. 12^a quæ dominica die peracta est add. 2. 13^a simul — duxerunt des. 2.

Per dies septem indatus processit stola sanctificata cum indumentis 1° et cappa Romana, absque capsula 2°, et per eosdem continuos dies missam 3° celebravit 4°. Tunc abbas Gosfridus basilicam regalem majori opere cepit renovare (142) (an. 1017). Quadragesima vero media (an. 1018) cum nocturnis vigiliis multitudo maxima in eandem aulam ad tumulum beati Marcialis properantes intrarent, viri cum mulieribus plus 50 invicem conculcati intra ecclesiam expiraverunt, et die crastina sepulti sunt. Episcopus Geraldus Romam abierat; ideo per Arnalium missum est episcopum, qui 5° cum aqua episcopali ecclesiam reconciliavit. Paulo post exorti sunt per Aquitaniam Manichei, seducentes plebem. Negabant baptismum et crucem et quicquid sanæ doctrinæ est. Abstinentes a cibis, quasi monachi apparebant, et castitatem simulabant, sed inter se ipsos omnem luxuriam exercebant, et nuntii antichristi erant, multosque a fide exorbitare fecerunt.

50. Per hoc tempus Willelmus, cognomine Buccaneta, comes Matisconensis 6°; castellum ædificavit contra Cluniacense 149 monasterium propter superandum Hugonem comitem. Pro qua re eum divina censura percussit, ut nullo modo deinceps ereptus gressum ageret. Et paucis interpositis diebus, Hugo comes subito ipsum castrum vi cepit atque solo coequavit. Defuncto Gosfrido abbate (an. 1019), Hugo ei successit; sed episcopus Geraldus adversus ei existit, prohibens ei dare consecrationem causa zeli, quia non poterat vindicare sibi abbatiam; ideo per biennium seditio non minima fuit civilis, donec ratione erubescens 150 episcopus domno Hugoni assensit. Et episcopus, quia thesaurarius Sancti Hilarii erat, dum ante festivitatem omnium sanctorum Pictavis iret, in Sarcio Carolo egrotans, intra 15 dies obiit (an. 1020), et ibi sepultus est. Ad caput ejus tabula plumbea posita est ita scripta: *Hic requiescit Geraldus episcopus Lemovicæ, obiit 5 Idus Novembris. Prefuit eidem sedi 8 annis.* Post mortem ejus successit Jordanus episcopus.

51. Per hos annos Odo, princeps Dolensis (145),

vi et ingenio cepit castrum Argentomum (144), et ab eo vicecomitem Widonem expulsi. Idem Odo juxta Masciacum (145) monasterium castrum ædificavit, quod rex Robertus expugnans capere nequivit; et sic frustratus recessit. His temporibus basilica sancti Martini Turonica, ab Arveo thesaurario magno cultu inchoata, ad finem perducta, et corpore sancti Martini sublevato, cum gloria magna consecrata est in honore 12 apostolorum. His etiam temporibus ecclesia sancti Petri sedis Engolismensis dedicata est a tribus episcopis, a Signino monacho Burdegalensi, a Grimoardo et Islone fratre 7° ejus. Quibus temporibus ecclesia sancte Resurrectionis ante basilicam beati Eparchii terræ motu 8° subversa est, et ibidem clocharium inceptum est. Gisberto quoque Pictavino episcopo reverentissimo diem claudente (circa an. 1020), et Malliacensi monasterio humato, succedit Isembertus episcopus.

52. His diebus, in paraseve, post crucem adoratam Roma terræ motu et nimio turbine periclitata est. Et confestim quidam Judeorum 9° intimavit domino papæ, quia ea hora deludebant sinagogæ Judeorum Crucifixi figuram. Quod Benedictus (146) papa sollicite inquirens et comperiens, mox auctores sceleris capitali sententia dampnavit. Quibus decollatis, furor ventorum cessavit. Quo tempore Hugo, capellanus Aimerici vicecomitis Roacardensis, cum eodem seniore suo Tholoxæ in pascha adfuit, et colaphum Judeo, sicut illic omni pascha semper moris est, inposuit, et cerebrum ilico et oculos ex capite perido ad terram effudit; et statim mortuus, a sinagoga Judeorum de basilica sancti Stephani elatus, sepulturæ datus est. Quo tempore Cordubenses Mauri per mare Gallicum subito cum multa classi Narbonæ per noctem appulerunt, et summo diluculo cum armis in circuite civitatis sese effuderunt; et sicut ipsi nobis retulerunt 10°, sortilogium eorum eis promiserat, prospere acturos et Narbonam capturos. At christiani quantotius corpus et sanguinem Dei a sacerdotibus accipientes communicaverunt, et præparantes se ad mortem, bello invaserunt Sarra-

1° cum quibus benedictus fuerat add. 2. 2° colobio tamen et casula 2. 3° per stationem urbis missas 2. 4° Non debemus prætermittere, quia per 15 dies altercatio fuit Pictavis pro eo, contradicentibus episcopis omnibus, non esse auctoritatem Patrum, ordinationes graduum ab ostiario usque ad presbyterum fieri debere, nisi per jejunia quatuor temporum anni et tota quadragesima per dies albatorum usque in palmis; sed, 151 voluntas Willelmi ducis 152 prevalens, auctoritatem debitam oppilare non timuit. Per hos dies Iosfredus 2. 5° post terciam diem add. 2. 6° Matisconæ, quod est in Burgundia 2. 7° f. e. des. 2. 8° ruina subito 2. 9° de schola Grecia add. 2. 10° postea captivi add. 2.

VARIÆ LECTIONES.

150 cluniacensis 1. 150 erubescens 1. 151 se c. 152 duci c.

NOTÆ.

cenos, et victoria potiti sunt, omnesque aut morte aut captivitate cum navibus et multis spoliis eorum retinuerunt, et captivos aut vendiderunt aut servare fecerunt, et Sancto Marciali Lemovicæ viginti Mauros corpore enormes transmiserunt dono muneris. Ex quibus abbas Gosfridus duos retinuit in servitute, ceteros divisit per principes peregrinos, qui de partibus diversis Lemovicam convenerant. Loquela eorum nequaquam erat Sarracenisca, sed more catulorum loquentes, glatire videbantur.

53. Eo tempore infinita multitudo Normannorum ex Danamarcha et Iresca regione cum classe ¹⁵³ innumera appulerunt portum Aquitanicum. Et, sicut parentes egerant, conati sunt omnem Aquitaniam desertare et captivare. Itaque dux fortissimus Wilkelmus mandat ubique per episcopos, ut suaderent plebem Domini auxilium cum jejuniis et letaniis implorare. Ipse vero congregata manu valida electorum, mense Augusto, imminente jam nocte, circa litus maris secus eos castra disposuit. Pagani videntes tantam multitudinem, terrore compulsi, tota nocte minutas scrobes per circuitum ¹⁵⁴ foderunt et cespitibus operuerunt, ut ignorantes equites ibi ruerent. Itaque mane primo incautus exercitus, cum duce prima frontis acie præcurrente, equo super paganos frena laxans, mox per scrobes dilabatur. Et ruentibus equis cum sessoribus armorum pondere gravatis, pagani multos capiunt; et novissimi ¹⁵⁵ exercitus, tarde caventes dolum, equis dissilant. Ipse dux, equo scrobem offendens, in præceps venit, et armis oneratus jamjam deciderat in manum adversariorum, nisi, Deo, qui eum semper custodit, robur et mentem ei ministrante, magno impetu saltum daret et velocissimo cursu sese redderet suis. Mox intermissum est bellum causa captorum, ne interirentur; erant enim ex nobilioribus. Cum eo die ab utrisque nutaretur, sequenti nocte, pleitudine maris invitante, cum captis concite pagani navibus insilunt, et auxilio pelagi liberantur, nec amplius fines illos inquietarunt ¹⁵⁶. Dux autem pro captis infinita pondera argenti misit, et unumquemque pensans argento redemit hominem.

54. Fuit dux iste a puericia doctus litteris, et satis noticiam scripturarum habuit. Librorum copiam in palatio suo servavit, et si forte a tumultu vacaret, lectioni per se ipsum operam dabat. Longioribus noctibus elucubrans in libris, donec somno vinceretur. Hoc Hludovicus imperator, hoc pater ejus Magnus Karolus assuescebant. Theodosius 1° quoque

victor augustus in aula palatii non modo legendo, verum et scribendo creberrime exercitabatur (147). Nam Octavianus Cesar Augustus post lectionem propria manu prælia sua et gesta Romanorum et alia quæque non segnis scribebat (148).

55. Illis temporibus Normanni supradicti, quod patres eorum nunquam ausi sunt facere, cum innumera classe Hiberniam insulam, quæ et Hirlunda dicitur, ingressi sunt una cum uxoribus et liberis et captivis christianis, quos fecerant sibi servos, ut, Hirlandis extinctis, ipsi pro eis inhabitarent opulentissimam ¹⁵⁷ terram. Quæ 12 civitates cum amplissimis episcopatibus et unum regem habet et propriam linguam, sed Latinas litteras. Quam sanctus Patricius Romanus ad fidem convertit, et ibi primus præfuit episcopus; quæ undique mari circumcincta est. Ibi solstitialis brumalis dies vix duarum est horarum, et solstitialis estiva nox ejusdem parvitas. Consertum est ergo prælium per triduum incessanter, et Normannorum nullus vivus evasit. Uxores eorum cum parvulis sese cunctæ in mare præcipites suffocarunt. Qui vivi capti sunt, feris ad laniandum ¹⁵⁸ projecti sunt. Unum ex captivis dimisit, rex vivere, quia christianum captivum fuisse cognovit, et cum muneribus donavit. Rex vero Canotus de Danamarcha paganus, mortuo Adalrado rege Anglorum (an. 1016), regnum ejus dolo cepit, et reginam Anglorum in conjugium accepit, quæ erat soror comitis Rotomensis ¹⁵⁹ Richardi, et factus christianus, utraque regna tenuit, et quoscumque potuit ex paganis de Danamarcha ad fidem Christi pertraxit 2°. Richardo vero comite Rotomagi, filio Richardi, Normannos gubernante, multitudo eorum cum duce Rodulfo armati Romam, et inde eivente papa Benedicto Appuliam aggressi, cuncta devastant (an. 1017). Contra quos exercitum Basilius intendit, et congressione bis et ter facta ¹⁶⁰, victores Normanni existunt. Quarto congressu cum gente Russorum (149) victi et prostrati sunt et ad nihilum redacti, et innumeri ducti Constantinopolim, usque ad exitum vitæ in carceribus tribulati sunt. Unde exivit proverbium: *Grecus cum carruca leporem capit*. Tunc per triennium interclusa est via Hierosolimæ; nam propter iram Normannorum, quicumque invenirentur peregrini, a Grecis ligati Constantinopolim ducebantur, et ibi carcerati affligebantur. Item Normanni, duce Rotgerio, ad occidendos paganos Hispaniam profecti (150), innumeros Sarracenorum deleverunt, et civitates vel ca-

1° Nam et Octavianus Cesar Augustus in aula palatii non modo legendo verum et scribendo creberrime ¹⁶¹ gesta et alia queque non segnis scribebat. 2° Pater ejus paganus, nomine Asquec (151), solum regnum de Danamarca tenuit. *add.* 2.

VARIE LECTIONES

¹⁵³ *classa corr. classe* 1. ¹⁵⁴ *circuitam* 1. ¹⁵⁵ *novissi* 1. ¹⁵⁶ *inequitarunt* 1. ¹⁵⁷ *opulantissimam* 1. ¹⁵⁸ *lanandum* 1. ¹⁵⁹ *rotomansis* 1. ¹⁶⁰ *facti corr. facta* 1. ¹⁶¹ *creberrime* c.

stella ab eis abstinere multa. Primo vero adventu suo Rotgerius, Sarracenis captis, unumquemque eorum per dies singulos, videntibus ceteris, quasi porcum per frusta ¹⁶⁸ dividens, in caldarius coctum eis apponebat pro epulis, et in alia domo simulabat se comedere cum suis reliqua medietatis membra. Postquam ita omnes percurrisset, novissimum de custodia quasi neglegens permittebat fugæ, qui hæc monstra Sarracenis nunciaret ¹. Qua de causa timore exanimati, vicinæ Hispaniæ Sarraceni cum rege suo Museto pacem a comitissa Barzelonensi Ermensende petunt, et annum tributum persolvere spondent. Erat enim hæc vidua, et Rotgerio suam filiam in matrimonium sociaverat. Cum quibus pace facta, Rotgerius cum ulteriore Hispania decertare cepit, et quadam die una cum ² 40 solummodo christianis quingentos Sarracenorum electos in insidiis latentes offendit, cum quibus confligens, fratrem suum manzerem amisit, et tertio campum lustrans, et ⁵ plus centum adversarios extinxit, et cum suis propria revisit, nec ausi sunt Sarraceni persequi fugientem.

⁵⁶. Per hos dies (152) dignatus est Dominus clarificare tempora serenissimi ducis Willelmi. In diebus suis namque caput sancti Johannis in basilica Angeriaciensi, in theca ¹⁶⁸ saxea turrata instar pyramidis ¹⁶⁸, inventum est ab Alduino clarissimo abbate (an. 1010?). Quod sanctum caput dicunt esse proprium baptistæ Johannis. Tunc Willelmus dux post paschales dies Roma regressus, hoc audito, repletus est gaudio, et sanctum caput populis ostendendam ^C decrevit. Est reconditum ipsum caput in turibulo argenteo, ubi literæ leguntur: *Hic requiescit caput præcursoris Domini*. A quo tamen vel quo tempore vel unde huc delatum, vel si præcursoris Domini sit, haudquaquam fideliter patet ¹⁶⁸. In gestis enim Pipini regis, cum de minoribus legatur rebus, ex hac, quæ ex maximis est, causa reticetur, et scriptura ex eo facta (153) nequaquam non futilis ab eruditus dijudicetur ⁴. Non enim Pipinus in diebus Theophili nec tempore Wandalorum extitit, nec ca-

put præcursoris Domini Alexandriæ habitum est ⁵. Itaque dum inventum ostenderetur caput sancti Johannis, omnis Aquitania et Gallia, Italia et Hispania ad famam commota, ibi occurrere certatim festinat (Oct.). Rex quoque Rotbertus ⁶ ac regina, rex Navarræ, dux Wasconiz Sanctius, Odo Campanensis, comites et principes, cum episcopis et abbatibus, omnesque dignitates terrarum eo confluxere. Ubi omnes offerebant munera preciosa diversi generis; ubi supradictus rex Francoorum, oblata conca ⁷ ex auro purissimo pensante libras 30 et vestibus preciosis ⁸ ad ornatum ecclesiæ, a Willelmo duce reverenter susceptus ⁹, Franciam reversus est. Ultra omnem felicitatem et gloriam videbatur concursus psallentium cum reliquiis sanctorum canonicorum, monachorum, undecumque ad memoriam sancti præcursoris festinantium. Inter quæ reliquiæ principis summi, qui pater est Aquitanorum et primus Galliarum spermologus, videlicet beati apostoli Marcialis, simul cum reliquiis sancti Stephani Lemovice sedis, illuc deferbantur. Protractis ¹⁶⁶ itaque sancti Marcialis in vectorio ex auro et gemmis pigneribus foris basilicam propriam, mox omnis Aquitania, quæ jam diu nimis pluviis laboraverat, adventu patris sui lætificatur serenitate reddita. Cum eisdem pigneribus abbas Jostfredus atque episcopus Giraldus cum principibus numerosis et omni innumerabili populo diverterunt in basilicam sancti Salvatoris Carrofi. Exieruntque eis obviam monachi cum omni plebe populari ¹⁶⁷ miliario uno, et cum apparatu honorifico ¹⁰, antiphonas excelsa voce intonantes, deduxerunt usque ad altare Salvatoris. Et missa celebrata, simili modo prosecuti sunt eos. Cumque in basilicam sancti præcursoris intrassent, celebravit ibi ¹¹ missam episcopus Giraldus de navitate sancti baptistæ, cum esset mensis October. Canonici sancti Stephani cum monachis sancti Marcialis alternatim tropos ac laudes cecinerunt ¹²; et post missam episcopus cum capite sancti Johannis benedixit populum; et sic de miraculis sancti Marcialis, quæ per viam contigerant, valde lætantes,

¹ ita fabulam Tiestis ve: am adimplens *add. 2.* ² Petro episcopo Tolose (151) et *add. 2.* ³ Tercioque acies adversarias irrumpens ^{2.} ⁴ In hac enim frivola refertur pagina, in diebus Pipini regis Aquitanicæ quemdam Felicem detulisse ab Alexandria per mare in Aquitaniam caput sancti Johannis Baptistæ. Et tunc temporis Alexandricæ præfuisse Theophilum archiepiscopum, cujus Lucas in principio actuum apostolorum meminit dicens: *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, et peractum esse prælium in Alniensi pago inter Pipinum regem et Walados; ipsumque caput super quosdam interfectos satellites suos impositum a rege, et eos mox resuscitados esse.* *add. 2.* ⁵ Legimus in Aquitanorum legimus ¹⁶⁸, primo inventum ¹⁶⁹ caput sancti præcursoris a duobus monachis per revelationem in eo quo ventum est; deinceps autem a Theodosio imperatore delatum in civitatem regiam Constantinopolim, ibidemque venerari. Itaque ut ad propositum redeamus *add. 2.* ⁶ Francoorum Rotbertus, rex Navarre Sanctius, omnesque dignitates eorum confluxere ^{2.} ⁷ gabata ^{2.} ⁸ odosceris et auro textis *add. 2.* ⁹ per Pictavis *add. 2.* ¹⁰ diem festum agentes *add. 2.* ¹¹ ante caput sancti Johannis ^{2.} ¹² festive more *add. 2.*

quinto die ante festivitatem Omnium Sanctorum A reversi sunt. — Ea tempestate sanctus Leonardus confessor in Lemovicino, et sanctus Antoninus martyr in Cadurcino miraculis coruscabant, et undique populi eo confluebant. Et gloriosus dux recogitans Dei honorem, accito Odilone sanctissimo Cluniacensi ¹⁷⁰ abbate, in sancti Johannis monasterio regularem renovavit districtionem, ubi Odilo abbatem Rainaldum disposuit, defuncto 1° Alduino abbate. Et Rainaldo 2° spiritum reddente, Aimiricum pro eo dominus Odilo patrem præposuit (circa an. 1020). Item dum reliquæ sancti Eparchii procederent ad sanctum præcursorem, delatus est pariter baculus ejusdem confessoris. Est ipse baculus pastoralis in summitate curvatus, ad cujus similitudinem super reliquias ejusdem sancti oris nocturnis usque sole oriente resplenduit in cælo igneus 3° baculus, quoad ventum est ad caput sancti Johannis, et miraculis a ¹⁷¹ sancto Eparchio super infirmos sanatos peractis, cum leticia regressum est. Canonicis etiam sancti Petri sedis Egolismensis procedentibus cum reliquiis, cum subvectores earum, induti sacris tunicis, per profundum fluvium pertransissent, non senserunt aquam, sed acsi ¹⁷² per aridam ambulassent, nullum signum aquæ super eos nec super vestimenta vel calciamenta eorum apparuit 4°. Contigit homines sancti Johannis et Willelmi ducis in ¹⁷³ Angeriaco vico tumultuari, et vulneratus est præpositus ducis ad mortem, et aula ejus ibi diruta. Tunc a primatibus malivolis, et precipue a Fulcone comite, qui tunc in servitio ducis Pictavis erat, tempore quadragesimæ suadebatur ei destruere locum sancti Johannis, et inde monachos ejicere, canonicos 5° inmittere. Et licet serenissimus princeps furore gravi commotus esset pro injuria sua, tamen suam iram et impiorum consilia vicit, et regali more cum ratione prudenti causam pacificavit. Semperque fuit servorum Dei defensor, et Deus ei in omnibus adjutor 6°. Tunc casu civitas Pictavis combusta est, et dux sedem sancti Petri ceterasque ecclesias suumque palatium majori decore ¹⁷⁴ ampliavit.

57. Post mortem denique supradicti episcopi Giraldi (an. 1020) decertabant principes Lemovicenses pro episcopatu, cum Simoniaca heresi pontificatum vindicare conati. Tunc populus urbis letanias cum monachis et canonicis propter hoc peregit, et dux prudentissimus cum consiliario suo Willelmo comite Egolismensi apud Sanctum Junianum placitum habuit ex hac causa (an. 1021, Jan.). Adfuit ibi Wido vicecomes et omnes principes Lemovicinorum. Ibi Dei nutu electi in episcopatum honore Jordanum prepositum ecclesiæ sancti Leonardi, magnæ nobilitatis et simplicitatis virum. Surgens mane dux a monasterio sancti Juniani, cum duobus episcopis Islone et Isimberto et multitudine principum, devenit ad urbem circa horam sextam. Cui obviam processit omnis civitas gaudens, et mox properat ad basilicam regalem (155), receptus a monachis 7° cum textu sanctorum evangeliorum et timiamatherio 8°, sicut semper ab eis dux solet excipi. Inde ad tumulum sancti Marcialis missam audivit; et juxta monasterium eo die regulariter hospitatus est. Crastino barbam electo benedicti jubet et detondi, et sic ad sedem sancti Marcialis in aula sancti Stephani Jordanum deduxit, et cum baculo pastorali ibi eum gratis honore pontificali vestivit; eratque finis Januarii mensis, et reversus est Pictavis. Quadragesima superveniente dux Romam abiens, filio suo, prudentissimo adolescenti, Willelmo imperavit ¹⁷⁵, ut revertens ordinatum reperiret episcopum. Quod ille adimplere curavit, et media quadragesima 9° Angeriaco ante caput sancti Johannis 10° consecratus est episcopus ab Islone episcopo 11° et Roone (156) atque Arnaldo neonem et Isimberto episcopis, et a clarissimæ indolis Willelmo comite et Arnaldo Petragoricensi episcopo Lemovicam deductus, inronizatus est in sede sancti Marcialis (an. 1021). Archiepiscopus vero Bituricensis Gauzlenus, ad cujus diocesim Lemovica pertinet 12°, quia sine sua auctoritate consecratus est episcopus 13°, totum Lemovicinum excommunicavit, præter locum sancti Marcialis et quæ propriæ ad eum pertinebant, ipsunquæ prohibuit ab officio suo episcopum. Qui 14°

1° nuper *add.* 2. 2° post aliquot annos *add.* 2. 3° ignea virga, curvata nihilominus in fastigio 2. 4° 2. *hoc loco add.*: Interea caput — retinetur quæ *infra c.* 58. *leguntur.* Tunc vero pergit: Pyramis autem saxea supervestita est ex tabulis ligneis deargentatis undique, ex oblatione copiosi argenti ¹⁷⁴, quod rex Navarra Sancius obtulit beato præcursori. Quodam vero tempore postquam hæc acta sunt contigit. 5° monachorum senatum ejicere et canonicorum feritatem ibidem inmittere 2. 6° 2. *hoc loco add.*: His temporibus cometes — devoravit quæ *infra c.* 58. *occurrunt.* 7° vestibis albis et cappis olosiricis amictis *add.* 2. 8° candelabris quoque et aqua benedicta *add.* 2. 9° sabbato medie quadragesime 2. 10° diaconus et presbyter ordinatus est, et crastina dominica *add.* 2. 11° archiepiscopo Burdegalensi 2. 12° quia pecuniam requirebat pro impositione manuum, contemptus est et *add.* 2. 13° facta synodo in Francia coram rege Roberto, ubi septem archiepiscopi adfuerunt die pentecostes cum sufraganeis episcopis *add.* 2. 14° cum rationem reddere posset et sese purgare ¹⁷⁷ a culpa, si vellet, coram papa Romano ¹⁷⁸, scilicet contempsisse archiepiscopum proprium causa Simoniaca, tamen *add.* 2.

VARIE LLECTIONES.

¹⁷⁰ cluniacensis 1. ¹⁷¹ ad 1. ¹⁷² axi 1. ¹⁷³ in — mortem *des.* 2. ¹⁷⁴ decorem 1. ¹⁷⁵ imperavi 1. ¹⁷⁶ argè c. ¹⁷⁷ sesse pugnare c. ¹⁷⁸ romana c.

satisfaciens, nudis pedibus, cum centum clericis et monachis, omnibus similiter pedibus nudis, Bituricam sedem adiit, ubi archiepiscopus cum clero eis processit obviam, et cum honore eos deducens, quod ligaverat absolvit (*an. 1022*).

58. Interea 1° caput sancti Johannis, postquam satis ostensum est populis, reservatum est jussu Willelmi ducis, et reconditum in piramide pristina, ubi interius timiamatherio argenteo quod pendet catenulis, inclusum retinetur. His temporibus cometes velut ensis latior et longior contra septentrionem apparuit pluribus æstivis noctibus, et per Galliam et Italianam e vestigio civitates, castella et monasteria igne cremata sunt plura; inter quæ Carrosum casu flamma combustum est cum basilica Salvatoris. Ecclesiam quoque sanctæ Crucis sedis Aurelianis et monasterium sancti Benedicti Floriacum et alia multa flamma devoravit. Dux quoque Willelmus, semper cogitans Dei voluntatem, regularem disciplinam restauravit in Sancto Carrofo (*an. 1014?*), ejecto Petro abbate potentissimo 2°, qui per Simoniacam heresim prælacionem optinuerat et sæculariter 3° locum administrabat, et subrogato Gunbaldro regulari et Dei servo, abbate sancti Savini 4°.

59. Eo tempore (*an. 1022*) 10 ex canonicis sanctæ Crucis Aurelianis, qui videbantur esse religiosiores aliis, probati sunt esse Manichei (157). Quos rex Rotbertus, cum nolent 5° ad fidem reverti, primo a gradu sacerdotii deponi, deinde ab æclesia eliminari, et demum igne cremari jussit. Nam ipsi 6°, qui se dicebat facere virtutes, et pulverem ex mortuis pueris secum ferebat, quo si quem posset communicare, mox Manicheum faciebat, adorabant diabolum, qui primo eis in Ætyopis, deinde angeli lucis figuratione apparebat, et eis multum cotidie argentum deferebat. Cujus verbis obedientes, penitus Christum latenter respuerant, et abhominaciones et crimina, quæ dici etiam flagitium est, in occulto exercebant, et in aperto christianos veros se fallebant. Nihilominus apud Tolosam inventi sunt Manichei, et ipsi destru-

eti, et per diversas Occidentis partes nuntii antichristi exorti, per latibula sese occultare curabant, et quoscumque poterant viros et mulieres subvertebant. Quidam etiam Aurelianis 7° canonicus cantor, nomine Theobaldus, qui mortuus erat ante triennium in illa hæresi, ut perhibebant probati viri 179, religiosus visus fuerat 8°. Cujus corpus, postquam probatum est, ejectum est de cimiterio, jacentem episcopo Odolrico, et projectum invium. Qui autem flammis judicati sunt supradicti decem cum Lisoio (158), quem rex valde dilexerat propter sanctitatem, quam cum habere credebat, securi nihil ignem timebant, et a flammis se inlesos exire promittebant, et ridentes in medio ignis ligati sunt, et sine mora penitus in cinerem redacti sunt, ut nec de ossibus residuum inveniretur eorum 9°.

60. Quo tempore (*an. 1021*) Aimiricus princeps Ronconiensis 180 contra seniore suum Willelmum comitem Egoismæ, dum ipse Willelmus Romæ esset, castrum Fractabotum in Sanctonico extruxit per dies resurrectionis. Promiserat ei fidelitatem super reliquias sanctorum calciamentorum 10° sancti Eparchii. Et quia perjurus contra ipsam fuit, post paucos dies a Josfredo, filio comitis supradicti, obviante ferro confossus, animam sine mora reliquit. Comes vero Willelmus cum Alduino filio castrum diu obsedit, et fortiter expugnatum capiens destruxit, et post multum tempus iterum reedificavit, et filio suo Josfredo commendavit. Guillelmus vero vicecomes Martiliacensis (159) et frater ejus Odolricus gravi discordia decertabant cum Alduino fratre eorum propter castrum Rofiacum multo tempore. Unde factum est, ut a Willelmo comite inter se pacificarentur, et pacem ipsam pactumque conditionis super corpus sancti Eparchii eidem jurarent. Quod inter se mentiti et perjurio rei, alter excecatus est, alii duo honore omni privati sunt. Nam Willelmus et Odolricus dolo ad se evocatum Alduinum prima ebdomada paschæ in traditione, postquam cum eis cœnaverat et in eorum hospitio dormierat, antequam a lecto surgeret, capiunt, et linguam ei amputant, et oculos effodiunt, et ita Rofiacum recuperant.

1° Interea — devoravit *hoc loco desunt* 2.; *cf. c. 69-70, n. 4°, 6°*. 2° seculari *add. 2.* 3° et insipide *add. 2.* 4° recta fecit, que placebant in oculis Domini. Ejectus vero Petrus, ad Sanctum Angelum Lemovicino monasterio mansit percussus paralisi longissima usque ad mortem. *add. 2.* 5° alicatenus *add. 2.* 6° Petragoricensi 181 *add. 2.* 7° sancte Crucis Aurelianensis 2. 8° peribebant heretici ipsi 2. 9° His diebus quidam e principibus Egoismensium Gardradus, cum non filium haberet, ædificavit in Sanctonicho pago a novo in honore sancti Stephani protomartyris cœnobium Baciacense (161), ubi regulares monachos adgregans, venerabilem Ainarum abbatem præfecit 182. Dedicavit ipsum locum Grimoardus Egoismensis (*an. 1014?*), et frater ejus Islo Sanctonicensis episcopus. Quem locum Gardadre, facto testamento, attitulavit Romane basilicæ sancti Petri, ut omnibus semper annis tributum quinque solidorum argenti exsolvatur super corpus sancti Petri. *add. 2.* 10° sanctarum caligarum 2. *G. epp. Eng.*

Regressus itaque Roma Willelmus comes, tantam impietatem vindicare decrevit. Et accito duce Willelmo, Martiliacum obsedit, desolavit igne comburens, et traditoribus vitam et membra concessit, sed eos omni honore privavit, et Alduino cæcitate multato Rosiacum concessit. Et post aliquot annos, jubente eodem comite, Alduinus filius ejus Martiliacum reedificavit, et ad suum opus retinuit. Idem quoque Alduinus, jubente patre, Montiniacum castrum a novo extruxit.

61. Quo tempore (an. 1025) duo monachi sancti Marcellis ex primoribus, valde religione conspicui, sanctitate præclari, sapientia fulgidi 1°, qui se invicem præ omnibus diligebant, et omne monasterium duæ columpæ sustinebant, et velut duo candelabra irradiabant, et juxta se ad mensam sedebant, Rotgerius cantor et Aldebertus armarius 2°, in die sancto Paschæ ambo per visum viderunt se vocari a Christo, et ipsa ebdomada laudabiliter finem vitæ acceperunt 3°. Tercius monachus sanctitate probabilis 4°, et mox abbas Ugo, dilectione Dei fortissimus, eos ad cælestia subsecuti sunt, et succedit Odolricus abbas prudentissimus, quem consecravit Jordanus episcopus.

62. Quibus diebus (an. 1025), mense Januario (160), circa horam sextam eclipsis solis accidit per unam horam; luna quoque frequentiam laborem passa est, nunc sanguinea, nunc cerulea, nunc deficiens; duæ quoque stellæ visæ sunt in austro, in signo leonis, inter se pugnare per totum autumnum, major et clarior ab oriente, minor ab occidente. Currebat minor quasi irascens et timens usque ad majorem, quæ ad se non sinebat eam proximare, sed crine radiorum longius occurrantem repellebat

occidentem versus. Tempore subsecutus defunctus est Benedictus papa (an. 1024), cui succedit Johannes. Clausit diem Basilius imperator Græcorum (an. 1025), imperavit pro eo Constantinus frater ejus. Excessit hominem Arbertus episcopus Colonie, miraculis post mortem clarescens. Ecnricus quoque imperator mortuus est sine filiis (an. 1024), et sacra imperialia moriens reliquit consanguineo 5° suo juniore Conrado. Qui paulo post ad extrema perductus, Cononi fortissimo et prudentissimo principi sceptrum et coronam et lanceam sacram commendavit, eo tenore ut si viveret hæc redderet, si moreretur haberet ipse imperium. Quod Dei voluntate actum est. Evasit enim languorem, sed privatus est imperio. Nam Conon, suadente papa Romano 6° et omnibus episcopis et proceribus regni, quia justitia libram premonstrabat, imperium assumpsit. Junior 7° vero, qui ei occasionem imperandi prebuerat, civili discidio contra eum agere cœpit, sed Conon 8° superior extitit. Hæc videbantur indicio stellarum majoris et minoris significari. Langobardi vero sine imperatoris gavisu, destruunt palatium imperiale, quod erat Papiæ. Et jugum imperatorium a se excutere volentes, venerunt multi nobiliores eorum Pictavam urbem ad Willelmum ducem Aquitanorum, et eum super se regem constituere cupiebant. Qui prudenter cavens, cum Willelmo comite Egolismæ Langobardorum fines penetravit (161), et diu placitum tenens cum ducibus Italiæ, nec in eis fidem reperiens, laudem et honorem eorum pro nihilo duxit. In revertendo sane nunciatur ei, Widonem vicecomitem obisse. Et intercedente Willelmo comite Egolismensi, præfecit Lemovicæ vicecomitem Ademarus in loco defuncti patris sui.

1° sacerdotio sublimati add. 2. 2° cantor inclite generositatis, frater decani gloriosi Adanerti, armarius 2. 3° correpti brevi 188 et acri langore add. 2. 4° Fulcherius add. 2. 5° reliquit fratri suo Bruno episcopo urbis Osburc, et archiepiscopo Colonie, necnon et archiepiscopo Mogontie, ut ipsi eligerent..... antes 186 post se imperatorem. Qui episcopi, adunato regno, indixerunt letanias et 187 jejunia ad Dominum pro hac causa. Tunc populi elegerunt Cononem nepotem Enrici imperatoris defuncti. Episcopi vero saniori consilio elegerunt alterum Cononem 188, qui nepotem Ecnrici in conjugium habebat, pro eo quod esset fortis animo et rectissimus in judicio. Quem ordinaverunt consecrationis oleo in regali gradu apud 189 Mogonciam civitatem, et tradiderunt ei sceptrum et coronam et lanceam sancti Mauricii. Adveniente vero pascha Romam cum innumero exercitu tendit, et quia Romani cives noluerunt ei aperire, nec ad effectum perveniendum sine plurimo hominum sanguine fuso erat, noluit Conon imperator paschalem festivitatem cruore humano perfundi, et hac de re Ravennæ sese continuit. Ibi (162) dominus papa attulit ei coronam imperii, et eum die sancto Pasche (an. 1027) in imperio Romanorum manibus suis coronavit. Alio vero anno in ipso sanctæ Paschæ die Aquisgran filium suum dominus Conon 190 imperator consecrare jussit in regem. Eratque idem consecratus rex a tate pauculus 191, nomine Enricus (an. 1028). Ibi interfuerunt tam de Italia quam de Gallia 77 episcopi. Et ita dominus Conon, suadente 2. 6° Johanne add. 2. 7° Junior autem Conon 192 qui judicio tubantibus populi electus fuerat civili 2. 8° imperator valuit in tantum, ut eum vivum caperet et in custodia quantum sibi visum fuit retineret. Hec profecto 2.

VARIÆ LECTIONES.

183 ita 2 finem corr. fidem 1. 185 nunciatur 1. 186 brevu c. 188 vocabulum jam hauri legibile e.... creantes? 187 et jejuni legi non possunt c. 188 conono c. 189 op c. 190 conom c. 191 pauculus c. 192 quo non c.

item dux. Et filio Bosonis Heliae concessa urbe Pe-
 aragorica, Bernardo filio Hildeberti (127) reddidit
 marcham. Et donec viriles annos attingeret aetas
 Bernardi, injunxit eam regendam fortissimis princi-
 pibus, duobus germanis, Petro abbati Scotoriensium
 canonicorum (128), et Umberto Druto. Quorum pater
 Abbo Drutus castrum Bellacum (129) contra regem
 Rotbertum fortissime defendit 1'. A quibus duobus
 fortissime marcha defensa est, quousque Umbertus
 obiret. Petrus abbas singularem principatum opti-
 nens, habebat sibi fidelissimum profundissimi consi-
 lii Ainardum prepositum 2', habentem duos fra-
 tres Abbonem et Raimundum, strenuissimos duces,
 corpore robustos, animo bellicosos, quorum sororem
 Aldeardem accepit in matrimonium Raimundus Ca-
 bannensis, abnepos (150) Turpionis episcopi, frater
 Atalberti decani incliti et prepositi ex monasterio
 sancti Marcialis; genuitque ex ea filium Ademarium
 Engolismensem 341 monachum, qui hæc scripsit.
 Vivente enim supradicto Ainardo, abbas 342 Petrus
 rem publicam optime administravit, et invidos suæ
 gloriæ compressit. Nam eo Romæ mortuo, et Rai-
 mundo fratre ejus Hierosolimæ defuncto, et Abbone
 infirmitate gravato, inclitus Petrus, neminem fide-
 lem consiliarium habens, dum ad suum temere facit
 arbitrium omnia, et inter suos terribilis ut leo vide-
 tur, castrum proprium Mortemarense concremat,
 contradicente consilio suorum, et hujus rei occasione
 propinquis ejus et principibus marchionibus cum
 Bernardo comite et Willelmo duce, quasi tirannide-
 m præsumeret, in eum insurgentibus, paulatim ex
 potestate marchionum ejectus est. Qui a Hieroso-
 lyma reversus, in basilica sancti Stephani Lemovicæ
 sedis pristinum honorem continens, et ecclesiarum
 et villarum multa possessione ex paterna fruens he-
 reditate, et magnæ catervæ militum, qui ejus bene-
 ficia habent, imperans, a curis secularibus magna
 ex parte creptus, et liberius Deo vacat, et majori
 quam ante securitate et gloria pollet (151).

45. His temporibus (an. 1010) signa in astris, sic-
 citates noxiæ, nimix pluvia, nimix pestes, et gra-
 vissimæ fames, defectiones multæ solis et lunæ
 apparuerunt, et Vinzema flavius (152) per tres
 noctes aruit Lemovicæ per duo milia. Et supradictus

A monachus Ademarus, qui tunc cum avunculo suo
 inclito Rotgerio Lemovicæ degebat in monasterio
 sancti Marcialis, experrectus in tempesta noctis,
 dum foris astra suspiceret, vidit in austrum in alti-
 tudine celi magnum crucifixum in ipso celo 3' et
 Domini pendentem figuram in cruce, multo flumine
 lacrimarum inlacrimantem 4'. Ipse autem qui hæc
 vidit attonitus nichil aliud potuit agere quam lacri-
 mas ab oculis profundere. Vidit vero tam ipsam cru-
 cem quam figuram crucifixi colore igneo et nimis
 sanguineo totam per dimidiam noctis horam,
 quousque celo sese clauderet. Et quod vidit semper
 in corde celavit, quousque hic scripsit testisque est
 Dominus, quod hæc vidit.

47. Eo anno Hilduinus (153) episcopus Judeos
 B Lemovicæ ad baptismum compulit, lege prolata, ut
 aut christiani essent, aut de 343 civitate recederent,
 et per unum mensem doctores divinos jussit disputare
 cum Judæis, ut eos ad fidem cogerent 5'; et tres vel
 quatuor Judei Christiani facti sunt. Cetera autem
 multitudo per alias civitates diffugere cum uxori-
 bus, liberis, festinavit 6'. Ipso anno sepulchrum Do-
 mini Hierosolimæ confractum est a paganis 7'
 3 Kalendas Octobris 1010, anno ab incarnatione
 ejus. Nam Judei occidentales 8' epistolas miserunt
 in Orientem (154), accusantes christianos, man-
 dantes exercitus Occidentalium 9' super Sarracenos
 orientales commotos esse. Tunc Nabuchodonosor
 Babiloniæ (155), quem vocant Admiratum, conci-
 tatus suasu Sarracenorum 10' in iram, magnam
 afflictionem super christianos exercuit, data lege, ut
 quicumque christiani de sua potestate nolent fieri
 Sarraceni, aut confiscarentur aut interficerentur.
 Unde factum est, ut innumerabiles christianorum 11'
 facultates suas pro nichilo ducerent; sed morte
 nemo dignus pro Christo fuit nisi patriarcha Hiero-
 solimorum, qui variis suppliciis occisus est, et duo
 adolescentes germani in Egypto, qui decollati sunt,
 et multis clarescunt miraculis. Nam ecclesiæ san-
 ctorum subversæ sunt 12', et peccatis nostris prome-
 rentibus, basilica sepulchri Domini usque ad solum
 diruta. Lapidem monumenti cum nullatenus posseat
 comminueri, ignem copiosum superadjiciunt, sed
 D quasi adamans immobilis mansit et solidus. Bethlee-

4' Hic Abo consensu Aldeberti comitis castrum Mortemarense (156) construxit in fundo proprio. *add.* 2
 2' p. ex monasterio sancti Petri Scotoriensis. Qui Ainardus habuit duos 2. 3' quasi confixum in celi 2.
 4' plorantem. Qui autem hæc. 2. 5' eos ex suis libris revincerent 2. 6' Quidam etiam se ipsos ferro
 jugulaverunt, nolentes baptismum suscipere. *add.* 2. 7' Judeis et Sarracenis 344 2. 8' et Sarraceni Hi-
 spanie *add.* 2. 9' Francorum 2. 10' paganorum 2. 11' c. converterentur ad legem Sarracenam, et
 nemo p. C. m. d. fuit 2, 12' Nam ecclesia 345 sancti Georgii, que actenus a nullo Sarracenorum potuit
 violari, tunc destructa est cum aliis multis ecclesiis sanctorum 2.

VARIE LECTIONES.

341 engolismense 1. engolismense 2. 342 ainardo abbat. petrus 1. 343 devitate 1. 344 sarcenis c. 345 ec-
 clesie c.

NOTÆ.

(127) Item qui supra c. 54 Aldebertus: ita etiam (152) La Vienne

miticam ecclesiam, ubi Christus natus est, cum A niterentur destruere, apparuit eis lux fulgurans subito, et omnis eorum multitudo corruens expiravit, et ecclesia 1' intacta remansit. Ad monasterium quoque montis Sinai 2' decem milia Sarracenorum armatorum venientes destruendum, longe quatuor milibus conspiciunt totum montem ardere et flammam usque in celum ferri, et cuncta ibi posita cum hominibus manere illesa. Quod cum renunciasset regi Babilonio, penitencia ductus tam ipse quam populus Sarracenus, valde doluerunt de his quæ contra christianos egissent, et data præceptione, jussit reædificari basilicam sepulchri gloriosi. Tamen redincepta basilica, non fuit amplius similis priori nec pulchritudine nec magnitudine, quam Helena mater Constantini regali sumptu perfecerat. Mox e vestigio super omnem terram Sarracenorum fames incanduit per tres annos, et innumerabilis eorum multitudo fame mortua est, ita ut plateæ et deserta cadaveribus¹⁵⁶ replerentur, et fierent homines cibum et sepultura feris et avibus. Secuta est eos gladii vastitas. Nam gentes Arabia super terram eorum diffusæ sunt, et qui remanserant fame, gladiis interierunt. Captus est ab eis rex Babilonius, qui se contra Deum erexerat in superbiam, et vivus, ventre secto, visceribus extractis 3', mortuus est. Venter ejus lapidibus opplatus, consultus est, et cadaver, ligato plumbo ad collum, in mare demersum est.

48. Eo anno Rodulfus Petragoricensis episcopus ab Hierosolimis rediens 4', obiit Petragoricæ, et successit pro eo Arnaldus. Qui apud Sanctum Benedictum Nantolio (137) consecratus est 5' a Siguino Burdegalæ archiepiscopo 6'. Tunc Gauzbertus, princeps castri Malamortensis, captus ab Eblo vicecomite Combornis, retrusus in castro fortissimo Melurensi, Deo volente a suis rusticis 7', castro expugnato et mox capto, ereptus est, et castrum destructum 8' est. Et Hierosolimam pergens, defunctus est 9', et miraculis post mortem clarescere cepit. Erat enim valde ecclesiasticus, et honeste se agebat.

49. Circa hoc tempus Alduinus episcopus, acceptis pretiosioribus sancti Marcialis ornamentis et vesti-

mentis, et multa affluentia argenti, quia in manu sua abbatiam habebat emptam a Widone, prope-
ravit ante quadragesimam cum Willelmo duce Romanam, et in tristitia monachos sancti Marcialis reliquit. Mox eo recedente, ad sepulchrum beati Marcialis plurima ceperunt choruscare miracula, quæ leticiam monachis et cunctæ Aquitanie plenam ingesserunt. Nam nobilissimi Aquitanorum et Francorum principum atque Italicorum eo anno Lemovicæ pascha cum frequentia sancti Marcialis gloriose celebraverunt. Reversus episcopus basilicam sedis sancti Stephani, quam sanctus Marcialis dedicaverat, destruendam et amplificandam disposuit, et lineas ad fundamenta¹⁵⁷ jecit, ut post dies 15 insisteret operi. Abiensque inde ad ecclesiam Agento (138) supradictam 10', ibi spiritum exalavit (*an.* 1012 vel 1013.) Delatum est corpus ejus Lemovicam, apud sedem vigiliis observatum, apud Sanctum Martinum sepultum. Successit pro eo reverentissimus Geraldus, nepos ejus. Consecratus et Pictavis apud Sanctum Hylarium 11' a Siguino archiepiscopo. Non enim potuit esse Gauzlenus Bituricensis archiepiscopus, quia nec lum receptus erat in sede Biturica. Habuit tamen ibi missos suos ex sancti Benedicti monachis. Simul interfuerunt episcopi Gislebertus Pictavensis, Arnaldus Petragoricensis, Islo Santonicensis, Grimoardus Engolismensis. Post benedictionem 12' comitati sunt eum usque Lemovicam Arnaldus et Grimoardus episcopi. Primum ad Sanctum Marcialem venerunt simul 13', et recepti sunt a monachis. Inde monachi eos duxerunt cum antiphonis usque ad ecclesiam Cairoensem (139). Ibi in cathedra sedit, et humeris populi vectus, canonicis antiphonas continentibus, textum Evangelii a Grimoardo episcopo legendum sumpsit, et ita benedicens dextera assidue, ad hostium basilicæ sancti Stephani cum gloria deductus est. Grimoardus tradidit ei portas ecclesiæ, Arnaldus cordas signorum, et ambo in sede sancti Marcialis intronizaverunt eum, et clara voce, Te Deum laudamus, Arnaldus episcopus intonuit. Episcopum sedentem osculati sunt omnes; deinde missam celebraverunt de martirio sancti Theodori, cujus festivitas ipso die (140) agebatur.

1' et sic ecclesia Dei genitricis 2. 2' Sinai, ubi quingenti et eo amplius monachi sub imperio abbatis manebant, habentes ibidem proprium episcopum, venerunt Sarracenorum decem milia armatorum, ut monachos perimentes, habitacula eorum cum ecclesiis diruerent. Propinquantes autem, a quatuor fere milibus conspiciunt totum montem ardentem et fumantem, flammamque in celum ferri 2. 3' e. impiam animam ab Oaratum projecit 2. 4' retulit quæ viderat ibi infanda, et *add.* 2. 5' diebus quadragesime *add.* 2. 6' a Grimoardo et Islo episcopis (141) *add.* 2. 7' r. in fronalibus quodam mane subito expugnato et mox capto casiro 2. 8' flammis datum 2. 9' in revertendo *add.* 2. 10' unde monachos extruserat *add.* 2. 11' Ylarium mense Novembri pro¹⁵⁸ omnibus gradibus ecclesiasticis a Gisleberto episcopo, et in gradu pontificali a Siguino monacho, archiepiscopo Burdegalensi. 12' quæ dominica die peracta est *add.* 2. 13' simul — duxerunt *des.* 2.

Per dies septem indutus processit stola sanctificata A cum indumentis 1° et cappa Romana, absque capsula 2°, et per eodem continuos dies missam 3° celebravit 4°. Tunc abbas Gosfridus basilicam regalem majori opere cœpit renovare (142) (an. 1017). Quadragesima vero media (an. 1018) cum nocturnis vigiliis multitudo maxima in eandem aulam ad tumulum beati Marcialis properantes intrarent, viri cum mulieribus plus 50 invicem conculeati intra ecclesiam expiraverunt, et die crastina sepulti sunt. Episcopus Geraldus Romam abierat; ideo per Arnaldum missum est episcopum, qui 5° cum aqua episcopali ecclesiam reconciliavit. Paulo post exorti sunt per Aquitaniam Manichei, seducentes plebem. Negabant baptismum et crucem et quicquid sanæ B doctrinæ est. Abstinentes a cibis, quasi monachi apparebant, et castitatem simulabant, sed inter se ipsos eum luxuriam exercebant, et nancii antichristi erant, multosque a fide exorbitare fecerunt.

50. Per hoc tempus Willelmus, cognomine Buccaneta, comes Matisconensis 6°, castellum ædificavit contra Cluniacense¹⁴⁹ monasterium propter superandum Hugonem comitem. Pro qua re eum divina censura percussit, ut nullo modo deinceps ereptus gressum ageret. Et paucis interpositis diebus, Hugo comes subito ipsum castrum vi cepit atque coequavit. Defuncto Gosfrido abbate (an. 1019), Hugo ei successit; sed episcopus Geraldus adversus ei existit, prohibens ei dare consecrationem causa zeli, quia non poterat vindicare sibi abbatiam; ideo per C biennium seditio non minima fuit civilis, donec ratione erubescens¹⁵⁰ episcopus domno Hugoni assensit. Et episcopus, quia thesaurarius Sancti Hilarii erat, dum ante festivitatem omnium sanctorum Pictavis iret, in Sancto Carrofo egrotans, intra 13 dies obiit (an. 1020), et ibi sepultus est. Ad caput ejus tabula plumbea posita est ita scripta: *Hic requiescit Geraldus episcopus Lemovicus, obiit 5 Idus Novembris. Prefuit eidem sedi 8 annis.* Post mortem ejus successit Jordanus episcopus.

51. Per hos annos Odo, princeps Dolensis (145),

vi et ingenio cepit castrum Argentomum (144), et ab eo vicecomitem Widonem expulsi. Idem Odo juxta Masciacum (145) monasterium castrum ædificavit, quod rex Rotherbertus expugnans capere nequivit; et sic frustratus recessit. His temporibus basilica sancti Martini Turonica, ab Arveo thesaurario magno cultu inchoata, ad finem perducta, et corpore sancti Martini sublevato, cum gloria magna consecrata est in honore 12 apostolorum. His etiam temporibus ecclesia sancti Petri sedis Engolismensis dedicata est a tribus episcopis, a Siguino monacho Burdegalensi, a Grimoardo et Islone fratre 7° ejus. Quibus temporibus ecclesia sanctæ Resurrectionis ante basilicam beati Eparchii terræ motu 8° subversa est, et ibidem cloacarium inceptum est. Gisberto quoque Pictavo episcopo reverentissimum diem claudente (circa an. 1020), et Malliacensi monasterio humato, succedit Isembertus episcopus.

52. His diebus, in parasceve, post crucem adoratam Roma terræ motu et nimio turbine periclitata est. Et confestim quidam Judeorum 9° intimavit domno papæ, quia ea hora deludebant sinagogæ Judeorum Crucifixi figuram. Quod Benedictus (146) papa sollicitè inquirens et comperiens, mox auctores sceleris capitali sententia dampnavit. Quibus decollatis, furor ventorum cessavit. Quo tempore Hugo, capellanus Aimerici vicecomitis Roccardensis, cum eodem seniore suo Tholosæ in pascha adfuit, et celaphum Judeo, sicut illic omni pascha semper moris est, inposuit, et cerebrum ilico et oculos ex capite perfido ad terram effudit; et statim mortuus, a sinagoga Judeorum de basilica sancti Stephani elatus, sepulturæ datus est. Quo tempore Cordubenses Mauri per mare Gallicum subito cum multa classi Narbonæ per noctem appulerunt, et summo dilectio cum armis in circuite civitatis sese effuderunt; et sicut ipsi nobis retulerunt 10°, sortilogium eorum eis promiserat, prospere acturos et Narbonam capturos. At christiani quantotius corpus et sanguinem Dei a sacerdotibus accipientes communicaverunt, et præparantes se ad mortem, bello invaserunt Sarra-

1° cum quibus benedictus fuerat *add.* 2. 2° colobio tamen et casula 2. 3° per stationem urbis missas 2. 4° Non debemus prætermittere, quia per 13 dies altercatio fuit Pictavis pro eo, contradicentibus episcopis omnibus, non esse auctoritatem Patrum, ordinationes graduum ad ostiario usque ad presbyterum fieri debere, nisi per jejunia quatuor temporum anni et tota quadragesima per dies albatum usque in palmis; sed, ¹⁵¹ voluntas Willelmi ducis ¹⁵² prevalens, auctoritatem debitam oppilare non timuit. Per hos dies Isfredus 2. 5° post terciam diem *add.* 2. 6° Matisconæ, quod est in Burgundia 2. 7° f. e. des. 2. 8° ruina subita 2. 9° de schola Grecia *add.* 2. 10° postea captivi *add.* 2.

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁹ cluniacensis 4. ¹⁵⁰ erubescens 4. ¹⁵¹ se c. ¹⁵² duci c.

NOTÆ.

(142) Cf. Ann. Lemov. a. 1017, 1018, SS. II, 254. Sed Capellanus iura a. 1017. Ruyneri notandum.

esse usque ad solum. (147) Is. Pictavis.

cenos, et victoria potiti sunt, omnesque aut morte aut captivitate cum navibus et multis spoliis eorum retinuerunt, et captivos aut vendiderunt aut servire fecerunt, et Sancto Marciali Lemovicæ viginti Mauros corpore enormes transmiserunt dono muneris. Ex quibus abbas Gosfridus duos retinuit in servitute, ceteros divisit per principes peregrinos, qui de partibus diversis Lemovicam convenerant. Loquela eorum nequaquam erat Sarracenisca, sed more catulorum loquentes, glatire videbantur.

55. Eo tempore infinita multitudo Normannorum ex Danamarcha et Iresca regione cum classe ¹⁵³ innumera appulerunt portum Aquitanicum. Et, sicut parentes egerant, conati sunt omnem Aquitaniam desertare et captivare. Itaque dux fortissimus Wilhelmus mandat ubique per episcopos, ut suaderent populum Domini auxilium cum jejuniis et letaniis implorare. Ipse vero congregata manu valida electorum, mense Augusto, imminente jam nocte, circa litus maris secus eos castra disposuit. Pagani videntes tantam multitudinem, terrore compulsi, tota nocte minutas scrobes per circuitum ¹⁵⁴ foderunt et cespitibus operuerunt, ut ignorantes equites ibi ruerent. Itaque mane primo incautus exercitus, cum duce prima frontis acie præcurrente, equo super paganos frena laxans, mox per scrobes dilabitur. Et ruentibus equis cum scessoribus armorum pondere gravatis, pagani multos capiunt; et novissimi ¹⁵⁵ exercitus, tarde caventes dolum, equis dissiliunt. Ipse dux, equo scrobem offendens, in præceps venit, et armis oneratus jamjam deciderat in manum adversariorum, nisi, Deo, qui eum semper custodit, robur et mentem ei ministrante, magno impetu salum daret et velocissimo cursu sese redderet suis. Mox intermissum est bellum causa captorum, ne interimerentur; erant enim ex nobilioribus. Cum eo die ab utrisque nutaretur, sequenti nocte, pleitudine maris invitante, cum captis concite pagani navibus insiliunt, et auxilio pelagi liberantur, nec amplius fines illos inquietarunt ¹⁵⁶. Dux autem pro captis infinita pondera argenti misit, et unumquemque pensans argento redemit hominem.

54. Fuit dux iste a puericia doctus litteris, et satis noticiam scripturarum habuit. Librorum copiam in palatio suo servavit, et si forte a tumultu vacaret, lectioni per se ipsum operam dabat. Longioribus noctibus elucubrans in libris, donec somno vinceretur. Hoc Hludovicus imperator, hoc pater ejus Magnus Karolus assuescebant. Theodosius 1° quoque

victor augustus in aula palatii non modo legendo, verum et scribendo creberrime exercitabatur (147). Nam Octavianus Cesar Augustus post lectionem propria manu prælia sua et gesta Romanorum et alia quæque non segnis scribebat (148).

55. His temporibus Normanni supradicti, quod patres eorum nunquam ausi sunt facere, cum innumera classe Hiberniam insulam, quæ et Hirlunda dicitur, ingressi sunt una cum uxoribus et liberis et captivis christianis, quos fecerant sibi servos, ut, Hirlundis extinctis, ipsi pro eis inhabitarent opulentissimam ¹⁵⁷ terram. Quæ 12 civitates cum amplissimis episcopatibus et unum regem habet et propriam linguam, sed Latinas litteras. Quam sanctus Patricius Romanus ad fidem convertit, et ibi primus præfuit episcopus; quæ undique mari circumcincta est. Ibi solstitialis brumalis dies vix duarum est horarum, et solstitialis estiva nox ejusdem parvitatatis. Consertum est ergo prælium per triduum incessanter, et Normannorum nullus vivus evasit. Uxores eorum cum parvulis sese cunctæ in mare præcipites suffocarunt. Qui vivi capti sunt, feris ad laniandum ¹⁵⁸ projecti sunt. Unum ex captivis dimisit, rex vivere, quia christianum captivum fuisse cognovit, et cum muneribus donavit. Rex vero Camotus de Danamarcha paganus, mortuo Adalrado rege Anglorum (an. 1016), regnum ejus dolo cepit, et reginam Anglorum in conjugium accepit, quæ erat soror comitis Rotomensis ¹⁵⁹ Richardi, et factus christianus, utraque regna tenuit, et quoscumque potuit ex paganis de Danamarcha ad fidem Christi pertraxit 2°. Richardo vero comite Rotomagi, filio Richardi, Normannos gubernante, multitudo eorum cum duce Rodulfo armati Romam, et inde eivente papa Benedicto Appuliam aggressi, cuncta devastant (an. 1017). Contra quos exercitum Basilius intendit, et congressione bis et ter facta ¹⁶⁰, victores Normanni existunt. Quarto congressu cum gente Russorum (149) victi et prostrati sunt et ad nichilum redacti, et innumeri ducti Constantinopolim, usque ad exitum vitæ in carceribus tribulati sunt. Unde exivit proverbium: *Grecus cum carruca leporem capit*. Tunc per triennium interclusa est via Hierosolimæ; nam propter iram Normannorum, quicumque invenirentur peregrini, a Grecis ligati Constantinopolim ducebantur, et ibi carcerati affligebantur. Item Normanni, duce Rotgerio, ad occidendos paganos Hispaniam profecti (150), innumeros Sarracenorum deleverunt, et civitates vel ca-

1° Nam et Octavianus Cesar Augustus in aula palatii non modo legendo verum et scribendo creberrime ¹⁶¹ gesta et alia queque non segnis scribebat. 2° Pater ejus paganus, nomine Asquee (151), solum regnum de Danamarcha tenuit. *add.* 2.

VARIÆ LECTIONES

Digitized by Google

¹⁵³ classa *corr.* classe 1. ¹⁵⁴ circuitum 1. ¹⁵⁵ novissi 1. ¹⁵⁶ inequitarunt 1. ¹⁵⁷ opulentissimam 1. ¹⁵⁸ laniandum 1. ¹⁵⁹ rotomansis 1. ¹⁶⁰ facti *corr.* facta 1. ¹⁶¹ creberrime c.

stella ab eis abstinerere multa. Primo vero adventu A suo Rotgerius, Sarracenis captis, unumquemque eorum per dies singulos, videntibus ceteris, quasi porcum per frusta ¹⁶³ dividens, in caldarius coctum eis apponebat pro epulis, et in alia domo simulabat se comedere cum suis reliqua medietatis membra. Postquam ita omnes percussisset, novissimum de custodia quasi negligens permittebat fugæ, qui hæc monstra Sarracenis nunciaret ¹. Qua de causa timore exanimati, vicinæ Hispaniæ Sarraceni cum rege suo Museto pacem a comitissa Barzelonensi Ermensende petunt, et annum tributum persolvere spondent. Erat enim hæc vidua, et Rotgerio suam filiam in matrimonium sociaverat. Cum quibus pace facta, Rotgerius cum ulteriore Hispania decedere cepit, et quadam die una cum ² 40 solummodo christianis quingentos Sarracenorum electos in insidiis latentem offendit, cum quibus confligens, fratrem suum manzerem amisit, et tertio campum lustrans, et ⁵ plus centum adversarios extinxit, et cum suis propria revisit, nec ausi sunt Sarraceni persequi fugientem.

56. Per hos dies (152) dignatus est Dominus clarificare tempora serenissimi ducis Willelmi. In diebus suis namque caput sancti Johannis in basilica Angeriaciensi, in theca ¹⁶³ saxea turrata instar piramidis ¹⁶³, inventum est ab Alduino clarissimo abbate (an. 1010?). Quod sanctum caput dicunt esse proprium baptistæ Johannis. Tunc Willelmus dux post paschales dies Roma regressus, hoc audito, repletus est gaudio, et sanctum caput populis ostendendam C decrevit. Est reconditum ipsum caput in turibulo argenteo, ubi literæ leguntur: *Hic requiescit caput præcursoris Domini*. A quo tamen vel quo tempore vel unde huc delatum, vel si præcursoris Domini sit, haudquaquam fideliter patet ¹⁶⁶. In gestis enim Pipini regis, cum de minoribus legatur rebus, ex hac, quæ ex maximis est, causa reticetur, et scriptura ex eo facta (153) nequaquam non futilis ab eruditissimis dijudicetur ⁴. Non enim Pipinus in diebus Theophili nec tempore Wandalorum extitit, nec ca-

put præcursoris Domini Alexandriæ habitum est ⁵. Itaque dum inventum ostenderetur caput sancti Johannis, omnis Aquitania et Gallia, Italia et Hispania ad famam commota, ibi occurrere certatim festinat (Oct.). Rex quoque Rotbertus ⁶ ac regina, rex Navarræ, dux Wasconiarum Sancius, Odo Campanensis, comites et principes, cum episcopis et abbatibus, omnesque dignitates terrarum eo confluxere. Ubi omnes offerebant munera preciosa diversi generis; ubi supradictus rex Francorum, oblata conca ⁷ ex auro purissimo pensante libras 30 et vestibus preciosis ⁸ ad ornatum ecclesiæ, a Willelmo duce reverenter susceptus ⁹, Franciam reversus est. Ultra omnem felicitatem et gloriam videbatur concursus psallentium cum reliquiis sanctorum canonicorum, monachorum, undecumque ad memoriam sancti præcursoris festinantium. Inter quæ reliquiæ principis summi, qui pater est Aquitanorum et primus Galliarum spermologus, videlicet beati apostoli Marcialis, simul cum reliquiis sancti Stephani Lemovicæ sedis, illic deferbantur. Protractis ¹⁶⁶ itaque sancti Marcialis in vectorio ex auro et gemmis pignoribus foris basilicam propriam, mox omnis Aquitania, quæ jam diu nimis pluviis laboraverat, adventu patris sui lætificatur serenitate reddita. Cum eisdem pigneribus abbas Josfredus atque episcopus Giraldus cum principibus numerosis et omni innumerabili populo diverterunt in basilicam sancti Salvatoris Carrofi. Exieruntque eis obviam monachi cum omni plebe populari ¹⁶⁷ miliario uno, et cum apparatu honorifico ¹⁰, antiphonas excelsa voce intonantes, deduxerunt usque ad altare Salvatoris. Et missa celebrata, simili modo prosecuti sunt eos. Cumque in basilicam sancti præcursoris intrassent, celebravit ibi ¹¹ missam episcopus Giraldus de nativitate sancti baptistæ, cum esset mensis October. Canonici sancti Stephani cum monachis sancti Marcialis alternatim tropos ac laudes cecinerunt ¹²; et post missam episcopus cum capite sancti Johannis benedixit populum; et sic de miraculis sancti Marcialis, quæ per viam contigerant, valde lætantes,

¹ ita fabulam Tiestis ve: am adimplens *add. 2.* ² Petro episcopo Tolose (151) et *add. 2.* ³ Tercioque acies adversarias irrumpens *2.* ⁴ In hac enim frivola refertur pagina, in diebus Pipini regis Aquitanicæ quemdam Felicem detulisse ab Alexandria per mare in Aquitaniam caput sancti Johannis Baptistæ. Et tunc temporis Alexandricæ præfuisse Theophilum archiepiscopum, ejus Lucas in principio actuum apostolorum meminit dicens: *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile*; et peractum esse prælium in Aliensi pago inter Pipinum regem et Walados; ipsumque caput super quosdam interfectos satellites suos impositum a rege, et eos mox resuscitados esse. *add. 2.* ⁵ Legimus in Aquitanorum legimus ¹⁶⁸, primo inventum ¹⁶⁹ caput sancti præcursoris a duobus monachis per revelationem in eo quo ventum est; deinceps autem a Theodosio imperatore delatum in civitatem regiam Constantinopolim, ibidemque venerari. Itaque ut ad propositum redeamus *add. 2.* ⁶ Francorum Rotbertus, rex Navarre Sancius, omnesque dignitates eorum conflugere *2.* ⁷ galata *2.* ⁸ odosceris et auro textis *add. 2.* ⁹ per Pictavis *add. 2.* ¹⁰ diem festum agentes *add. 2.* ¹¹ ante caput sancti Johannis *2.* ¹² festive more *add. 2.*

quinto die ante festivitatem Omnium Sanctorum A reversi sunt. — Ea tempestate sanctus Leonardus confessor in Lemovicino, et sanctus Antoninus martyr in Cadurcino miraculis conuscabant, et undique populi eo confluebant. Et gloriosus dux recogitans Dei honorem, accito Odilone sanctissimo Cluniacensi ¹⁷⁰ abbate, in sancti Johannis monasterio regularem renovavit districtionem, ubi Odilo abbatem Rainaldum disposuit, defuncto 1° Alduino abbate. Et Rainaldo 2° spiritum reddente, Aimiricum pro eo dominus Odilo patrem præposuit (circa an. 1020). Item dum reliquæ sancti Eparchii procederent ad sanctum præcursorem, delatus est pariter baculus ejusdem confessoris. Est ipse baculus pastoralis in summitate curvatus, ad ejus similitudinem super reliquias ejusdem sancti oris nocturnis usque sole oriente resplenduit in cælo igneus 3° baculus, quoad ventura est ad caput sancti Johannis, et miraculis a ¹⁷¹ sancto Eparchio super infirmos sanatos peractis, cum leticia regressum est. Canonicis etiam sancti Petri sedis Egolismensis procedentibus cum reliquiis, cum subvectores earum, induti sacris tunicis, per profundum fluvium pertransissent, non senserunt aquam, sed acsi ¹⁷² per aridam ambulassent, nullum signum aquæ super eos nec super vestimenta vel calciamenta eorum apparuit 4°. Contigit homines sancti Johannis et Willelmi ducis in ¹⁷³ Angeriaco vico tumultuari, et vulneratus est præpositus ducis ad mortem, et aula ejus ibi diruta. Tunc a primatibus malivolis, et precipue a Fulcone comite, qui tunc in servitio ducis Pictavis erat, tempore quadragesimæ suadebatur ei destruere locum sancti Johannis, et inde monachos ejicere, canonicos 5° inmittere. Et licet serenissimus princeps furore gravi commotus esset pro injuria sua, tamen suam iram et impiorum consilia vicit, et regali more cum ratione prudenti causam pacificavit. Semperque fuit servorum Dei defensor, et Deus ei in omnibus adjutor 6°. Tunc casu civitas Pictavis combusta est, et dux sedem sancti Petri ceterasque ecclesias suumque palatium majori decore ¹⁷⁴ ampliavit.

57. Post mortem denique supradicti episcopi Giralaldi (an. 1020) decertabant principes Lemovicenses pro episcopatu, cum Simoniaca heresi pontificatum vindicare conati. Tunc populus urbis letanias cum monachis et canonicis propter hoc peregit, et dux prudentissimus cum consiliario suo Willelmo comite Egolismensi apud Sanctum Junianum placitum habuit ex hac causa (an. 1021, Jan.). Adfuit ibi Wido vicecomes et omnes principes Lemovicinorum. Ibi Dei nutu elegit in episcopatum honore Jordanum prepositum ecclesiæ sancti Leonardi, magnæ nobilitatis et simplicitatis virum. Surgens mane dux a monasterio sancti Juniani, cum duobus episcopis Islone et Isimberto et multitudine principum, devenit ad urbem circa horam sextam. Cui obviam B processit omnis civitas gaudens, et mox properat ad basilicam regalem (155), receptus a monachis 7° cum textu sanctorum evangeliorum et timiamathario 8°, sicut semper ab eis dux solet excipi. Inde ad tumulum sancti Marcialis missam audivit; et juxta monasterium eo die regulariter hospitatus est. Crastino barbam electo benedici jubet et detondi, et sic ad sedem sancti Marcialis in aula sancti Stephani Jordanum deduxit, et cum baculo pastorali ibi eum gratis honore pontificali vestivit; eratque finis Januarii mensis, et reversus est Pictavis. Quadragesima superveniente dux Romam abiens, filio suo, prudentissimo adolescenti, Willelmo imperavit ¹⁷⁵, ut revertens ordinatum reperiret episcopum. Quod ille adimplere curavit, et media quadragesima 9° C Angeriaco ante caput sancti Johannis 10° consecratus est episcopus ab Islone episcopo 11° et Roone (156) atque Arnaldo necon et Isimberto episcopis, et a clarissimæ indolis Willelmo comite et Arnaldo Petragoricensi episcopo Lemovicam deductus, intronizatus est in sede sancti Marcialis (an. 1021). Archiepiscopus vero Bituricensis Gauzlenus, ad cujus diocesim Lemovica pertinet 12°, quia sine sua auctoritate consecratus est episcopus 13°, totum Lemovicinum excommunicavit, præter locum sancti Marcialis et quæ propriæ ad eum pertinebant, ipsumque prohibuit ab officio suo episcopum. Qui 14°

1° nuper add. 2. 2° post aliquot annos add. 2. 3° ignea virga, curvata nihilominus in fastigio 2. 4° 2. hoc loco add. : Interea caput — retinetur quæ infra c. 58. leguntur. Tunc vero pergit : Piramis autem saxea supervestita est ex tabulis ligneis deargentatis undique, ex oblatione copiosi argenti ¹⁷⁴, quod rex Navarra Sancius obtulit beato præcursori. Quodam vero tempore postquam hæc acta sunt contigit. 5° monachorum senatum ejicere et canonicorum feritatem ibidem inmittere 2. 6° 2. hoc loco add. : His temporibus cometes — devoravit quæ infra c. 58. occurrunt. 7° vestibis albis et cappis olosiricis amictis add. 2. 8° candelabris quoque et aqua benedicta add. 2. 9° sabbato medie quadragesime 2. 10° diaconus et presbyter ordinatus est, et crastina dominica add. 2. 11° archiepiscopo Burdegalensi 2. 12° quia pecuniam requirebat pro impositione manuum, contemptus est et add. 2. 13° facta synodo in Francia coram rege Roberto, ubi septem archiepiscopi adfuerunt die pentecostes cum suffraganeis episcopis add. 2. 14° cum rationem reddere posset et sese purgare ¹⁷⁷ a culpa, si vellet, coram papa Romano ¹⁷⁸, scilicet contempsisse archiepiscopum proprium causa Simoniaca, tamen add. 2.

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁰ cluniacensis 1. ¹⁷¹ ad 1. ¹⁷² axi 1. ¹⁷³ in — mortem des. 2. ¹⁷⁴ decorem 1. ¹⁷⁵ imperavi 1. ¹⁷⁶ argè c. ¹⁷⁷ sesse pugnare c. ¹⁷⁸ romana c.

satisfaciens, nudis pedibus, cum centum clericis et A monachis, omnibus similiter pedibus nudis, Bituricam sedem adiit, ubi archiepiscopus cum clero eis processit obviam, et cum honore eos deducens, quod ligaverat absolvit (an. 1022).

58. Interea 1° caput sancti Johannis, postquam satis ostensum est populis, reservatum est jussu Willelmi ducis, et reconditum in piramide pristina, ubi interius timiamatherio argenteo quod pendet catenulis, inclusum retinetur. His temporibus cometes velut ensis latior et longior contra septentrionem apparuit pluribus æstivis noctibus, et per Galliam et Italiam e vestigio civitates, castella et monasteria igne cremata sunt plura; inter quæ Carrofum casu flamma combustum est cum basilica Salvatoris. Ecclesiam quoque sanctæ Crucis sedis B Aurelianis et monasterium sancti Benedicti Floriacum et alia multa flamma devoravit. Dux quoque Willelmus, semper cogitans Dei voluntatem, regularem disciplinam restauravit in Sancto Carrofo (an. 1014?), ejecto Petro abbate potentissimo 2°, qui per Simoniacam heresim prelationem optinuerat et sæculariter 3° locum administrabat, et subrogato Gunbaldo regulari et Dei servo, abbate sancti Savini 4°.

59. Eo tempore (an. 1022) 10 ex canonicis sanctæ Crucis Aurelianis, qui videbantur esse religiosiores aliis, probati sunt esse Manichei (157). Quos rex Rotbertus, cum nolent 5° ad fidem reverti, primo a gradu sacerdotii deponi, deinde ab æclesia eliminari, et demum igne cremari jussit. Nam ipsi C decepti a quodam rustico 6°, qui se dicebat facere virtutes, et pulverem ex mortuis pueris secum ferebat, quo si quem posset communicare, mox Manicheum faciebat, adorabant diabolum, qui primo eis in Ætyopis, deinde angeli lucis figuratione apparebat, et eis multum cotidie argentum deferebat. Cujus verbis obedientes, penitus Christum latenter respuerant, et abhominaciones et crimina, quæ dici etiam flagitium est, in occulto exercebant, et in aperto christianos veros se fallebant. Nihilominus apud Tolosam inventi sunt Manichei, et ipsi destru-

eti, et per diversas Occidentis partes nuntii antichristi exorti, per latibula sese occultare curabant, et quoscumque poterant viros et mulieres subvertebant. Quidam etiam Aurelianis 7° canonicus cantor, nomine Theobaldus, qui mortuus erat ante triennium in illa heresi, ut perhibebant probati viri 179, religiosus visus fuerat 8°. Cujus corpus, postquam probatum est, ejectum est de cimiterio, jacentem episcopo Odolrico, et projectum inivium. Qui autem flammis judicati sunt supradicti decem cum Lisoio (158), quem rex valde dilexerat propter sanctitatem, quam cum habere credebatur, securi nihil ignem timebant, et a flammis se inlesos exire promittebant, et ridentes in medio ignis ligati sunt, et sine mora penitus in cinerem reducti sunt, ut nec de ossibus residuum inveniretur eorum 9°.

60. Quo tempore (an. 1021) Aimiricus princeps Ronconiensis 180 contra seniore suum Willelmum comitem Egolismæ, dum ipse Willelmus Romæ esset, castrum Fractabotum in Sanctonico extruxit per dies resurrectionis. Promiserat ei fidelitatem super reliquias sanctorum calciamentorum 10° sancti Eparchii. Et quia perjurus contra ipsam fuit, post paucos dies a Josfredo, filio comitis supradicti, obviantem ferro confossus, animam sine mora reliquit. Comes vero Willelmus cum Alduino filio castrum diu obsedit, et fortiter expugnatum capiens destruxit, et post multum tempus iterum reedificavit, et filio suo Josfredo commendavit. Guillelmus vero vicecomes Martiliacensis (159) et frater ejus Odolricus gravi discordia decertabant cum Alduino fratre eorum propter castrum Rofiacum multo tempore. Unde factum est, ut a Willelmo comite inter se pacificarentur, et pacem ipsam pactumque conditionis super corpus sancti Eparchii eidem jurarent. Quod inter se mentiti et perjurio rei, alter excecatus est, alii duo honore omni privati sunt. Nam Willelmus et Odolricus dolo ad se evocatum Alduinum prima ebdomada paschæ in traditione, postquam cum eis cœnaverat et in eorum hospicio dormierat, antequam a lecto sargeret, capiunt, et linguam ei amputant, et oculos effodiunt, et ita Rofiacum recuperant.

1° Interea — devoravit *hoc loco desunt* 2.; cf. c. 69-70. n. 4°, 6°. 2° seculari *add.* 2. 3° et insipide *add.* 2. 4° recta fecit, que placebant in oculis Domini. Ejectus vero Petrus, ad Sanctum Angelum Lemovicino monasterio mansit percussus paralisi longissima usque ad mortem. *add.* 2. 5° alicatenus *add.* 2. 6° Petragoricensi 181 *add.* 2. 7° sancto Crucis Aurelianis 2. 8° peribebant heretici ipsi 2. 9° His diebus quidam e principibus Egolismensium Gardradus, cum non filium haberet, ædificavit in Sanctonico pago a novo in honore sancti Stephani protomartyris cœnobium Baciacense (161), ubi regulares monachos adgregans, venerabilem Ainarum abbatem præfecit 182. Dedicavit ipsum locum Grimoardus Egolismensis (an. 1014?), et frater ejus Islo Sanctonicensis episcopus. Quem locum Gardadre, facto testamento, attitulavit Romane basilicæ sancti Petri, ut omnibus semper annis tributum quinque solidorum argenti exsolvatur super corpus sancti Petri. *add.* 2. 10° sanctarum caligarum 2. G. *app.* Eng.

Regressus itaque Roma Willelmus comes, tantam impietatem vindicare decrevit. Et accito duce Willelmo, Martiliacum obsedit, desolavit igne comburens, et traditoribus vitam et membra concessit, sed eos omni honore privavit, et Alduino cæcitate multato Rosiacum concessit. Et post aliquot annos, jubente eodem comite, Alduinus filius ejus Martiliacum reedificavit, et ad suum opus retinuit. Idem quoque Alduinus, jubente patre, Montiniacum castrum a novo extruxit.

61. Quo tempore (an. 1025) duo monachi sancti Marci. l. is ex primoribus, valde religione conspicui, sanctitate præclari, sapientia fulgidi 1°, qui se invicem præ omnibus diligebant, et omne monasterium duxæ columpnæ sustinebant, et velut duo candelabra irradiabant, et juxta se ad mensam sedebant, Rotgerius cantor et Aldebertus armarius 2°, in die sancto Paschæ ambo per visum viderunt se vocari a Christo, et ipsa ebdomada laudabiliter finem vitæ acceperunt 3°. Tercius monachus sanctitate probabilis 4°, et mox abbas Ugo, dilectione Dei fortissimus, eos ad cælestia subsecuti sunt, et succedit Odolricus abbas prudentissimus, quem consecravit Jordanus episcopus.

62. Quibus diebus (an. 1023), mense Januario (160), circa horam sextam eclipsis solis accidit per unam horam; luna quoque frequentius laborem passa est, nunc sanguinea, nunc cerulea, nunc deficiens; duxæ quoque stellæ visæ sunt in austro, in signo leonis, inter se pugnare per totum autumnum, major et clarior ab oriente, minor ab occidente. Currebat minor quasi irascens et timens usque ad majorem, quæ ad se non sinebat eam proximare, sed crine radiorum longius occusam repellebat

occidentem versus. Tempore subsecuti defunctus est Benedictus papa (an. 1024), cui succedit Johannes. Clausit diem Basilius imperator Græcorum (an. 1025), imperavit pro eo Constantinus frater ejus. Excessit hominem Arbertus episcopus Coloniae, miraculis post mortem clarescens. Ecnricus quoque imperator mortuus est sine filiis (an. 1024), et sacra imperialia moriens reliquit consanguineo 5° suo juniore Conrado. Qui paulo post ad extrema perductus, Cononi fortissimo et prudentissimo principi sceptrum et coronam et lanceam sacram commendavit, eo tenore ut si viveret hæc redderet, si moreretur haberet ipse imperium. Quod Dei voluntate actum est. Evasit enim languorem, sed privatus est imperio. Nam Conon, suadente papa Romano 6° et omnibus episcopis et proceribus regni, quia justitia libram premonstrabat, imperium assumpsit. Junior 7° vero, qui ei occasionem imperandi prebuerat, civili discidio contra eum agere cœpit, sed Conon 8° superior extitit. Hæc videbantur indicio stellarum majoris et minoris significari. Langobardi vero sine imperatoris gavisu, destruunt palatium imperiale, quod erat Papie. Et jugum imperatorum a se excutere volentes, venerunt multi nobiliores eorum Pictavam urbem ad Willelmum ducem Aquitanorum, et eum super se regem constituere cupiebant. Qui prudenter cavens, cum Willelmo comite Egolesina Langobardorum fines penetravit (161), et diu placitum tenens cum ducibus Italiae, nec in eis fidem reperiens, laudem et honorem eorum pro nihilo duxit. In revertendo sane nunciaur ei, Widonem vicecomitem obisse. Et intercedente Willelmo comite Egolesimensi, præfecit Lemovicæ vicecomitem Ademarus in loco defuncti patris sui.

1° sacerdotio sublimati *add.* 2. 2° cantor inclite generositatis, frater decani gloriosi Adalberti, armarius 2. 3° correpti brevi ¹⁰⁰ et acri langore *add.* 2. 4° Fulcherius *add.* 2. 5° reliquit fratri suo Bruno episcopo urbis Osburc, et archiepiscopo Coloniae, necnon et archiepiscopo Mogontiacæ, ut ipsi eligerent..... antes ¹⁰⁰ post se imperatorem. Qui episcopi, adunato regno, indixerunt letaniis et ¹⁰⁷ jejuniis ad Dominum pro hac causa. Tunc populi elegerunt Cononem nepotem Ecnrici imperatoris defuncti. Episcopi vero saniori consilio elegerunt alterum Cononem ¹⁰⁰, qui nepotem Ecnrici in conjugium habebat, pro eo quod esset fortis animo et rectissimus in judicio. Quem ordinaverunt consecrationis oleo in regali gradu apud ¹⁰⁰ Mogontiam civitatem, et tradiderunt ei septum et coronam et lanceam sancti Mauricii. Adveniente vero pascha Romam cum innumero exercitu tendit, et quia Romani civis noluerunt ei aperire, nec ad effectum perveniendum sine plurimo hominum sanguine fuso erat, noluit Conon imperator paschalem festivitatem cruce humano perfundi, et hæc de re Ravennæ sese continuit. Ibi (162) dominus papa attulit ei coronam imperii, et eum die sancto Pasche (an. 1027) in imperio Romanorum manibus suis coronavit. Alio vero anno in ipso sanctæ Pasche die Aquisgrani filium suum dominus Conon ¹⁰⁰ imperator consecrare jussit in regem. Eratque idem consecratus rex aetate pauculus ¹⁰¹, nomine Enricus (an. 1028). Ibi interfuerunt tam de Italia quam de Gallia 77 episcopi. Et ita dominus Conon, suadente 2. 6° Johanne *add.* 2. 7° Junior autem Conon ¹⁰⁰ qui judicio titubantis populi electus fuerat civili 2. 8° imperator valuit in tantum, ut eum vivum caperet et in custodia quantum sibi visum fuit retineret. Hæc profecto 2.

63. Per hæc tempora (*an.* 1022) Arveus (163), sanctitate insignis, thesaurarius sancti Martini Turonis¹⁹³, obiit in Christo, sepultus in atrio basilicæ mediæ ad pedes crucifixi. Hic Turonis a novo construxit oratorium in honore genetricis Dei, ubi sanctimonialium congregationem sub regulæ magisterio Deo servire constituit.

64. Tunc temporis comes Andegavensis Folco, eum manifeste superare nequiret Arbertum Cenomannis comitem 1°, dolo acciit eum in capitulum Sanctonæ urbis, quasi in beneficio urbem ipsam ei concederet. Et incautum et nihil mali suspicantem, inelusum capitolio, nefanda eum cepit traditione, primæ ebdomadæ quadragesimæ secundo die. Uxor vero ejus uxorem Arberti dolo temptavit capere ipso die, antequam virum captum audiret 2°, sed ad eam quidam anticipavit prodere cautelam. Ideo Folco uxorem Arberti et princeps timens, non est ausus eum interficere, sed biennio carceratum diligentissime custodivit, et a manibus ejus Dominus innocentem eripuit. Quo 5° tempore (*an.* 1026) gloriosissimus Ricardus Rotomagensis comes obiit, sepultus apud Fescanum cœnobium, in basilica sanctæ Trinitatis. Et succedit pro eo Ricardus filius ejus, et ipse non longo post tempore veneno extinctus est (*an.* 1028) succeditque pro eo Rotbertus frater ejus.

65. Eo tempore (*an.* 1026) Willelmus Egolismensis comes per Bajoariam iter egit ad sepulchrum Domini (164). Comitatus sunt eum Odo Bituricus, princeps Dolensis, Ricardus abbas Verdunensis, Ricardus abbas sancti Eparchii Egolismensis, et princeps ejus et consiliarius ejus Giraldu Fanesius, et Amalfredus postea abbas, et magna caterva nobilium. Stephanus rex Ungriæ cum omni honore eum suscepit et muneribus ditavit. Cœpit iter agere mensis Octubris primo die (*an.* 1026), et pervenit in sanctam civitatem prima ebdomada mensis Marcii (*an.* 1027), reversusque est tertia ebdomada mensis Junii ad propria. Divertit per Lemovicam revertens, ubi omnis multitudo monachorum sancti Mar-

tialis splendore festivo obviam exeuntes exceperunt eum. At ubi rumor adventus ejus Egolismam pervenit, omnes principes non solum Egolismensium sed etiam Petragoricensium et Sanctonum, omnisque ætas et sexus ad eum occurrit gaudio perfusa, eum cernere desiderans. Clerus vero monasticus sancti Eparchii in vestibus albis diversisque ornamentis cum magna multitudine populi et clericorum sive canonicorum gaudens processit obviam ei extra civitatem miliario uno cum laudibus et antiphonis. Et omnes in excelsum vociferantes: Te Deum laudamus, deduxerunt eum, ut moris est. Tunc Amalfredum monachum, qui cum eo fuerat, elegit abbatem ex basilica beati Eparchii. Nam abbas Ricardus Solombria (165) civitate Græciæ citra Constantinopolim in eundo obierat, et ibi sepultus est vigilia epifaniorum. Ordinavit supradictum abbatem Roo episcopus, ubi ipse comes et abbas sancti Martialis Odolricus, stipatus dignitate monachorum, et abbates vicini et maxima nobilitas principum presentes adfuerunt.

66. Eodem vero anno correptus est languore corporis idem comes usque ad mortem. Quo anno Sanctonus urbs 4° ab impiis christianis concremata est cum ipsa basilica sancti Petri sedis episcopalis 5°, et diu permansit desertus ipse locus a divino cultu. Et hanc injuriam Dei comes supradictus vindicare volens, paulatim cœpit viribus corporis destitui, et in urbe Egolisma secus æcclesiam sancti Andreæ propter officium divinum jubet sibi domum preparare, in qua ægrotans decumbere cœpit (*an.* 1028). Ubi incessanter e diversis partibus cuncti principes et nobiles eum visitabant. Cumque dicerent nonnulli, maleficis artibus eum ægrotare — solebat enim robusto et sano corpore vigere — tunc vero nec more senum nec more juvenum corpore fatesceret, detecta est quædam malefica mulier artes maleficas contra eum exercuisse. Quæ cum non confiteretur, juditio Dei commissum est, ut quod verum latebat eventu victoriæ inter duos campioni probaretur. Factis ergo sacramentis, decertaverunt

1° filium Ugonis *add.* 2. 2° antequam audiretur inter ipsos traditio Arberti 2. 3° Quo tempore — principum presentes adfuerunt *desunt* 2. 4° quod dici dolor est *add.* 2. 5° *Sequentibus omissis, pergitur* 2: Permansit Stephanus vero, et exiliens corpore inlesus, eadem ora venit currens pedibus gratias Deo referre ad tumulum beati Eparchii, ubi nocte præterita pervigil excubaverat, et deinde equitans reversus est in civitatem, ut reficeret. Malefica vero, multis tormentis ignorante comite mox excruciat¹⁹⁶, nec sic confessa est, et a diabolo corde obturato, nullum verbum vel vocem ex ore proferebat, a tribus vero tantum mulieribus, que cum ea interfuerunt his maleficiis, convicta est testimoniis, quasdamque fantasticas ex limo¹⁹⁸ imagines desubtus terra eodem¹⁹⁶ mulieres extraxerunt coram omnibus, jam putrefactas¹⁹⁷ ex diuturnitate. Comes ergo pepersit¹⁹⁸ malefice mulieri, nec sivit eam tormentari ulterius, et vitam ei concessit. Narrat Hieronymus in expositione Danielis quæ etiam in Gestis epp. Engol. c. 25 leguntur. *Hæc in sequentibus quoque cum 2 conveniunt sed multa plura continent additamenta.*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹³ Turonis — hic *desunt* 2 ubi pro Turonis etiam furoris legitur. ¹⁹⁶ excruciat c. ¹⁹⁸ lino Ges'a epp. Eng. c. 25. ¹⁹⁶ eadem c. ¹⁹⁷ putrefacta c. ¹⁹⁸ pepersit c.

inter se diu multumque missus comitis Stephanus et defensor maleficæ Willelmus. Stephanus victor sine dampno sui corporis fuit; alter capite quassato, sanguine coopertus, ab hora tertia usque nonam in pedibus stans, victus semivivus in manibus deportatus, longo tempore lecto decubuit. Nec sic malefica confessa est, a tribus tamen mulieribus, quæ his maleficiis cum ea interfuerunt, testimoniiis convicta est. Narrat Hieronymus, Anthiocum Epifanen fantasiis maleficorum versum in amentiam, et quibusdam erroribus oppressum morbo interisse. Nec mirum, si Deus permittit, christianum prestigiis maleficorum corpore agrotare, cum beatum Job sciamus a diabolo percussum gravi ulcere, et Paulum ab angelo sathanæ colaphizatum, nec timenda sit corporis perituri agrotatio, graviorque sit animarum quam corporum percussio. Comes ergo pepercit maleficæ mulieri nec sinit eam tormentari. Ab episcopis vero et abbatibus penitentiam accipientem idem Willelmus comes, omniaque sua disponens, et inter filios suos et conjugem suam nominatim, prout sibi visum est, honorem suum ordinans, reconciliatus et absolutus est, et toto quadragesimæ tempore missas et cultum Dei frequentavit, quousque prima ebdomada majori ante pascha oleo sancto et viatico muniretur, et ligno crucis adorato et deosculato, in manibus episcopi Roonis et sacerdotum spiritum laudabili fine et memoria Deo redderet (an. 1028, Apr. 6). Per biduum observatum est corpus ejus a clericis et monachis in basilica sedis Petri apostoli. Planctu tota civitas repleta est. Dominica sancta osanna cum ramis et floribus delatum est corpus ad basilicam beati Eparchii, et sepultum ibi ante altare sancti Dionisii. Sepelierunt cum duo episcopi Roolismensis et Arnaldus Petragoricensis. Ad capud ejus jussit filius ejus Alduinus poni tabulam plumbeam ita scriptam: *Hic jacet dominus et amabilis Willelmus comes Egolismæ, qui ipso anno, quo venit de Hierusalem, obiit in pace 8 Idus Aprilis, vigilia osanna, 1028 anno ab incarnatione, et tota sua pro-*

jenies jacet in loco sancti Eparchii 5'. Itaque post sepulturam ejus processerunt episcopi cum clero et populo ad sanctam processionem dominicam, et stationem 4' peregerunt. Successit pro Willelmo Ilduinus filius ejus in principatu Egolismæ, et preclarum læticiæ signum in initio principatus ejus ostensum est, cum de dolore sepulturæ transiit populus ad lætitiæ, obviam Domino exclamans: *Osanna in excelsis; benedictum regnum patris nostri David*, preferens manibus victoriæ palmas, ramos securitatis et flores suavitatis. Optulit supradictus Willelmus pro sepultura sua sancto Eparchio diversa et preciosa munera 5', auro et argento multo, et curpivit Vasnacum Boscum, et laxavit (166) duo candelabra argentea pensantia trecentos solidos, et laxavit unam crucem auream cum gemmis processionalem.

67. Crastina vero post sepulturam ejus die Blavia castrum dolo subtractum est comiti Alduino a Josfredo fratre ejus. Mox 6' comes Ilduinus cum virtute militari illuc tendit, et cito ipsum castrum capiens in deditioem accepit, et missa illic custodia militum, Egolismam regreditur ad celebrandum pascha. Quo regresso, frater ejus Josfredus per dies fortissimos paraseve et sepulturæ et paschæ contra Blaviam extruxit aliud novum castellum. Hoc comperto, Ilduinus nequaquam prætermisit opus Dei, sed cum magna gloria et læticia sanctum pascha celebravit (April. 14). Et post diem tercium festivitatis, commoto electo exercitu, ad bellum committendum exiit; audiverat enim fratrem suum velle cum eo configi et exercitum adgregari. Itaque castrum noviter munitum obsedit 7', et prelium præstolatur feroci corde. Sed nequaquam frater ejus præsumsit eum lacescere ad pugnam, videns robustam eum habere manum; et 8' post dies octo, expugnato et capto castro, supplex venit ad eum, cui protinus comes Ilduinus ignovit et pacem consensit, et facti sunt amici. Et tunc in beneficio tres partes Blaviæ comes concessit fratri suo Josfredo, quartam sibi retinuit, et conditionibus congruis pacificati sunt amore præcipuo 9'.

1' Nec — tormentari desunt 2, ubi ultima tamen supra leguntur; cf. n. 2'. 2' Planctu t. c. r. est de sunt 2, leguntur in Gestis epp. Engol., ubi etiam additur: multitudo nobilium et turbarum undique flens advenit. 3' Interea jussu Alduini flammis exuste sunt maleficæ mulieres extra urbem. Postquam vero comes sepultus est, mox processerunt 2. G. epp. Eng. 4' sollemniter add. 2. 5' tam in terris quam in filiis 207, auro et argento multo aliisque rebus. Inter cetera 208 donaria obtulit crucem auream cum gemmis preciosis pensantem libras septem, candelabra argentea Sarrasensia 209 fabricata pensantia 210 libras quindecim, 2. G. epp. Eng., quæ etiam add.: totam silvam de Veniaco, quæ antiquitus in dominio sancti Eparchii fuerat, sed demum propter abalienata illi erat ab antecessoribus comitibus. 6' Mox comes — exercitum adgregari desunt 2. 7' ilico add. 2. 8' et post — sunt amici desunt 2. 9' Tunc Josfredus filium 211 suum commendavit in manibus fratri suo Alduino comiti propter castra duo, quæ sunt in Sanctonico, scilicet Archiacum et Botanivillam, quæ semper adtinent ad comitem 212 Ecolismensem 213 add. 2. G. epp. Eng.

68. Qua tempestate Odolricus, sancti Marcialis abbas vigilantissimæ honestatis, Egolismam venit ad Illuinum comitem. Ipse vero tunc donavit sancto Marciali æcclesiam sanctæ Mariæ in territorio Burdegalensi cum insula magna Dornoniæ (167), in qua est sita; et est ipsa insula vel æcclesia uno plus miliario a castro Fronciaco, quod erat in dominio proprietatis supradicti comitis cum omnibus in circuitu terris et castellis. Quam possessionem retinebat ex jure hæreditario uxoris suæ nobilissimæ, comitissæ Alaiziæ. Pater vero ejus Willelmus reversus a Hierosolimis, multis principibus 1° bonum fuit exemplum. Confestim enim Isimbertus episcopus Pictavinus, et Jordanus episcopus Lemovicus, et comes Fulco, pluresque primatum 2° Hierosolimam tendunt.

69. His diebus concilium adgregavit episcoporum et abbatum dux Willelmus apud Sanctum Carrofum, propter extinguendas hæreses, quæ vulgo a Manicheis disseminabantur. Ibi adfuerunt omnes Aquitanicæ principes, quibus precepit pacem firmare et

1° nobilibus, mediocribus et pauperibus 2. *Gesta epp. Eng.* 2° et infinita multitudo mediocrium et pauperum ac divitum *add.* 2. *G. epp. Eng.* 3° apud Sanctum Romanum *add.* 2. 4° Nam Histo episcopus ²¹⁶ Sanctonicensis, qui archiepiscopatum ipsum susceperat vivente et rogante Atio paralisi dampnato, sponte ²¹⁷ dereliquit secundum canonum instituta *add.* 2. 5° *deest* 2. 6° fortissimum *add.* 2.

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁶ natione 1. ²¹⁷ suffrancis 1. ²¹⁸ epis scesconioscis c. ²¹⁷ spontie 1.

NOTÆ.

(167) Dordogne.

COMMEMORATIO ABBATUM LEMOVICENSIIUM

BASILICÆ S. MARTIALIS APOSTOLI.

Auctore Ademaro monacho S. Cibardi.

(Apud Labbeum, *Bibliotheca nova mss.* II, 271.)

Anno 848 ab incarnatione Domini, indictione xi pridie Kalendas Aprilis, temporibus regum Lotharii et Caroli Calvi, nono anno post mortem Ludovici imperatoris, filii Caroli Magni imperatoris et prælium Fontaneticum, mutatus est canonicalis habitus in monasticum in basilica Salvatoris mundi et Mar-

C ex semitipsis abbatem constituere, sed regularem abbatem sancti Savini nomine Dodonem sibi abbatem elegerunt, et perfecte regulares exstiterunt.

Primus itaque abbas hujus loci ex monacho fuit idem Dodo, et præfuit tribus annis.

Secundus abbas Abbo præfuit annis xi, cujus anno quinto Carolus Calvus in regem Lemovicæ constituitur.